UNIVERSITEIT GENT

Middeleeuws Vlaanderen

Wim De Clercq

GHENT UNIVERSITY HISTORICAL ARCHAEOLOGY RESEARCH GROUP

Fascinerend Koksijde Oostduinkerke

Geografisch kader

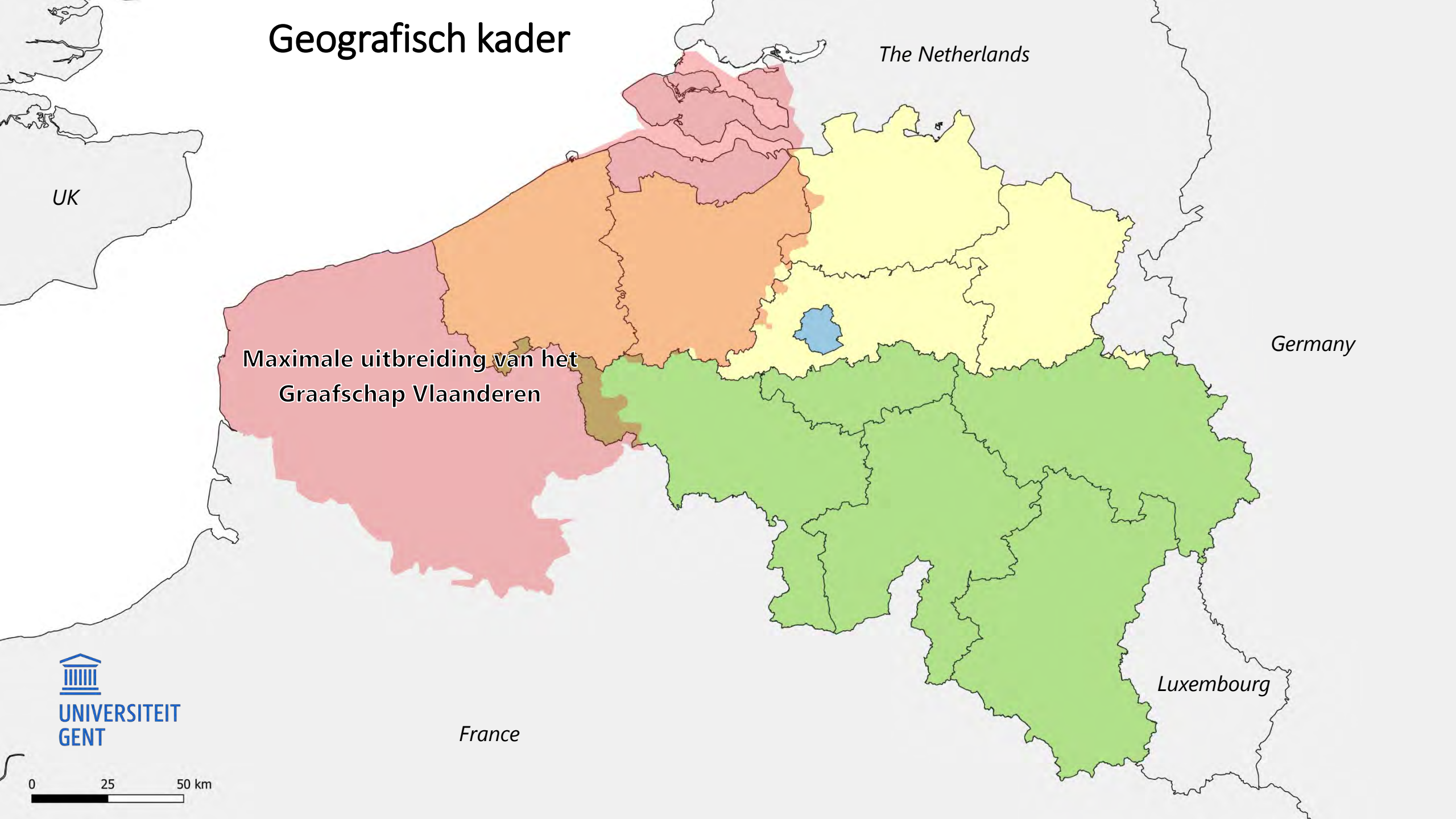

UNIVERSITEIT GENT

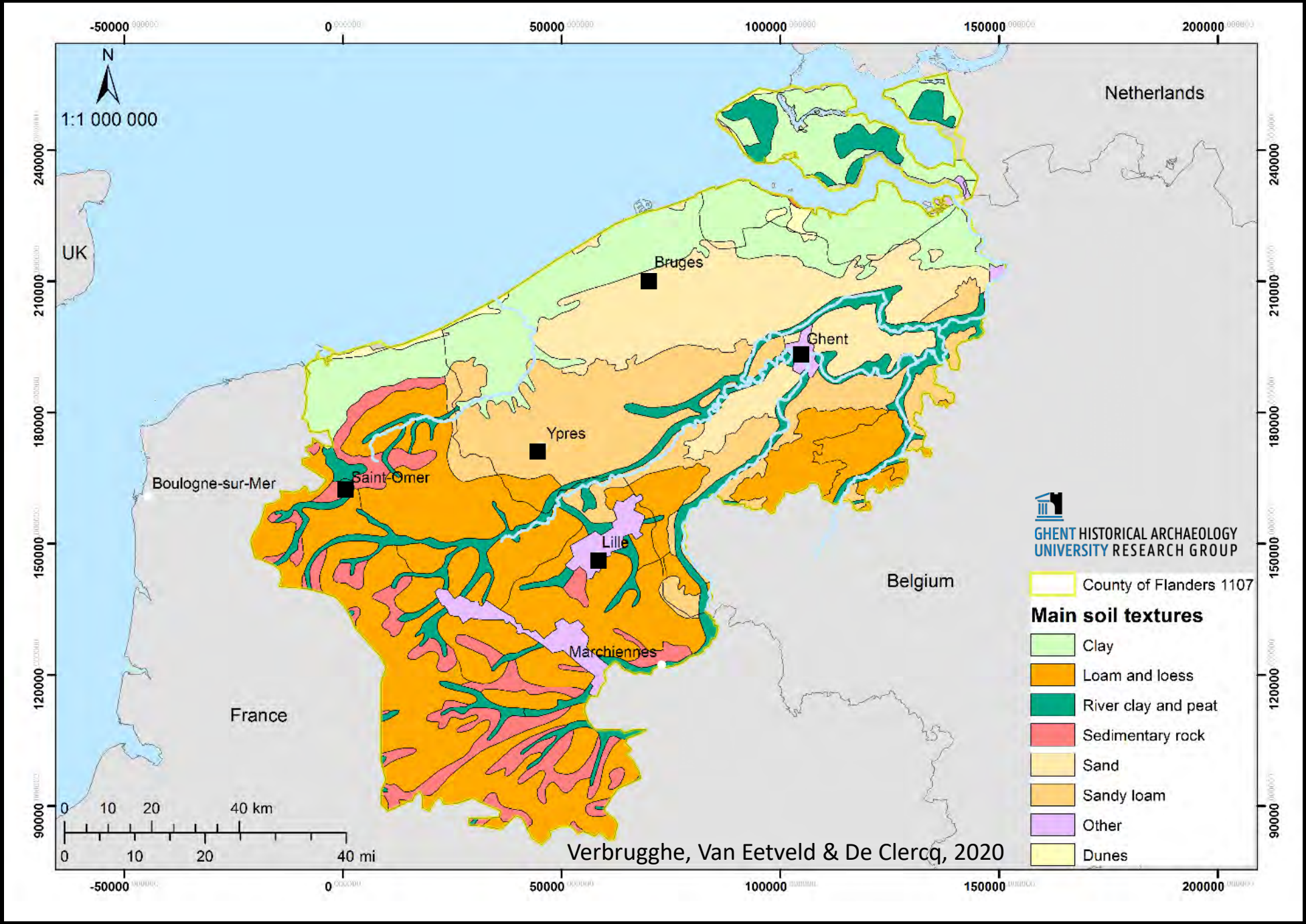
N
1:1 000 000
Netherlands
UK
Bruges
Ghent
Ypres
Boulogne-sur-Mer
Saint-Omer
Lille
Belgium
Marchiennes
France
0 10 20 40 km
0 10 20 40 mi
GHENT HISTORICAL ARCHAEOLOGY
UNIVERSITY RESEARCH GROUP
County of Flanders 1107
Main soil textures
Clay
Loam and loess
River clay and peat
Sedimentary rock
Sand
Sandy loam
Other
Dunes
Verbrugghe, Van Eetveld & De Clercq, 2020

- Regio: *pagus Flandrensis*, centrale plaats: *municipium Flandrense*
- Vita van Eligius van Noyon (**voor AD 684**), copie AD 725: 'Flanderenses'
- 25 juli 745: priester Felix schenkt zijn cella in Roksem aan de abdij van St. Bertijns: eerste melding van *municipium Flandrense* en *pagus Flandrensis*
- Vanaf de late 9de E.: sterke ontwikkeling lokale politieke macht: Graaf(schap) Vlaanderen

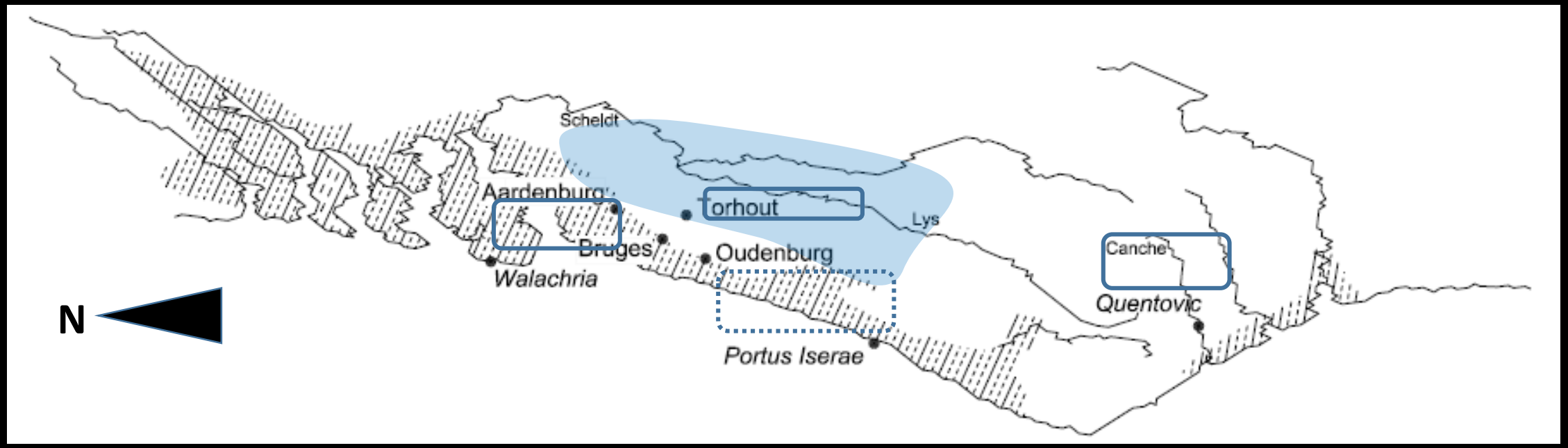

Central places along the North Sea coast, seen from the sea

Chronologisch schema middeleeuwen in NW-Europa

<table>
<tr><td>Eeuw ->></td><td>5de</td><td>6de</td><td>7de</td><td>8ste</td><td>9de</td><td>10de</td><td>11de</td><td>12de</td><td>13de</td><td>14de</td><td>15de</td></tr>
<tr><td rowspan="3">België en Frankrijk</td><td colspan="5">vroege middeleeuwen</td><td colspan="3">volle middeleeuwen</td><td colspan="3">late middeleeuwen</td></tr>
<tr><td>Frankische periode</td><td colspan="2">Merovingische periode</td><td>Karolingische periode</td><td colspan="3" rowspan="2">Moyen Age Classique</td><td colspan="3" rowspan="2">Bas Moyen Age</td></tr>
<tr><td colspan="5">Haut Moyen Age</td></tr>
<tr><td>Nederland</td><td colspan="6">vroege middeleeuwen</td><td colspan="5">late middeleeuwen</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Duitsland</td><td colspan="5">Frühes Mittelalter</td><td colspan="3">Hohes oder Klassisches Mittelalter</td><td colspan="3" rowspan="2">Spätes Mittelalter</td></tr>
<tr><td>Migration</td><td colspan="2">Merowingsche Zeit</td><td>Karolingische Zeit</td><td>Ottoni-sche Zeit</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td rowspan="2">England</td><td colspan="8">Anglo-Saxon Period</td><td colspan="3">Middle Ages</td></tr>
<tr><td colspan="3">Early Saxon</td><td colspan="2">Middle Saxon</td><td colspan="2">Late Saxon</td><td>Saxo-Norman</td><td>Early Medieval</td><td>High Medieval</td><td>Late Medieval</td></tr>
</table>

Lessenreeks Koksijde

1. 18/10/21

Licht in de duisternis ?!

De wortels van de middeleeuwen (5de – 9de eeuw).

2. 25/10/21

Heren, boeren en reizigers.

De ingrijpende transformaties in de volle middeleeuwen (10de- 12de eeuw).

3. 08/11/21

“Waar alle naties van de hele wereld elkaar ontmoeten”.

De late middeleeuwen en de bloei van handel en cultuur (13de – 15de eeuw).

Algemene objectieven van de lessen

- Actueel kennisbeeld over Middeleeuws Vlaanderen bieden op basis van de recente archeologische onderzoeksstand
- Materiële cultuur en landschap als uitgangspunt
- Interdisciplinaire benadering
  - Materiële bronnen
  - Historische bronnen
  - Ecologische en geologische bronnen

Holistisch beeld van het verleden

Licht in de duisternis ?!

De wortels van de Middeleeuwen (5de – 9de eeuw).

Objectieven van de eerste les

- Inleidende beschouwingen: theoretisch kader, methode, klimaat, landschap en bodem
- Perspectief van continuïteit van uit de laat-Romeinse periode tot in de 9de eeuw.
- Van tribale samenleving naar ontluikende staatsstructuur
- Regionaal en ruraal perspectief
- Transformaties in een rurale samenleving van *peasants*

Duistere middeleeuwen !?

- “Dark Ages”
- Petrarca (14e E): Klassieke Oudheid vs Post-Romeinse tijd
- Baronius (16e E): *saeculum obscurum*: 10-11e E
- Verlichting: ME = periode van intellectuele duisternis tussen de val van Rome en de Renaissance
- 20e E: beperking tot de vroege Middeleeuwen
- 21e E: relevant ?

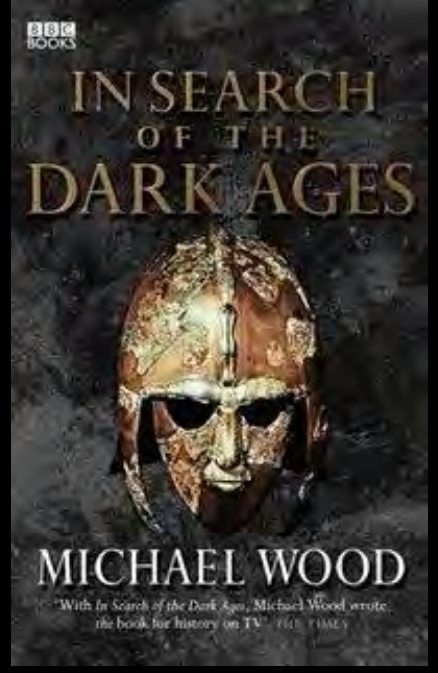

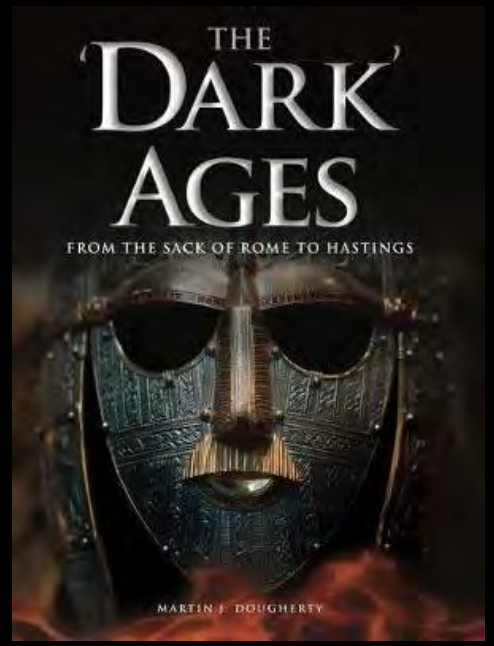

Verspreiding van Merovingische grafvelden en begravingen (ca. 400-800 n. Chr.)

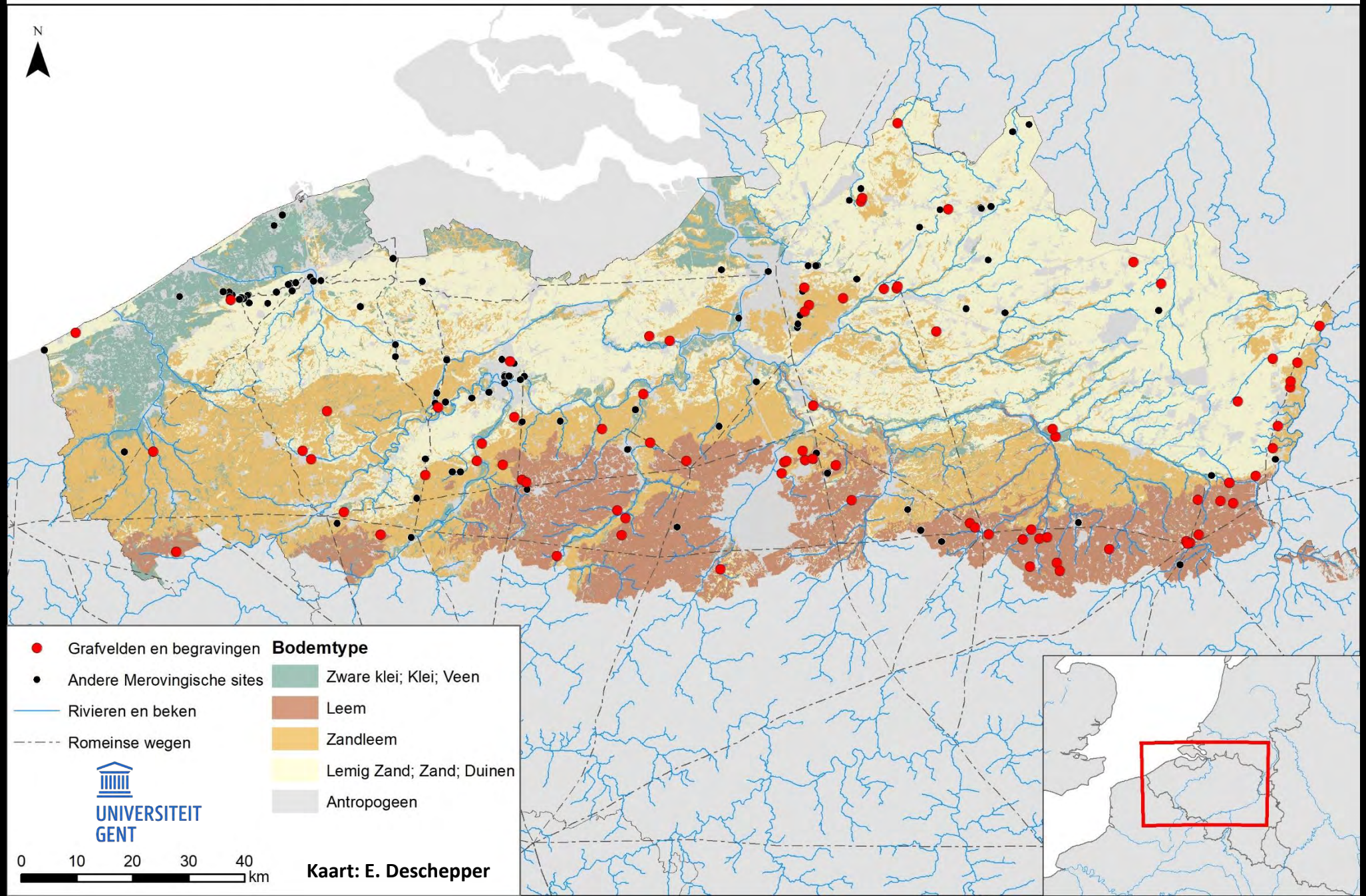

© De Logi & Hoorne bv

UNIVERSITEIT
GENT

Kluizendok-project.

- 170 ha evaluatie
- 16ha open-area opgraving

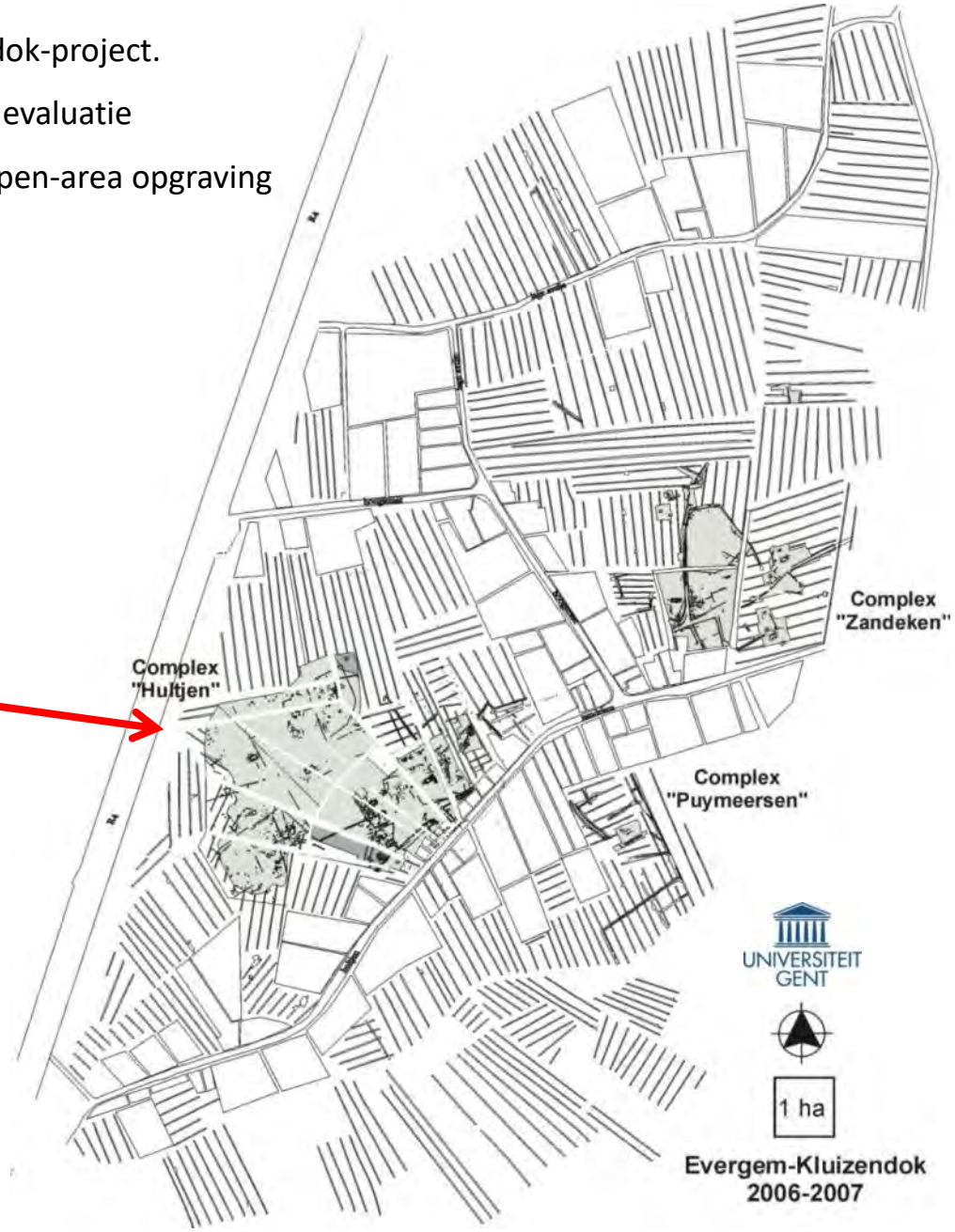

Evergem-Kluizendok: Laloo, De Clercq & Perdaen 2008

Evolutie in onderzoek(sverspreiding)

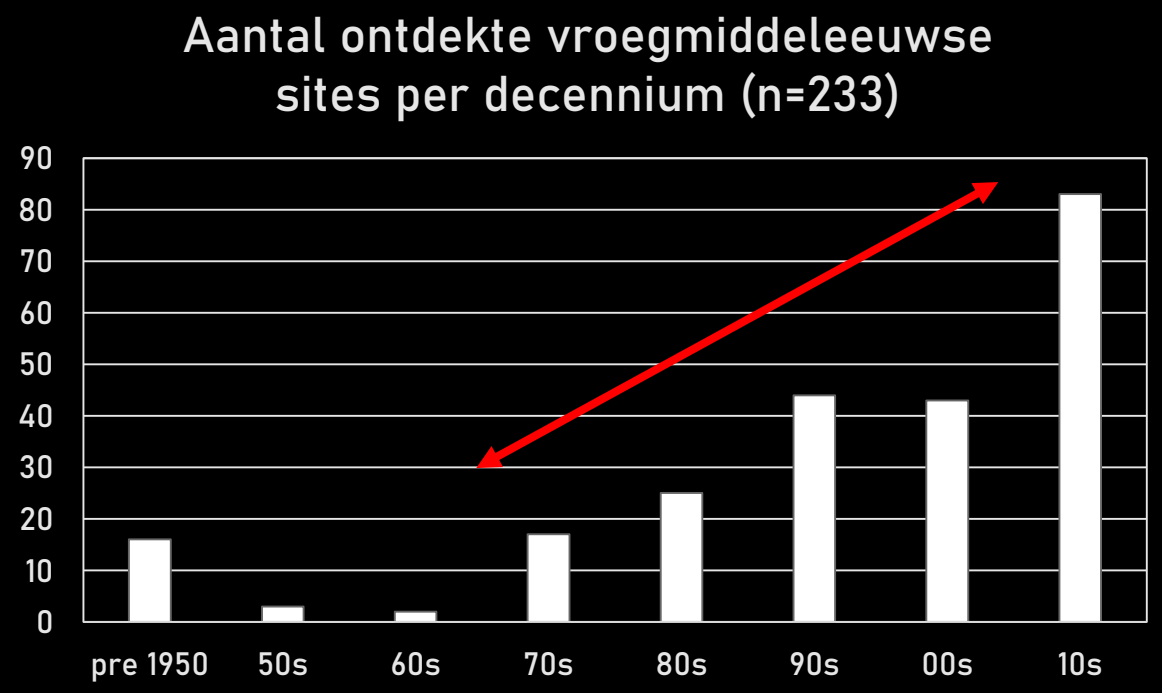

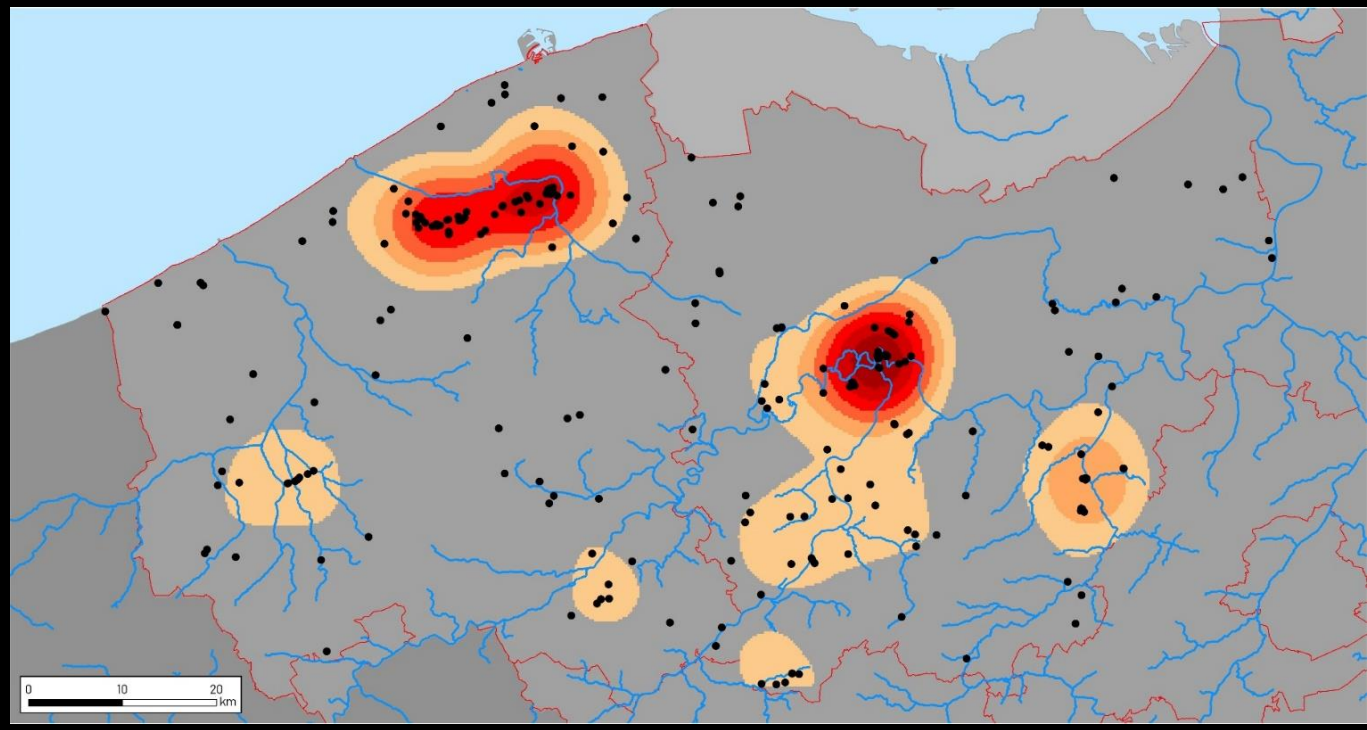

Ugent: E. Deschepper

- Europese en Vlaamse regelgeving
- Betere archeologische herkenbaarheid
- Aangepaste methoden van detectie

Evolutie in onderzoek(sverspreiding)

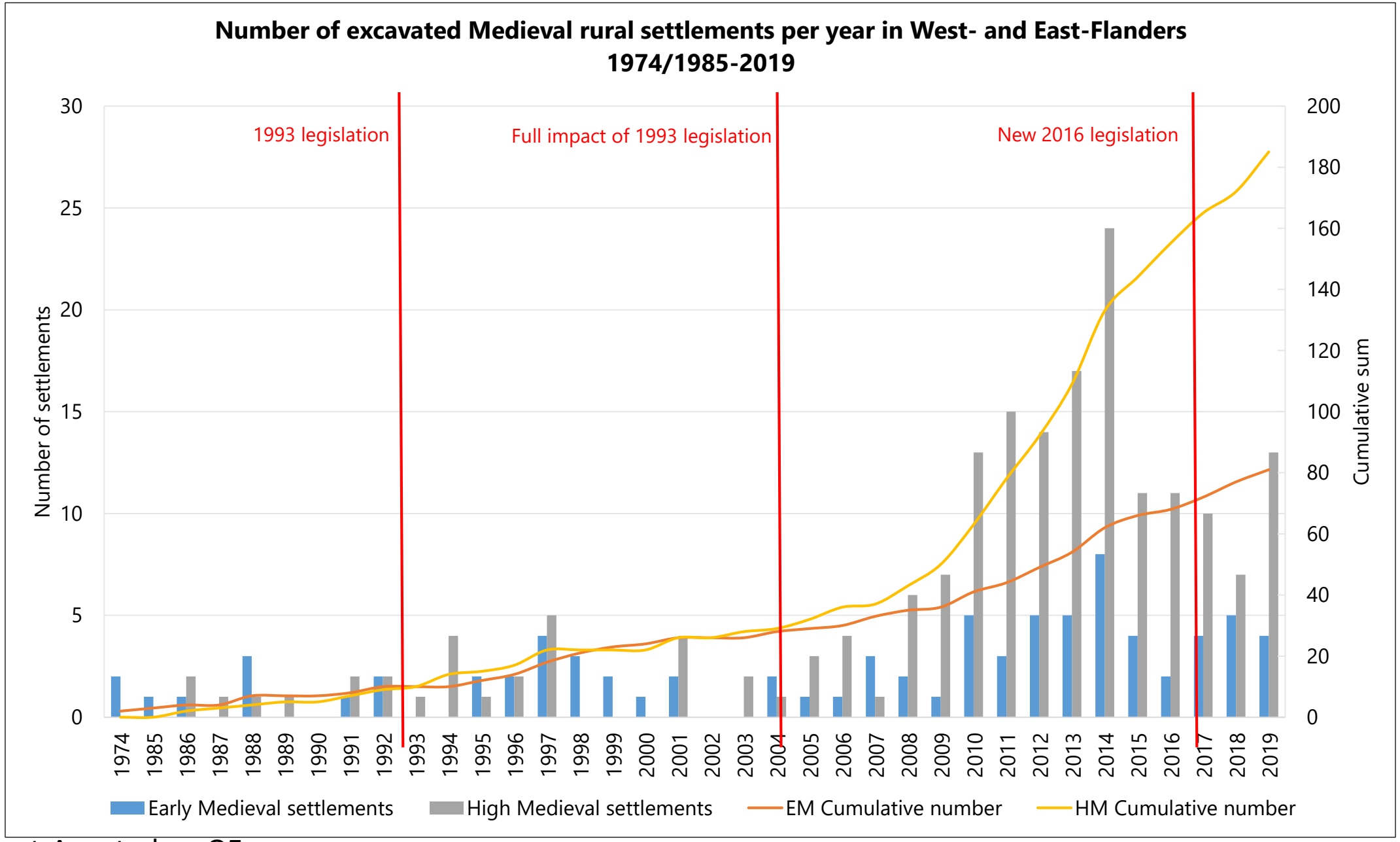

Data:Ugent-Agentschap OE

Foto: KIK-IRPA

Theoretisch kader

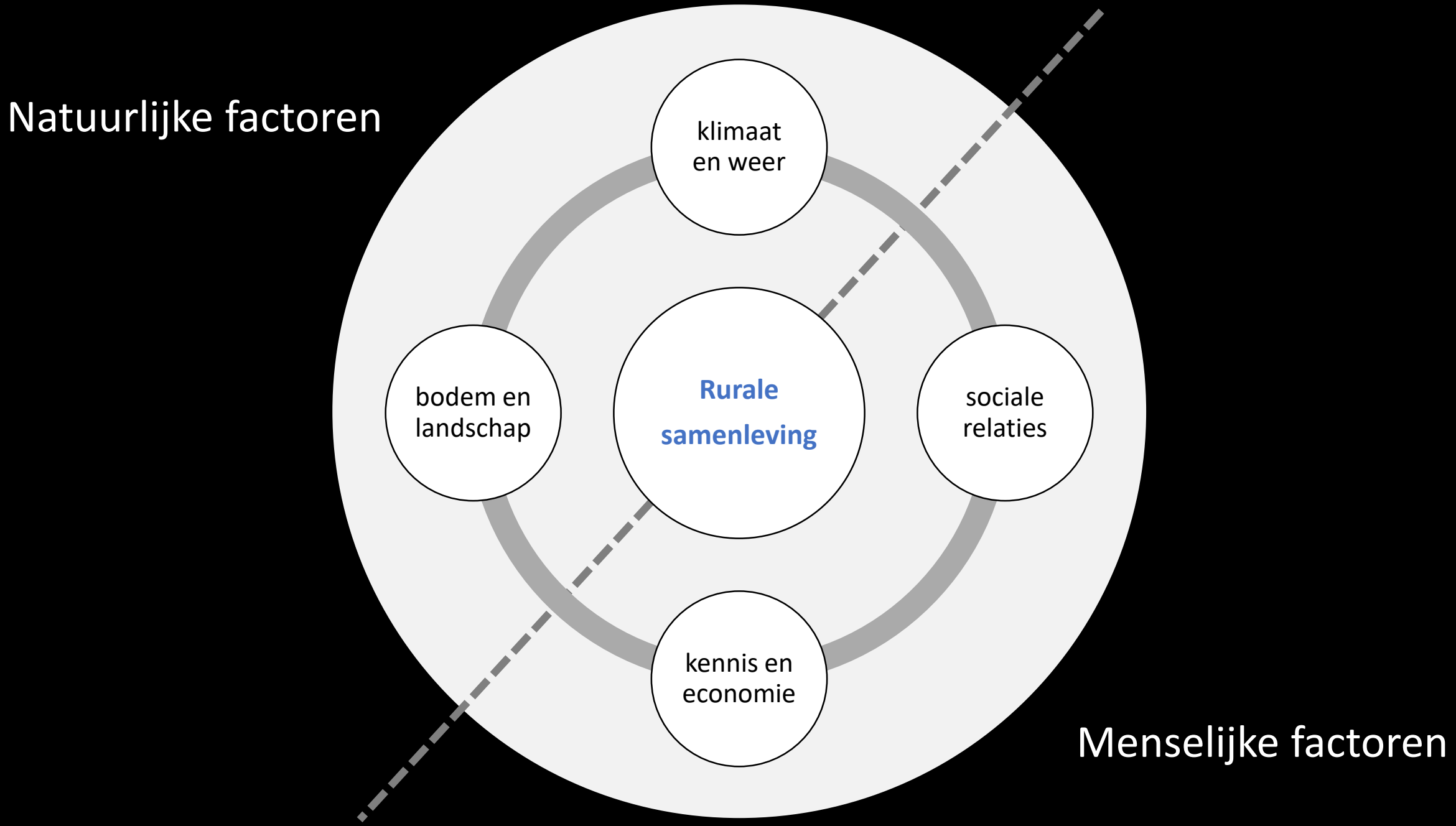
Natuurlijke factoren
klimaat
en weer
bodem en
landschap
Rurale
samenleving
sociale
relaties
kennis en
economie
Menselijke factoren

Farmsteads and farmers as fundamental and active agents in the construction of landscape and (social, cultural and economic) space through a vast period of time.

- Farmers as peasants: “a pre-industrial agricultural laborer or farmer with limited land ownership, especially one living in the Middle Ages under feudalism and paying rent, tax, fees, or services to a landlord” (OED)
- Physical and social survival and risk management in a context of environmental, cosmological, social,… dependency and interaction
- Transgenerational survival: marriage = social / economic system, the farm its physical arena.

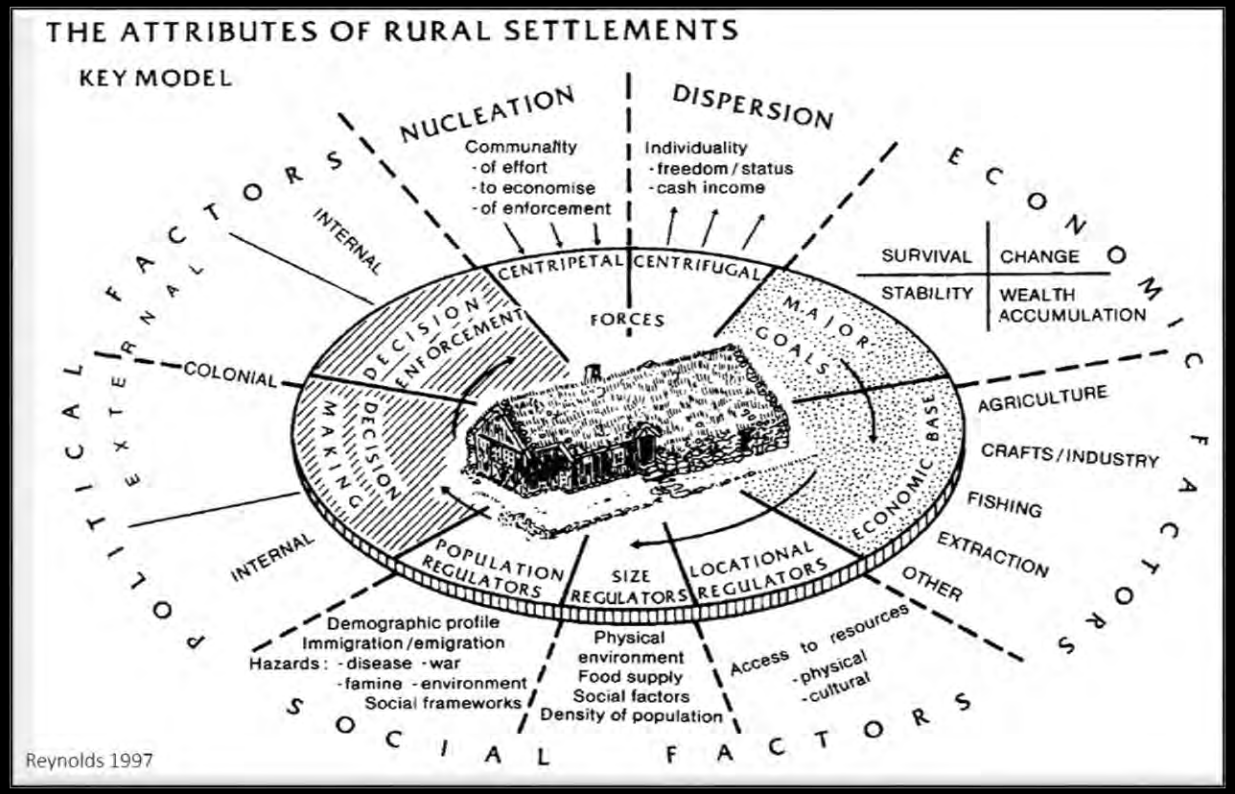

Theoretisch kader

- Gebaseerd op de sociale theorie van Franse socioloog Pierre Bourdieu
- Centraal concept: **habitus**
- Dit is het geheel van (on)bewuste kaders voor het dagelijks handelen: ‘**de logica van het alledaagse**’ (“*Waarom? Gewoon, daarom”*)
- Heeft betrekking op **tradities**
  - Doorgeven van generatie op generatie
  - Onderdeel van groepsidentiteit
- Tradities zijn geworteld in de samenleving en de omgeving: landschap, economie, sociale organisatie, … Veranderingen hierin zijn zichtbaar in de tradities
- In archeologische context: lokaal gemaakt aardewerk, huisbouwtraditie, …

Foto: KIK-IRPA

Methodologisch kader

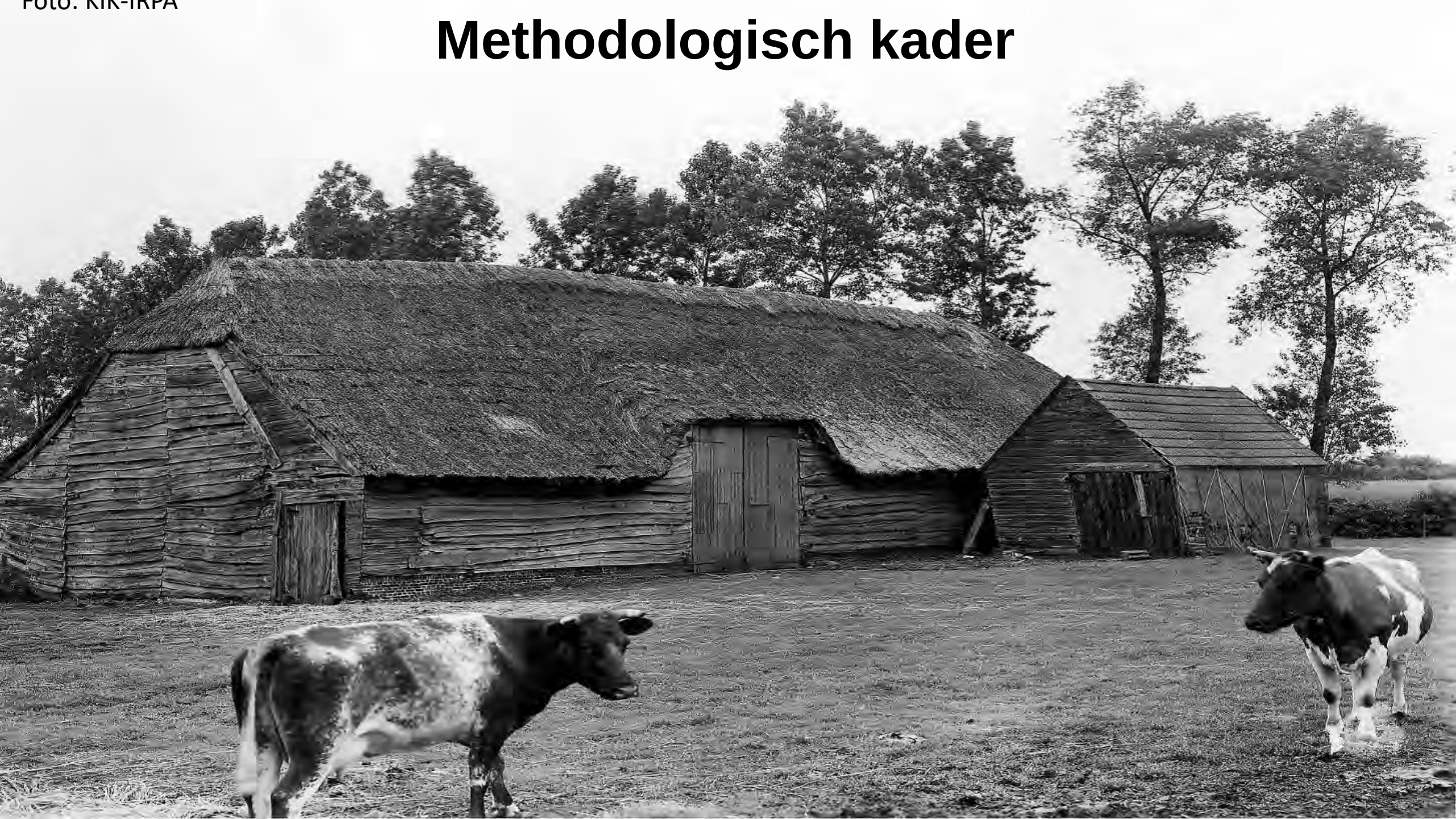

600 AD

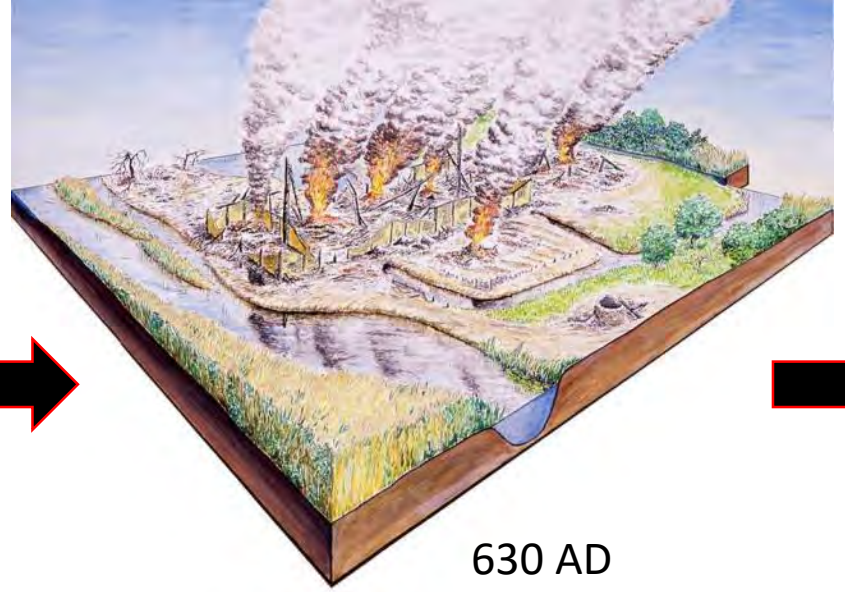

630 AD

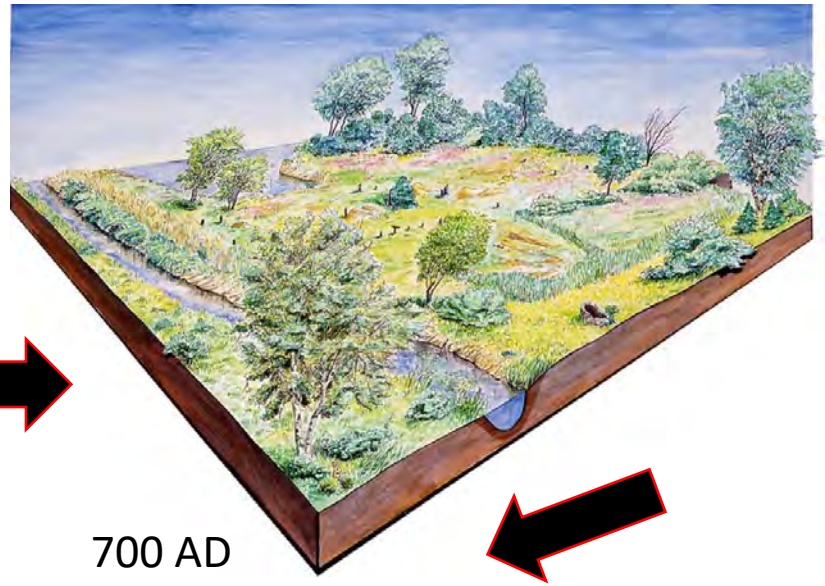

700 AD

Archeologische verschijningsvorm van bewoning

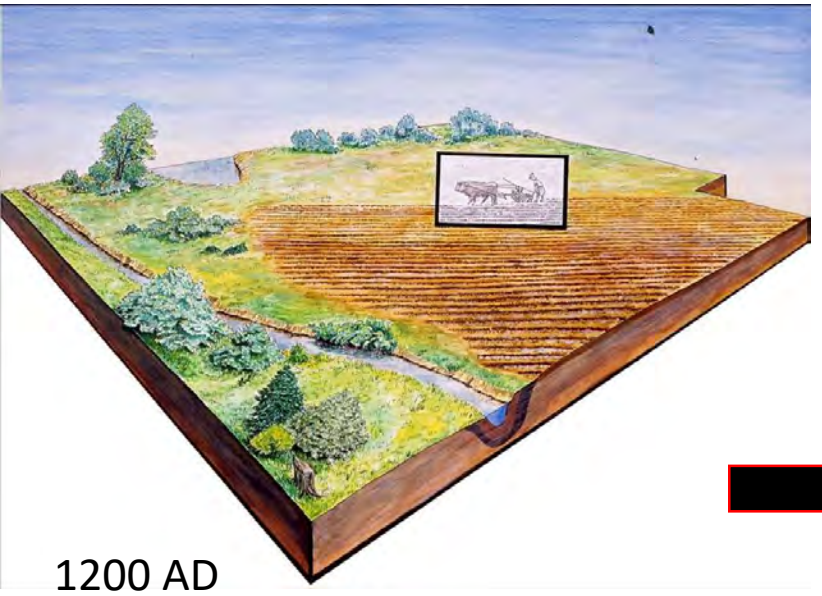

1200 AD

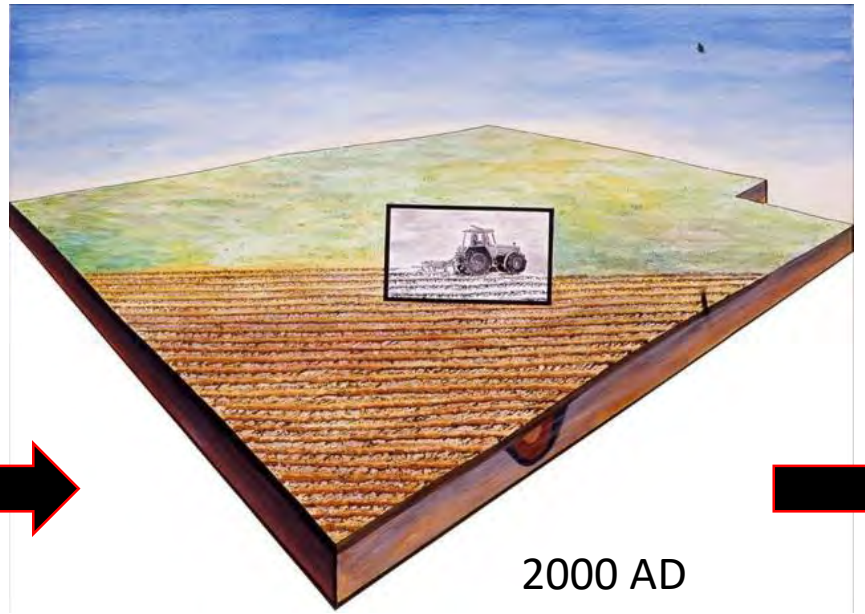

2000 AD

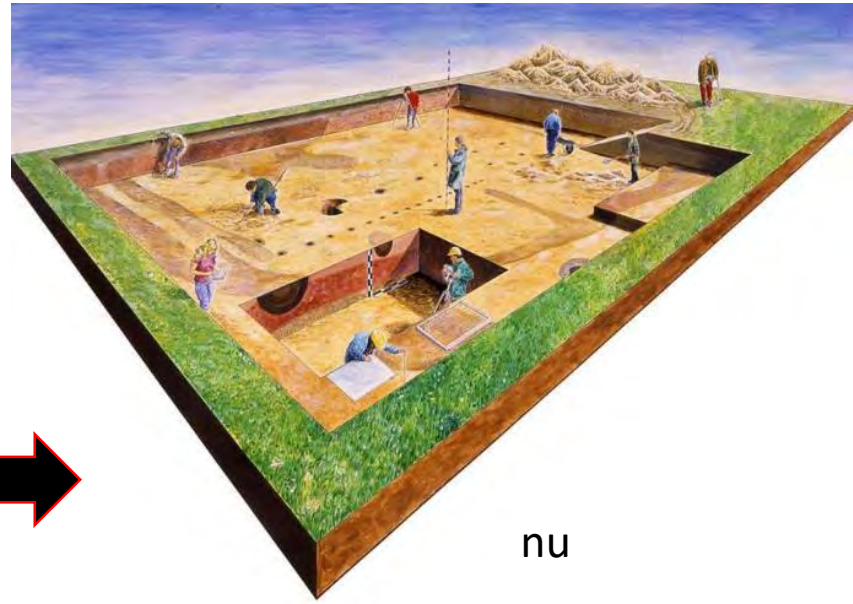

nu

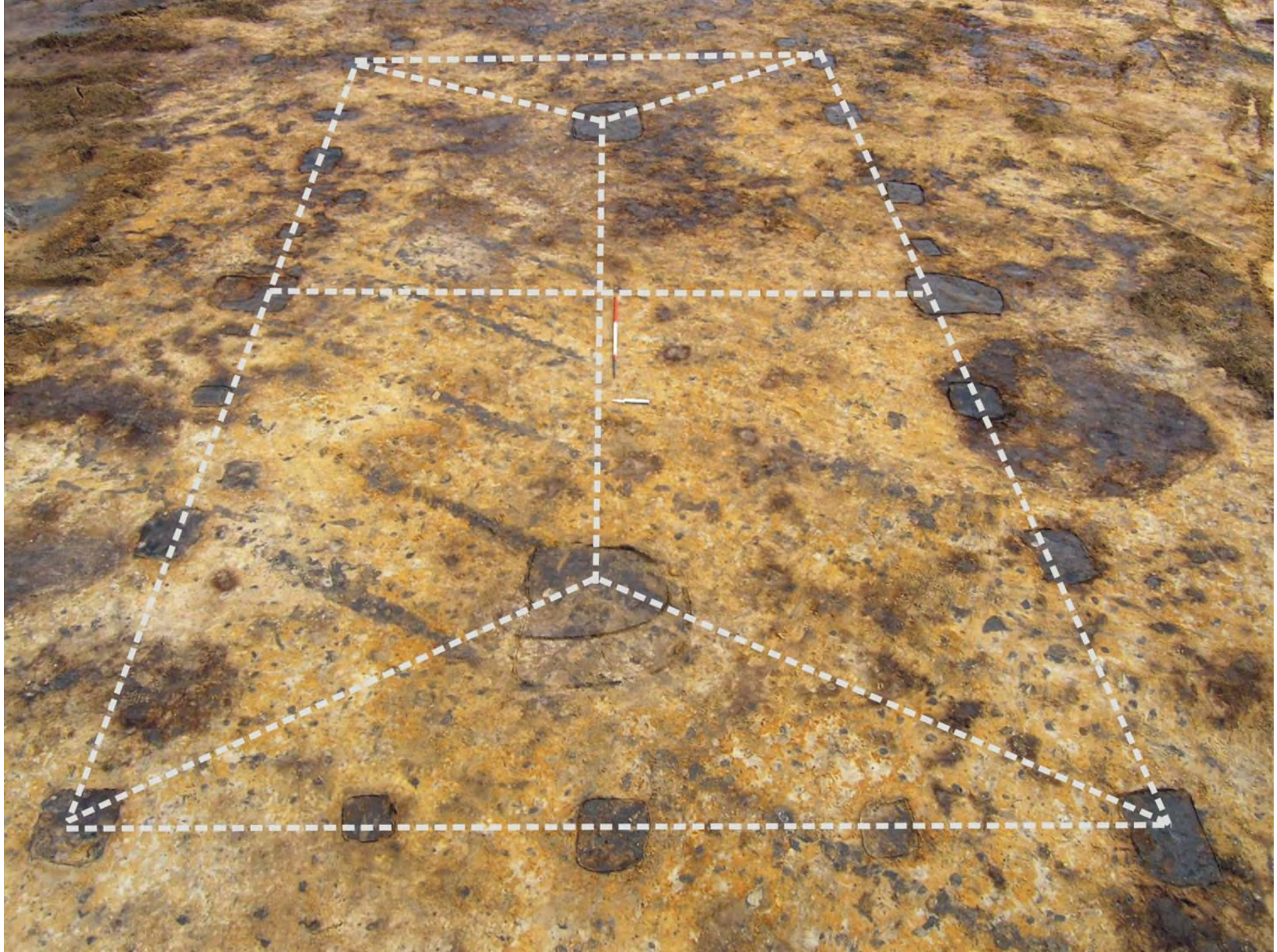

De Clercq 2009

LOKEREN HOEDHAAR
2011/439
ZONE 3
FOTO A303
WP 14
SPOOR 995 996
COUPE 673
14/09/2012

Nazakking

Paalkuil / Insteekkuil

Paalschaduw

Fluctuerende grondwatertafel

Permanente grondwatertafel

Paalrestant

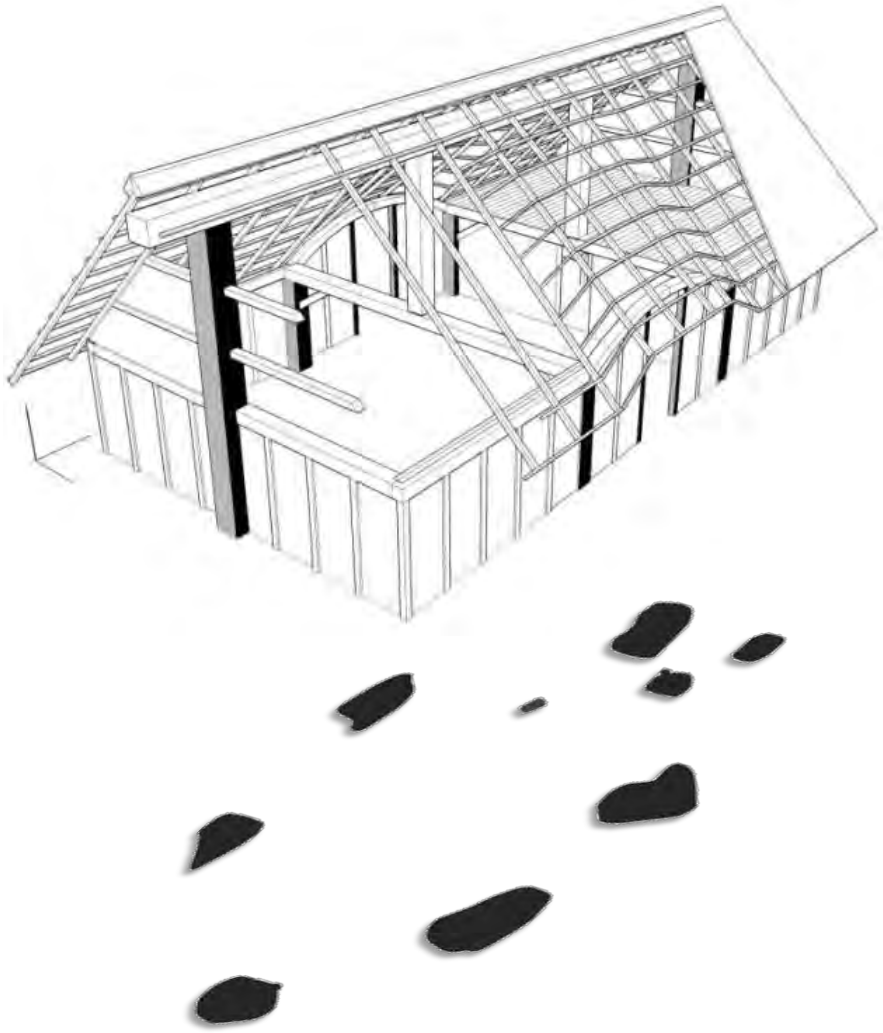

De dakdragende palen van een houten woonhuis werden het diepst aangelegd en blijven vaak het best bewaard. Uit hun onderlinge configuratie in het opgravingsvlak kan de opstand van een houten gebouw deels worden gereconstrueerd

De Clercq 2009

Klimatologisch kader

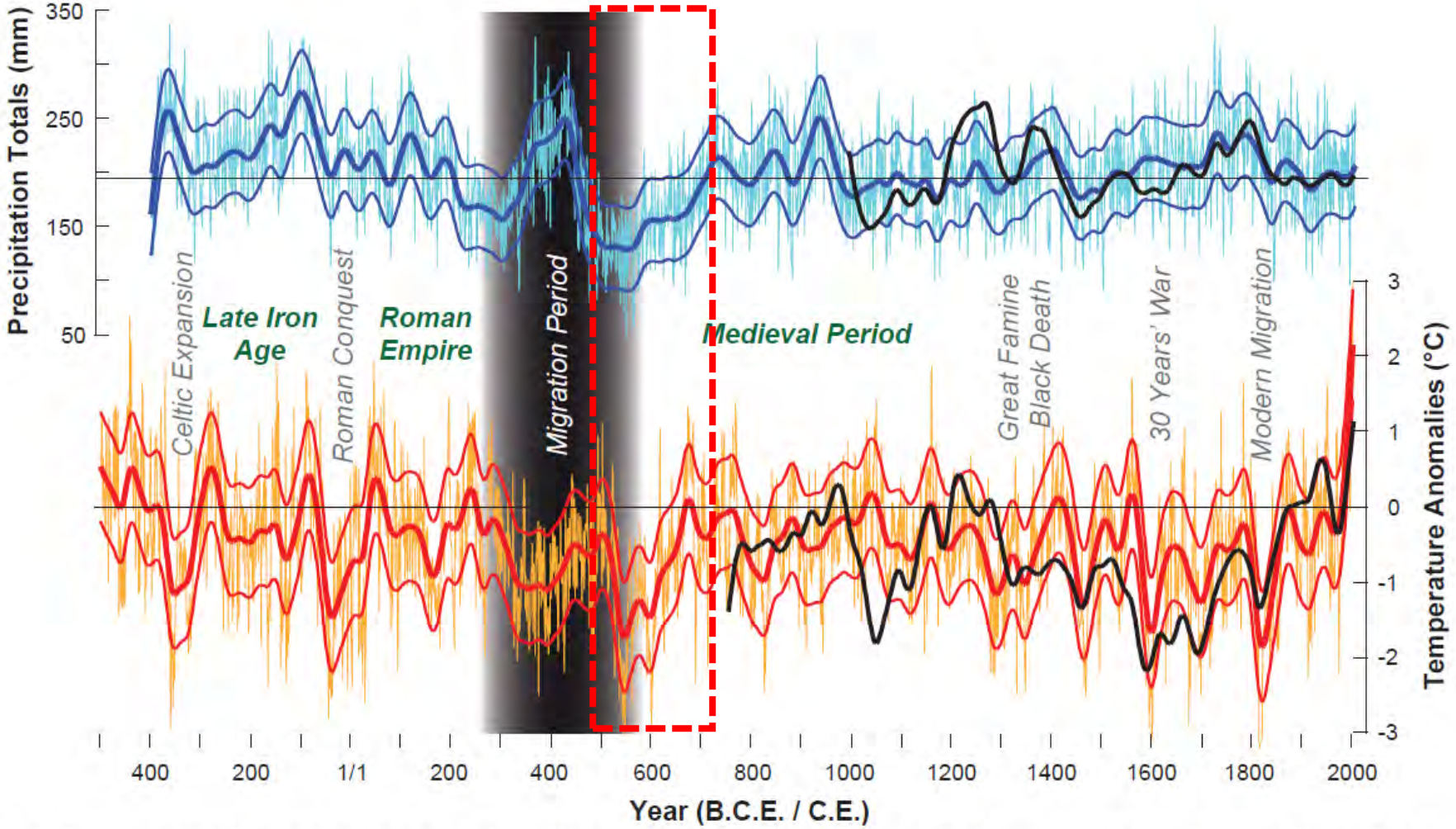

Fig. 4. Reconstructed AMJ precipitation totals (**top**) and JJA temperature anomalies (**bottom**) with respect to the 1901–2000 period. Error bars are ±1 RMSE of the calibration periods. Black lines show independent precipitation and temperature reconstructions from Germany (*19*) and Switzerland (*18*). Bold lines are 60-year low-pass filters. Periods of demographic expansion, economic prosperity, and societal stability are noted, as are periods of political turmoil, cultural change, and population instability.

Buntgen et al., 2011

Fig. 6 Climate Events from Written Records, 100 B.C.–800 A.D.: (a) Western Roman Empire and Successors; (b) Eastern Roman Empire and Successors

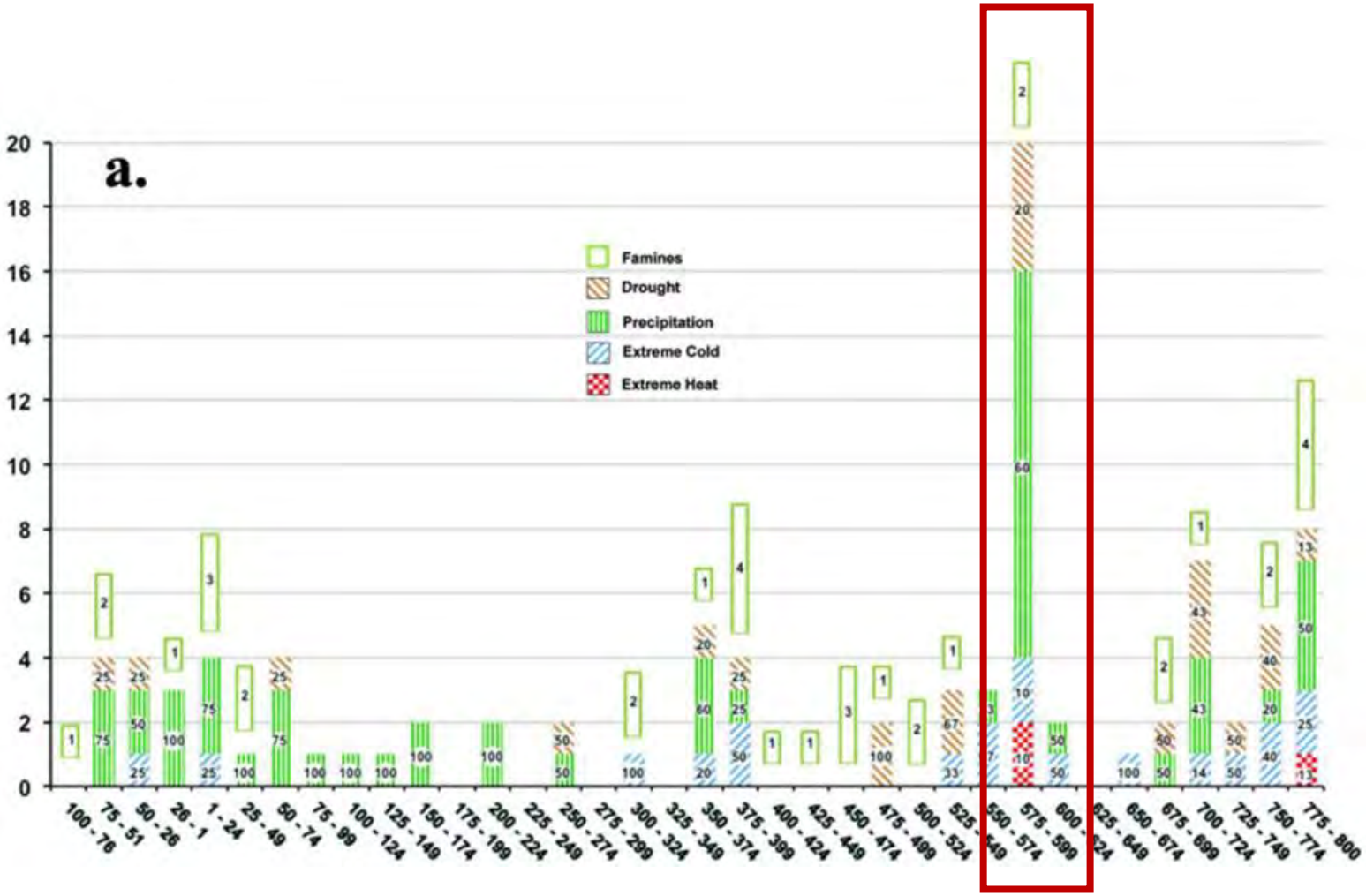

McCormick et al. 2012

Klimatologisch kader

- Temperatuur en neerslag als belangrijkste aspecten
- Focus vooral op temperatuur; neerslag-proxies geven minder eenduidig signaal

McCormick *et al.* 2012; Reichelmann & Gouw-Bouwman 2019:

- <u>Koud ca. 250-700/800</u>
- Warmer vanaf ca. 800: start Medieval Warm Period

Büntgen *et al. 2011;* 2016: LALIA (Late Antique Little Ice Age)

- ca. AD 536-660: Sterke afkoeling (vooral zomer) op noordelijk halfrond
- Volgend op vulkaanuitbarstingen AD 536 en 547 (‘*dust veil event*’)

Büntgen *et al.* 2016

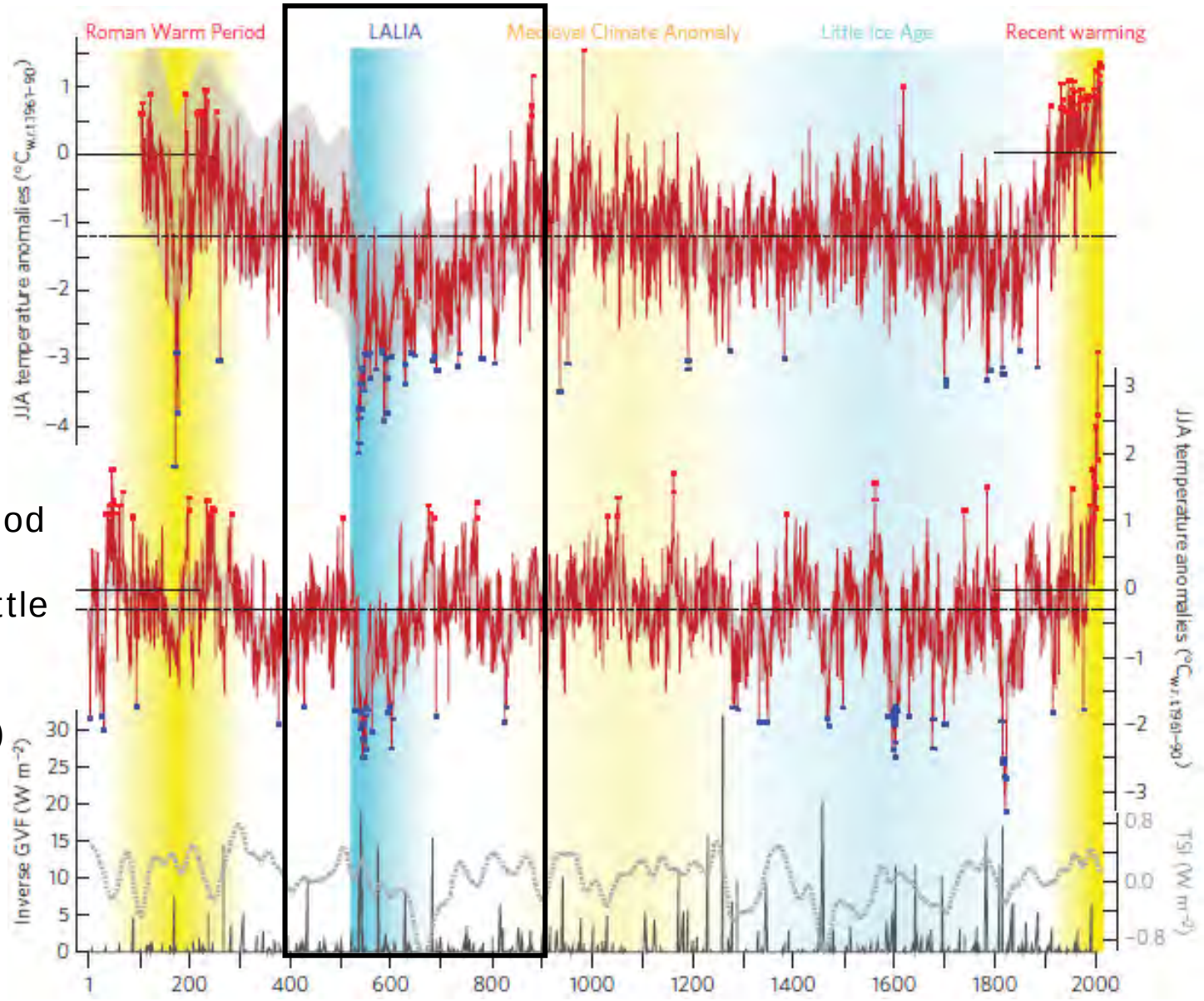

Cassiodorus (ca. 536, brief aan Ambrosius) " Hoe vreemd is het, vraag ik jou, om de belangrijkste ster te zien [de zon], in niet haar gewoonlijke helderheid; te staren naar de maan, aureool van de nacht, vol, maar beroofd van haar natuurlijke pracht. Wij allen observeren nog steeds, als het ware, een blauw gekleurde zon. We verwonderen ons over lichamen die geen schaduw werpen op het midden van de dag, en over de intense hitte die matte lauwheid geworden is. En dit is niet gebeurd als een tijdelijke teruggang bij een eclips, maar gaat stellig al op dezelfde manier door voor bijna een volledig jaar. Hoe beangstigend is het om zo lang te moeten doormaken wat een volk beangstigt, zelfs als het snel voorbij gaat! Zo hadden we een winter zonder stormen, een lente zonder zachtheid, en een zomer zonder warmte. Waarom zouden we nu hopen op mild weer, als de maanden die eens de oogst lieten rijpen dodelijk ziek bleken onder de noordelijke rukwinden? Wat kan vruchtbaarheid geven als de bodem niet warm wordt in de zomer? Wat zal de knop openen, als de boom de regen niet absorbeert? Uit alle elementen vinden we er twee die tegen ons gekant zijn: aanhoudende vorst en onnatuurlijke droogte. De seizoenen zijn veranderd door niet te veranderen; en wat bereikt werd met gematigde regens kan niet worden gewonnen met droogte alleen."

"Want iets in het midden van de hemel domineert ons zicht, en we kunnen er enkel door zien wat zijn vreemde natuur ons toelaat. Want dit uitgestrekte niets, dat gespreid is tussen de hemel en de aarde als ragfijn element laat ons toe om klaar te zien zo lang het puur is, en overgoten is met zonlicht. Maar als het verdikt is met een soort mengsel, als een soort strak gespannen huid, verhindert het de natuurlijke kleuren, of de warmte van de lichamen om door te dringen. In andere tijden is dit dikwijls tijdelijk gebeurd met bewolkte hemels. En zo is het dat voor zo lang de stralen van de sterren donker zijn door een onnatuurlijke kleur, dat de oogster met afgrijzen de ongewone kou vast stelt, dat het fruit hard geworden is met het voortgaan van de tijd, dat de druiven bitter zijn voor hun ouderdom".

Op basis van dendrochronologie; ijskernonderzoek: *'the A.D. 536 dust veil event' (sterke stofconcentratie in de atmosfeer: komeet, meteoriet, vulkaanuitbarsting,…): koud en droog klimaat*

Temperatuur

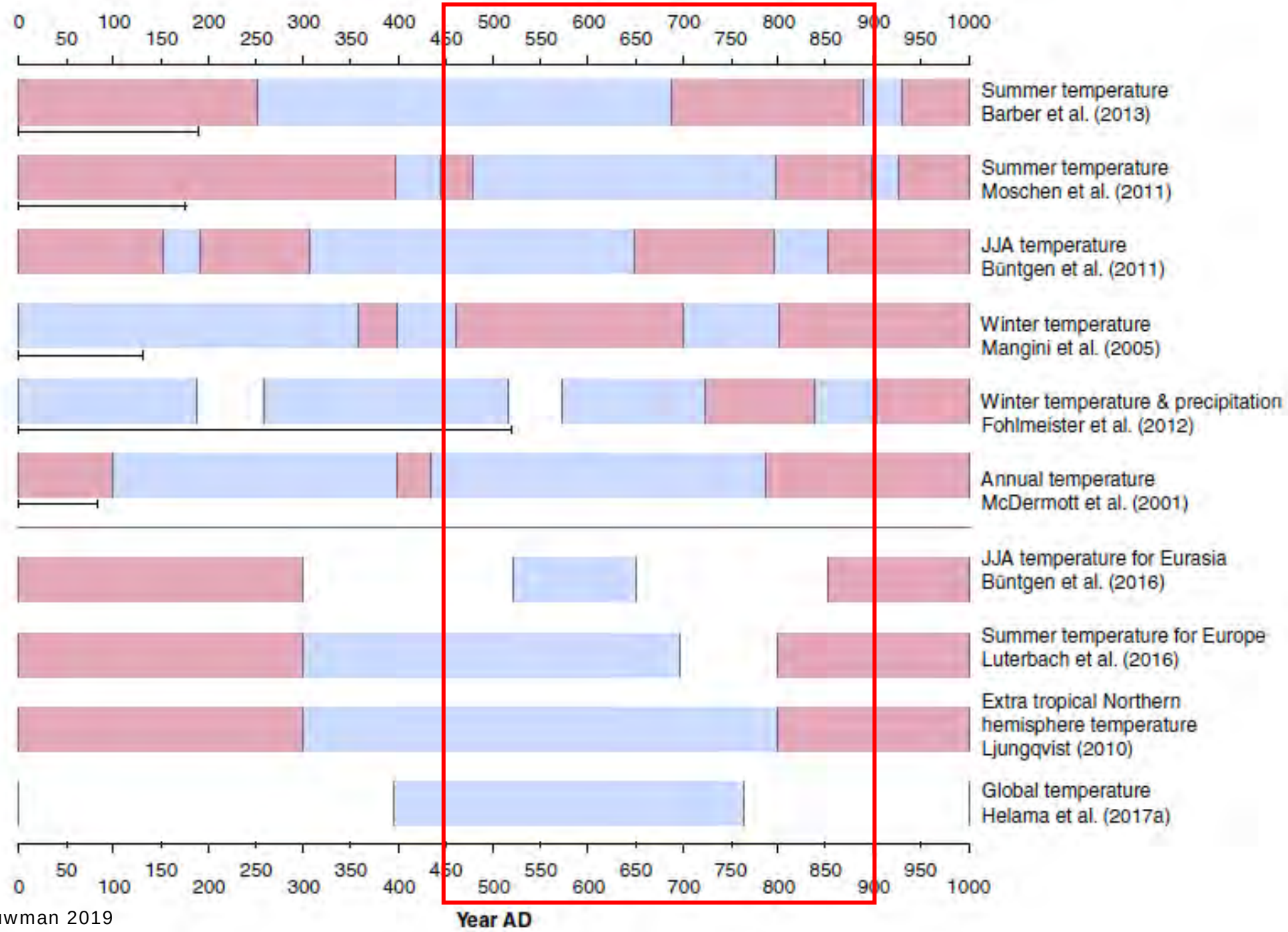

Blauw: kouder
Rood: warmer
Wit: gemiddeld

Reichelmann & Gouw-Bouwman 2019

Landschappelijk kader

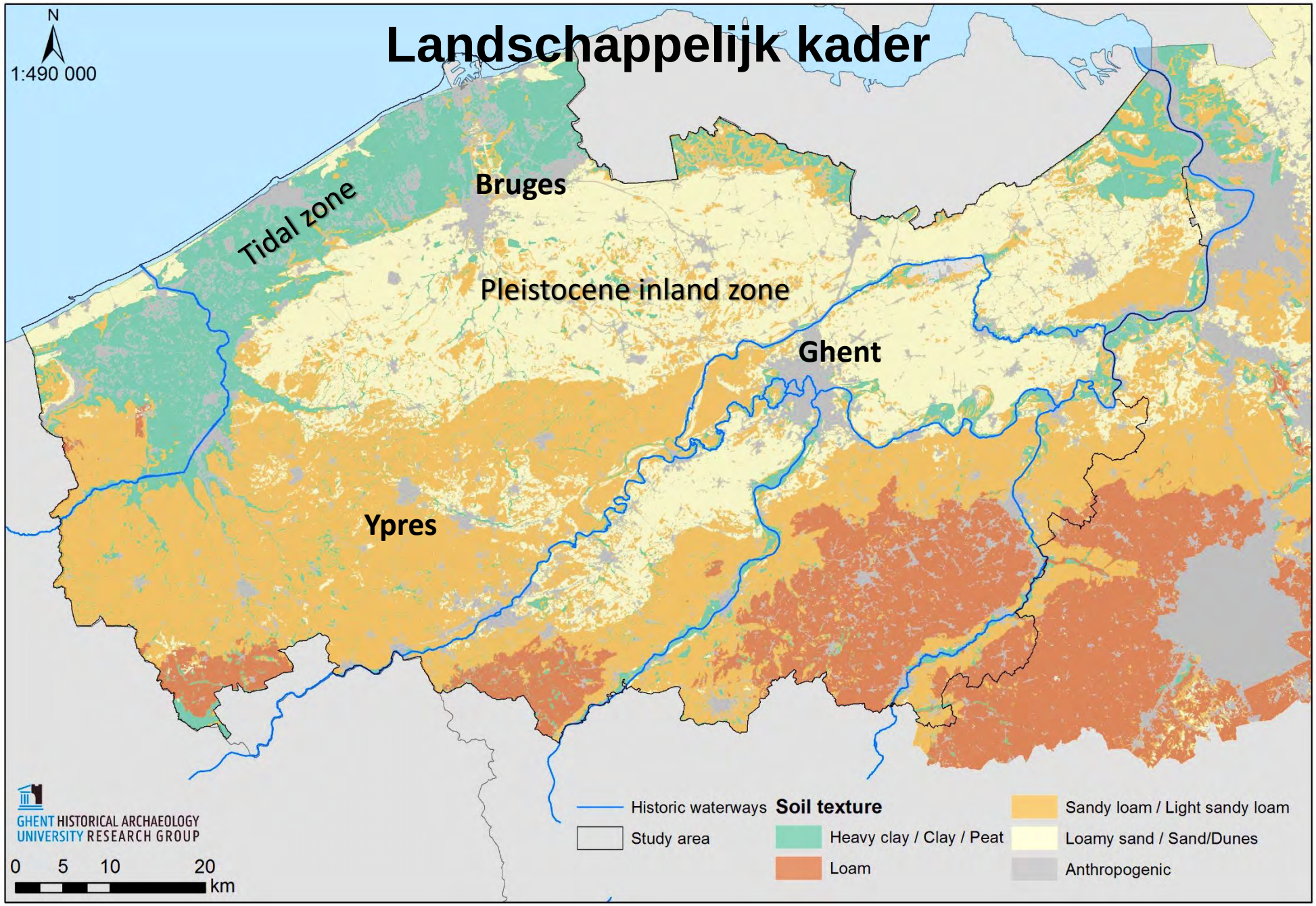

Vroege middeleeuwen: terugkeer van het natuurlijk landschap

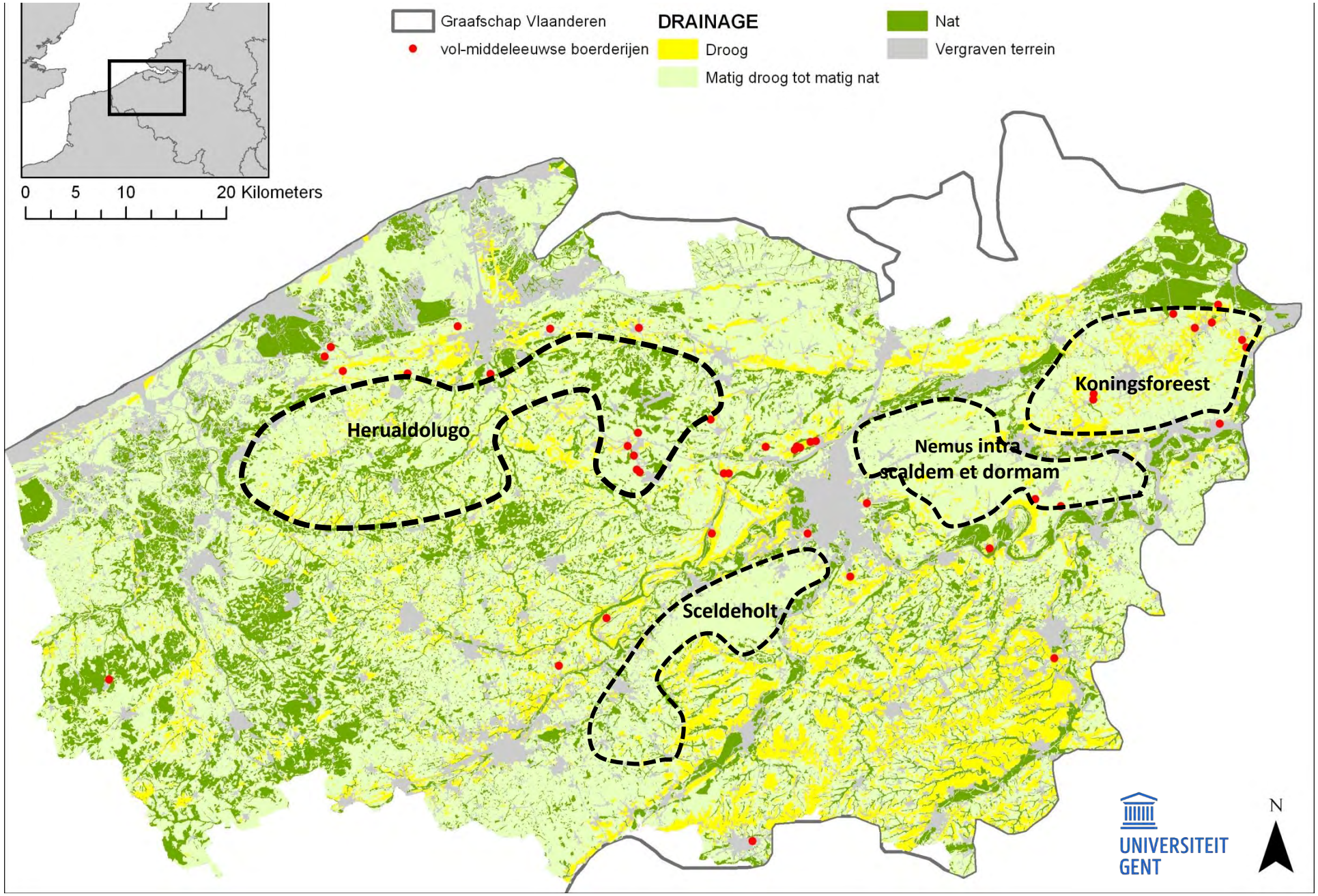

Landschapsreconstructie door pollenonderzoek

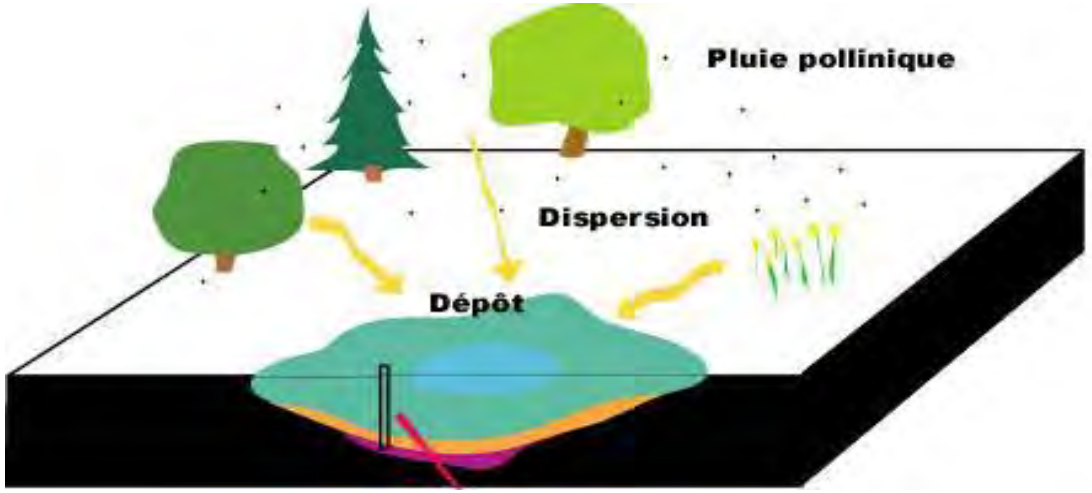

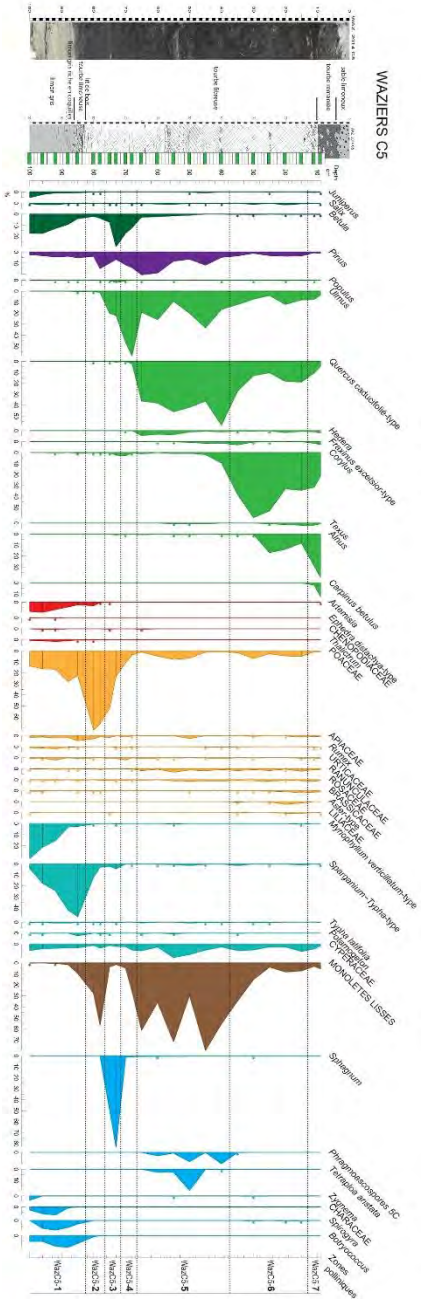

Vroegmiddeleeuwse palynologische gegevens uit nederzettingen

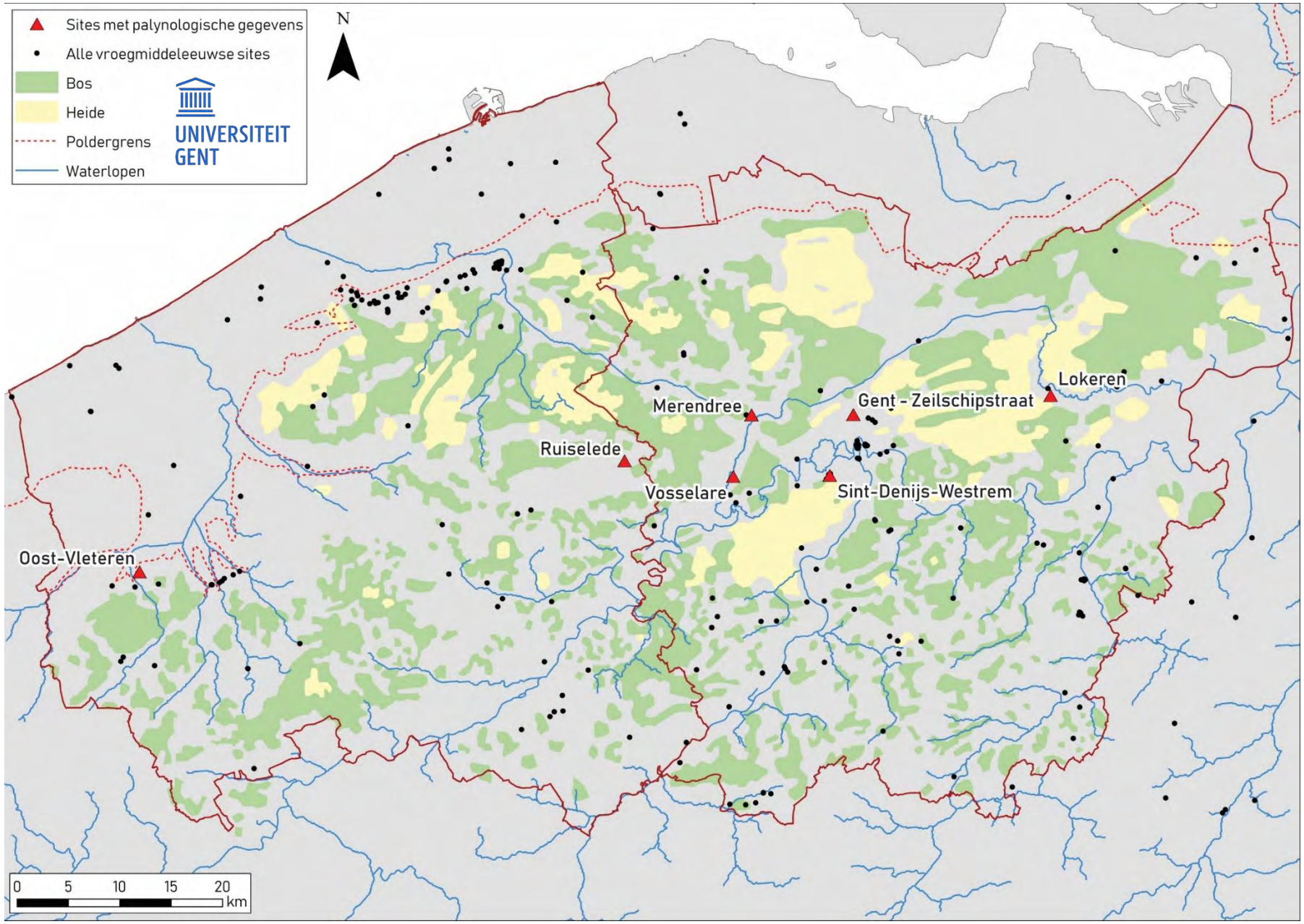

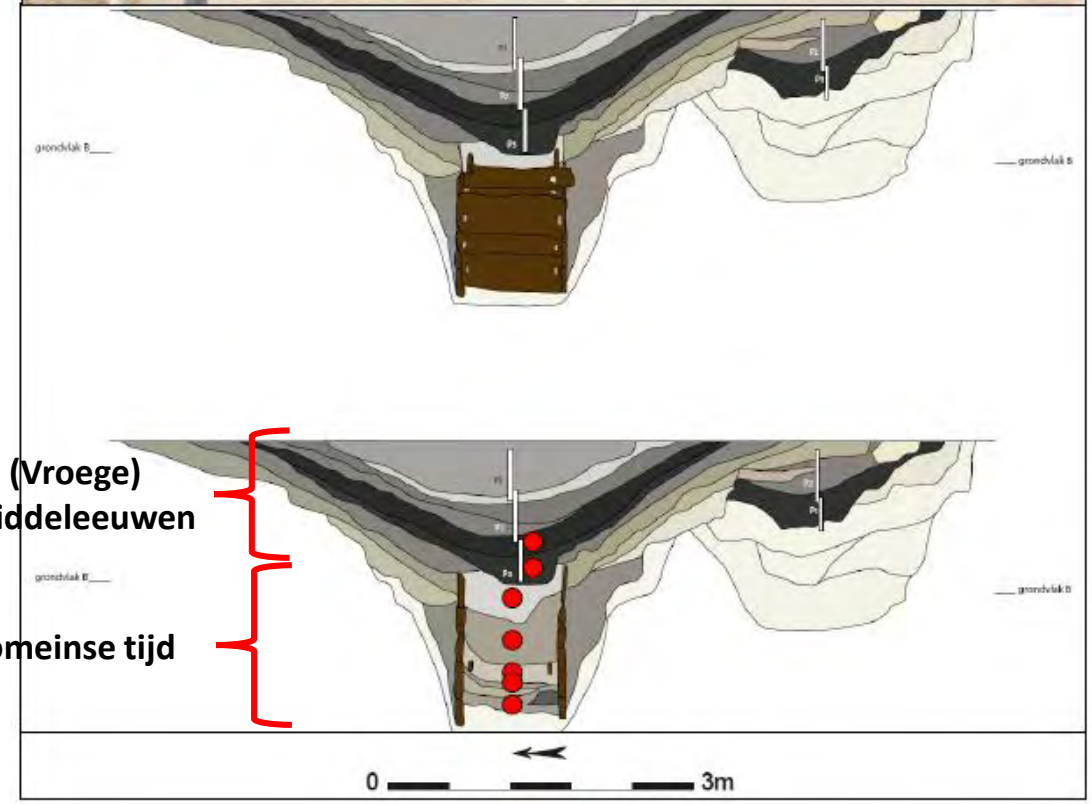

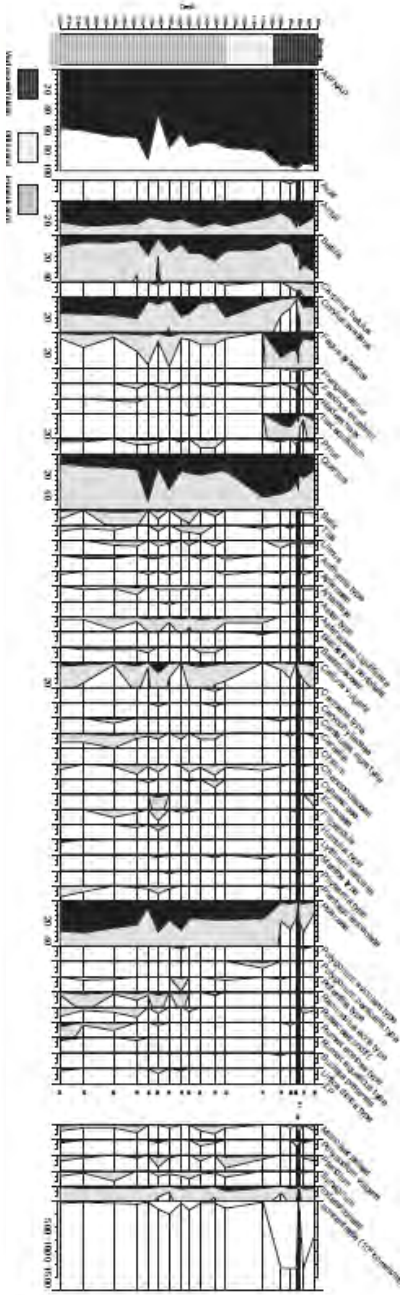

Evergem-Koolstraat (Romeinse waterput; Archief: KLAD)

Synthesis on pollen data from a 170ha project N of Ghent

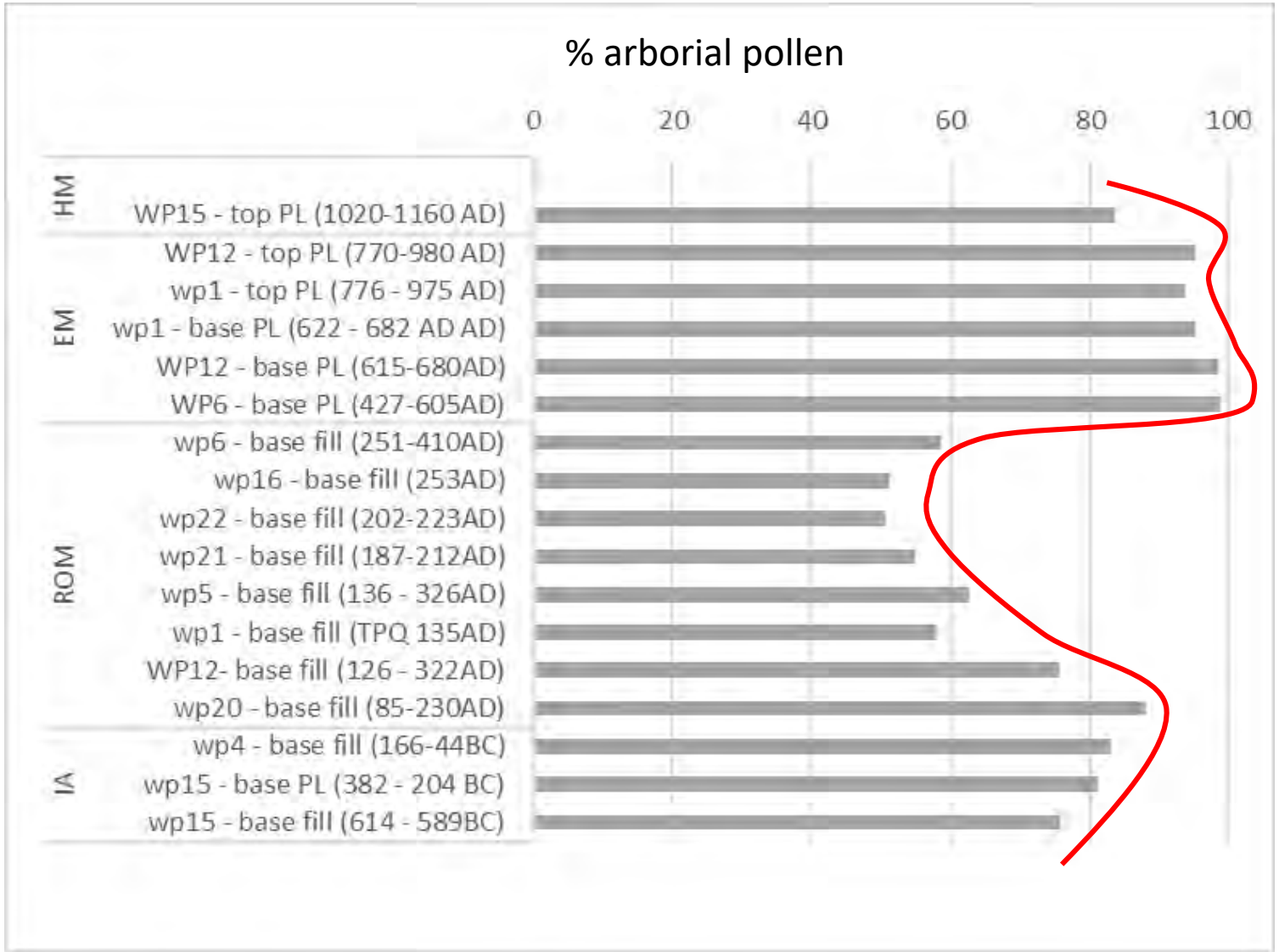

Deforce et al. 2020.

Preserved/re-created heathland in the historical Maldegemveld

Synthesis on pollen data from a 170ha project N of Ghent

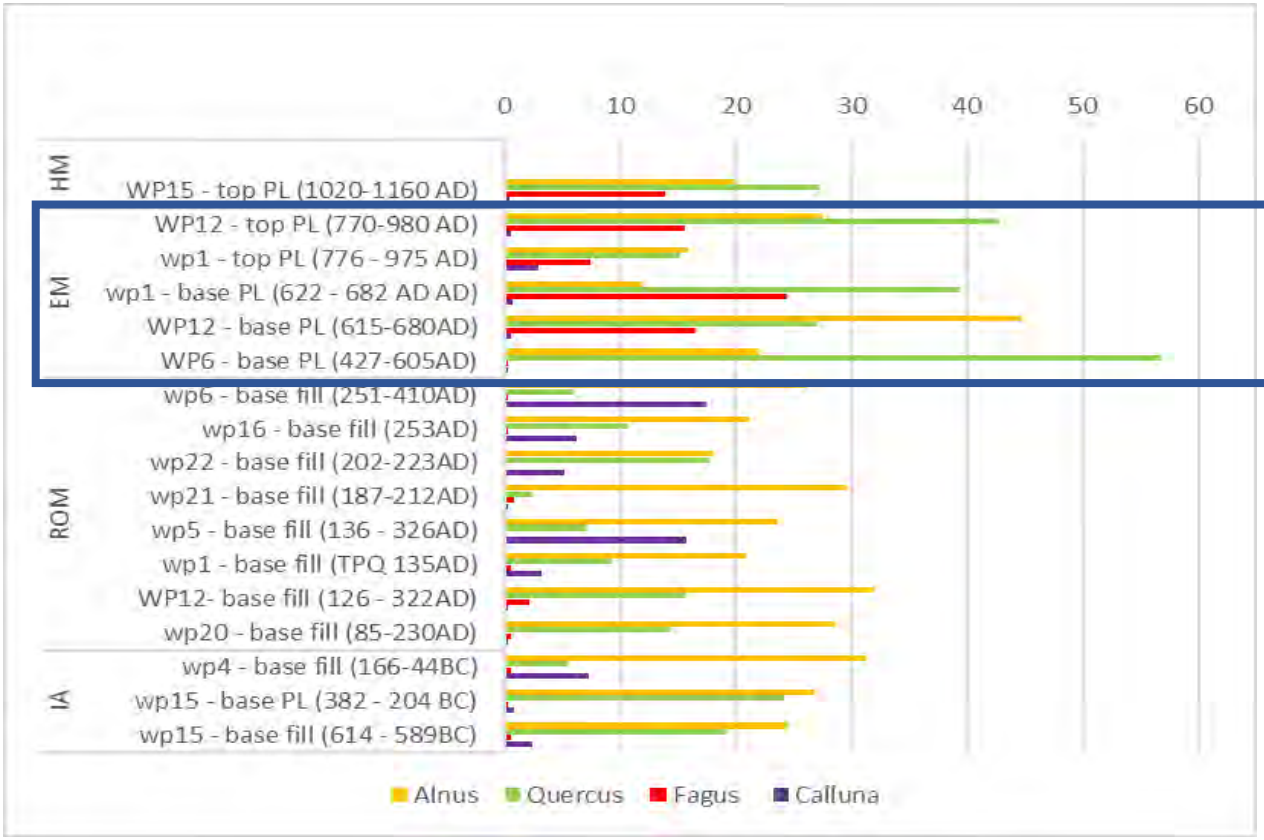

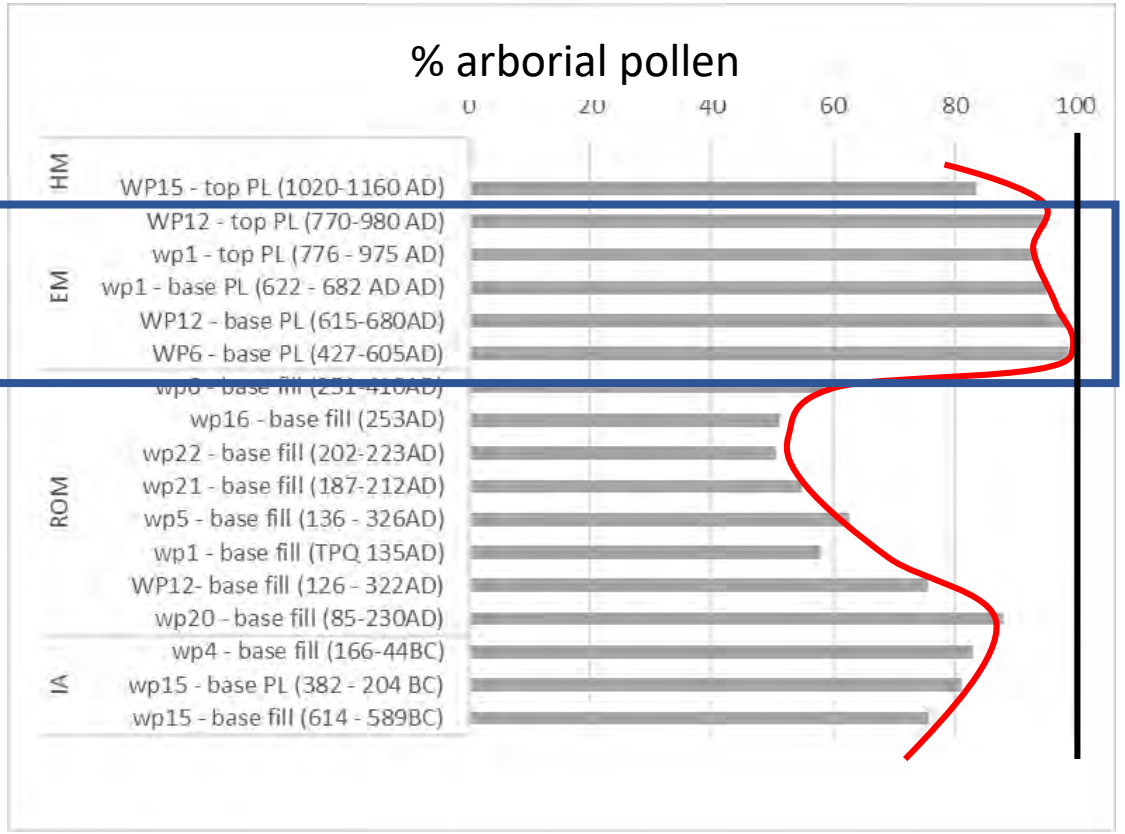

Deforce et al. 2020.

The Loop (Sint-Denijs-Westrem, Z. van Gent): al halfopen landschap in 7de eeuw (20-30% bos)

pollenspectra uit gebruiksfase van waterput, opgedeeld in vegetatietypes

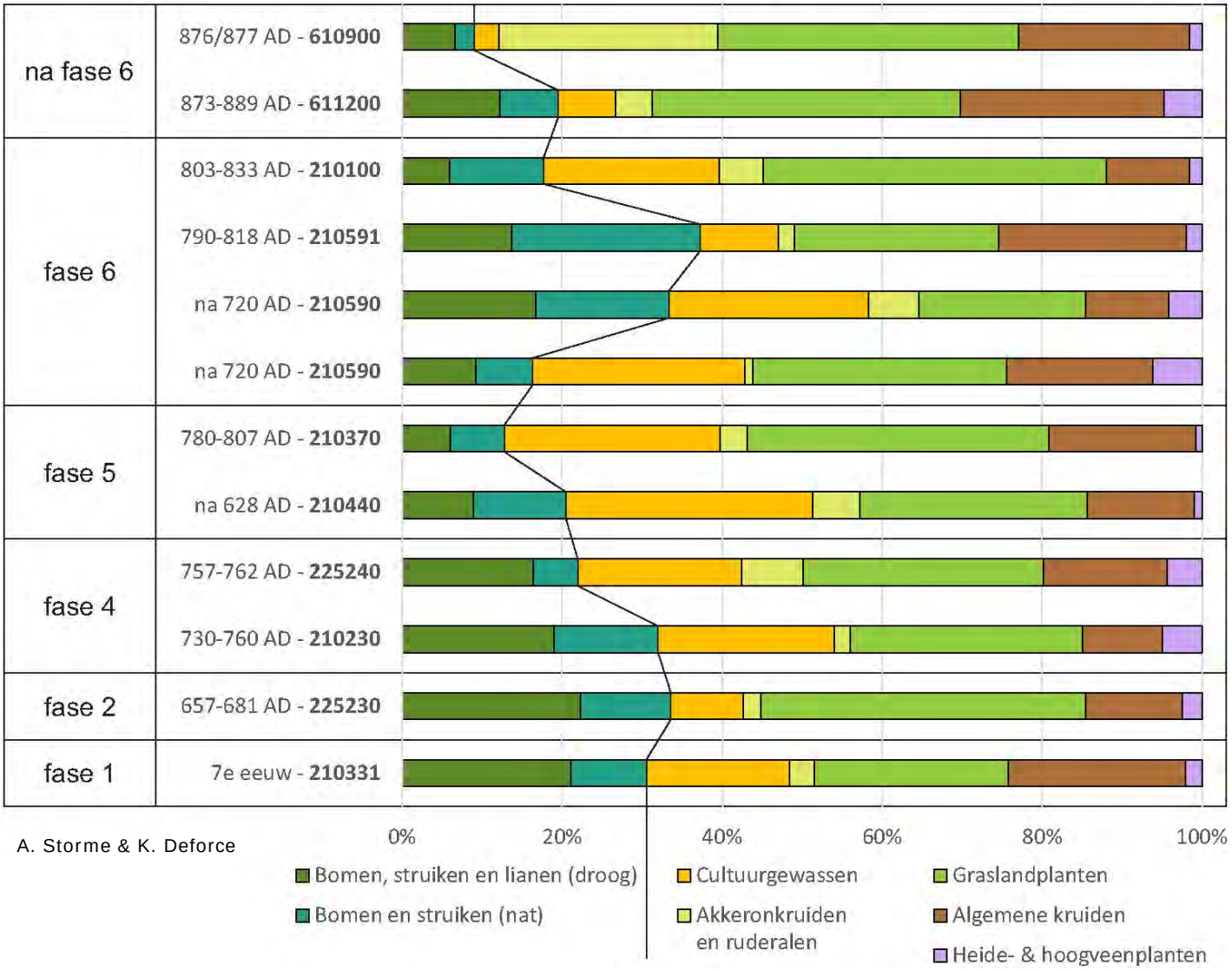

A. Storme & K. Deforce

Zeer lange groeireeksen van eik (> 270 jaar) wijzen wel op terugkeer bos tijdens 4de-6de eeuw (K. Haneca)

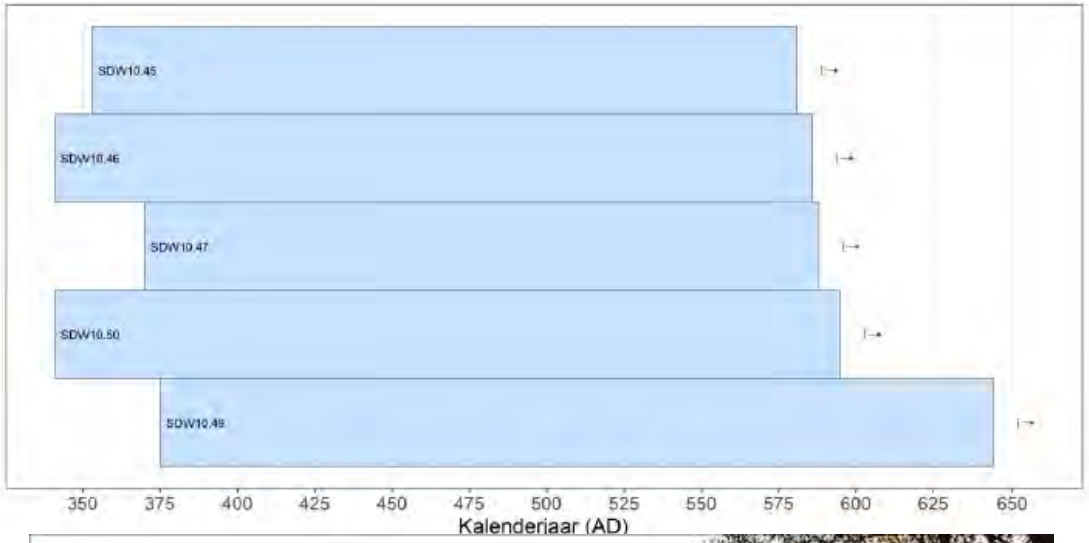

St-Denijs-Westrem: toename grasland en akkerland ten nadele van bos ± AD 750-800

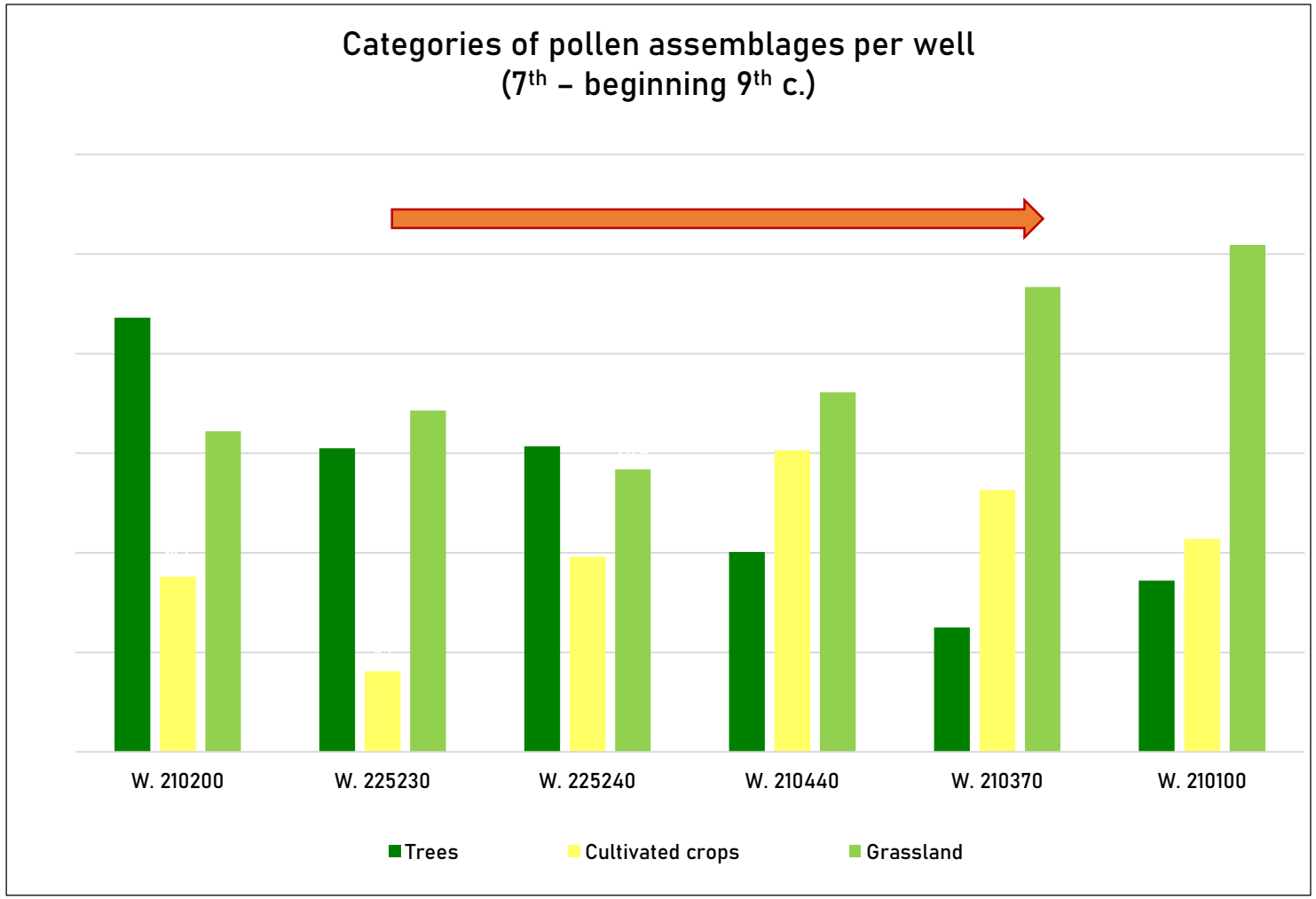

Deschepper, 2017

Gradatie in het natuurlijke landschap, afhankelijk van:

- Bodem (nat vs. droog; zand vs. leem; …)
- Aard en intensiviteit van het gebruik door de mens (veeteelt, houtkap, …)

Landschapsreconstructie ca. 1000AD (E. Deschepper, Ugent)

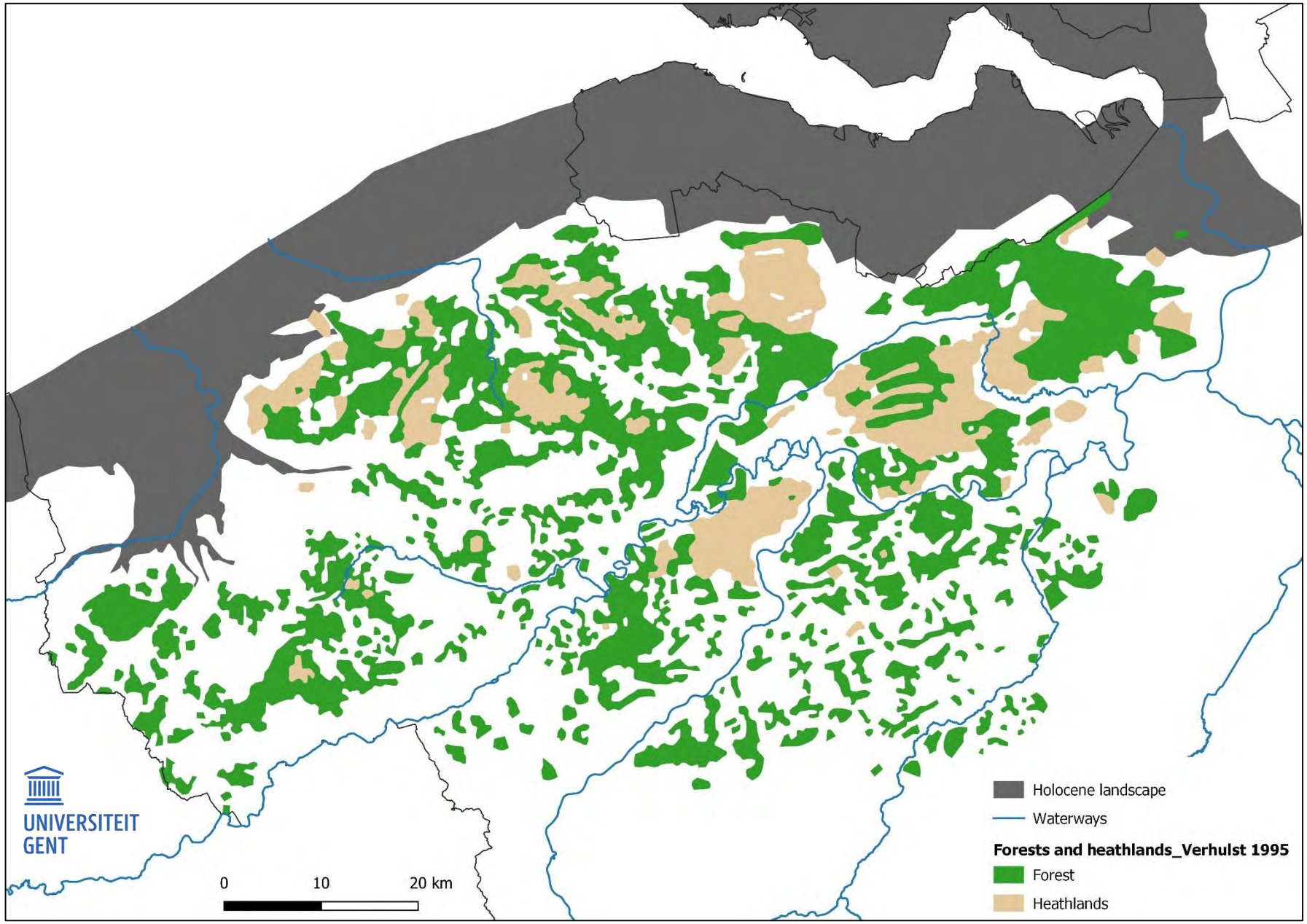

Evolutie bebossing

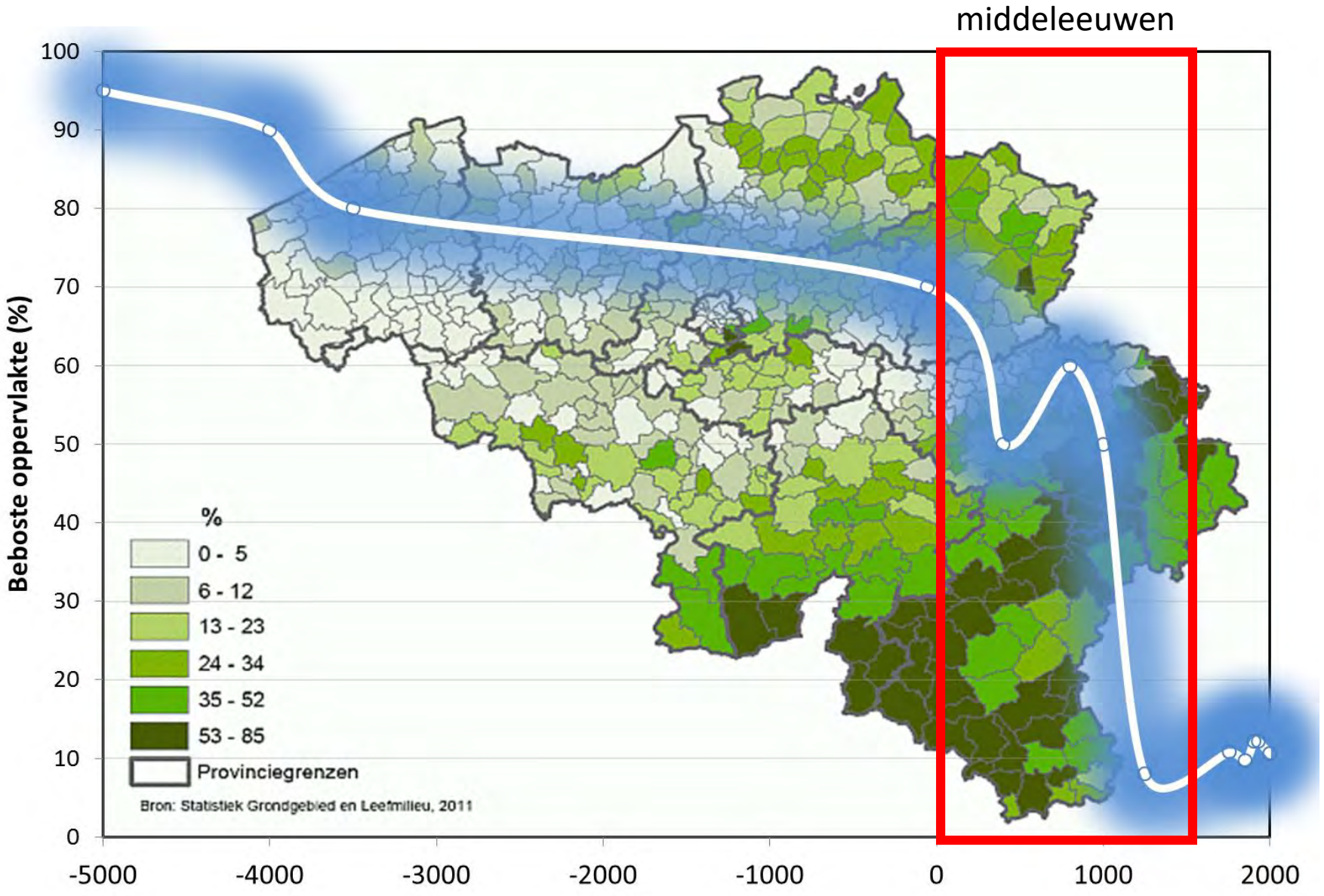

Data: K. Haneca, A-OE

Evolutie bebossing

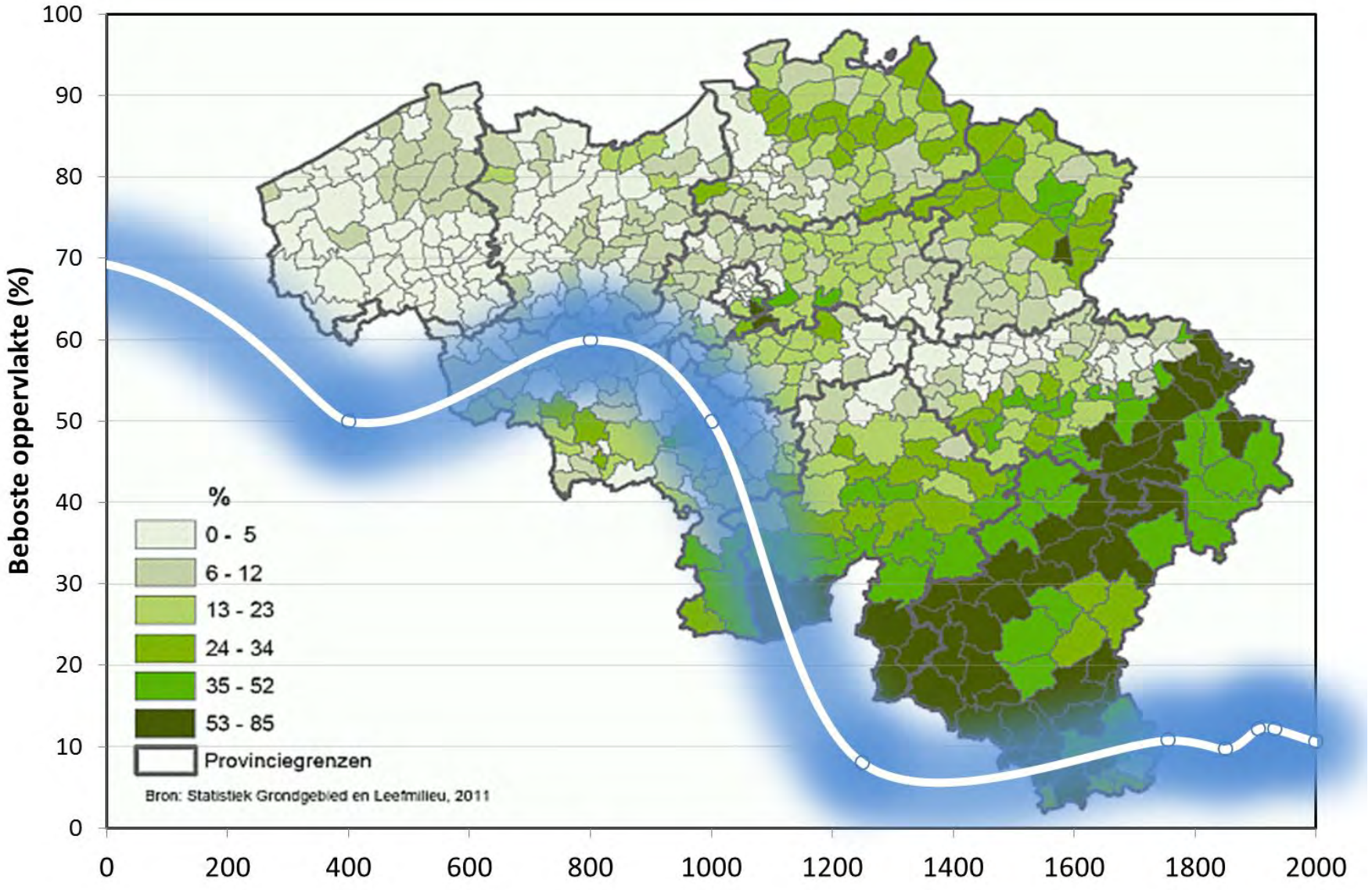

Data: K. Haneca, A-OE

Transformatie vanaf de Romeinse tijd

Verlating van groot aantal landelijke sites vanaf door economische crisis, sociale onrust, eerste Germaanse invallen vanaf het einde van de 2de eeuw

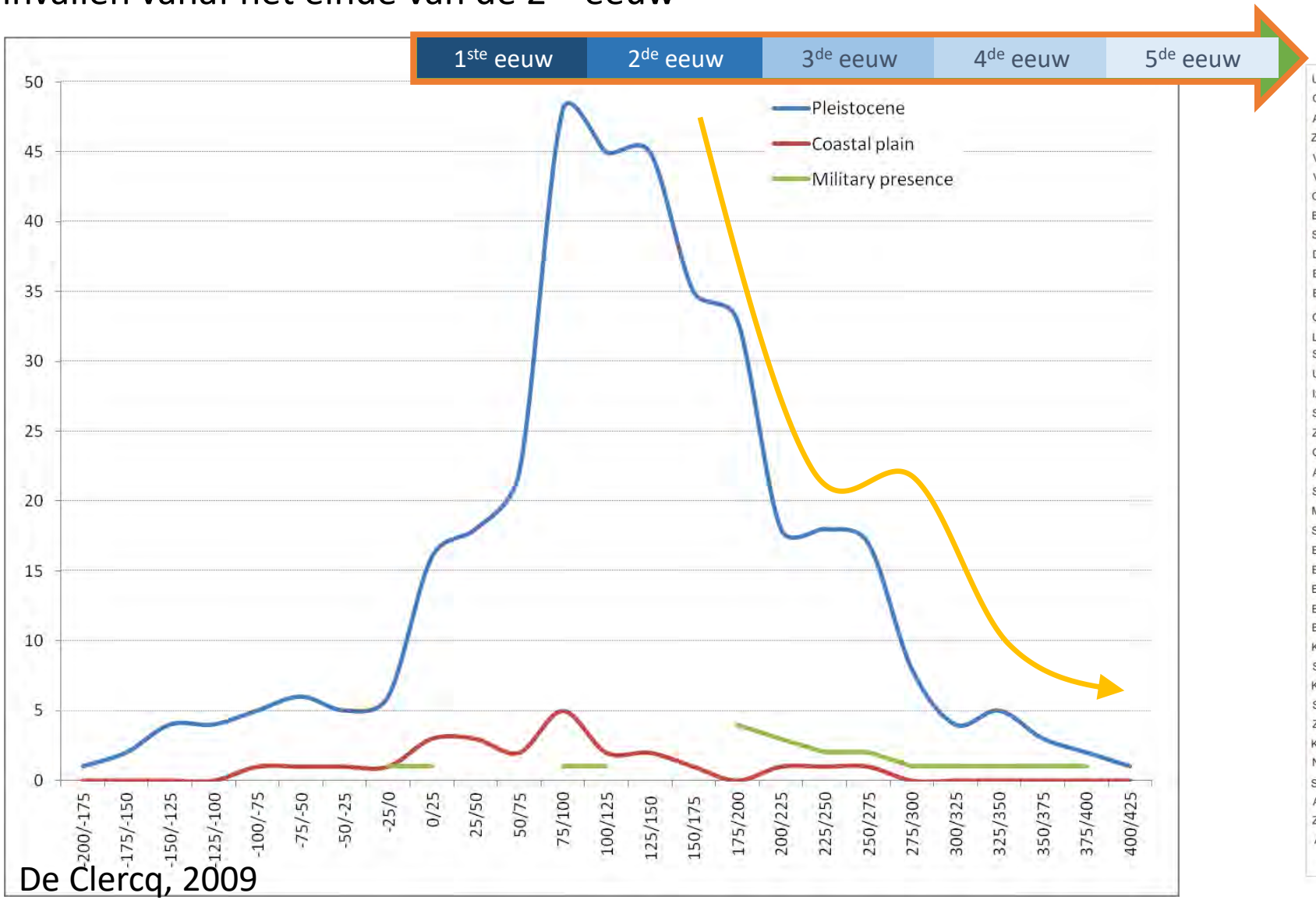

De Clercq, 2009

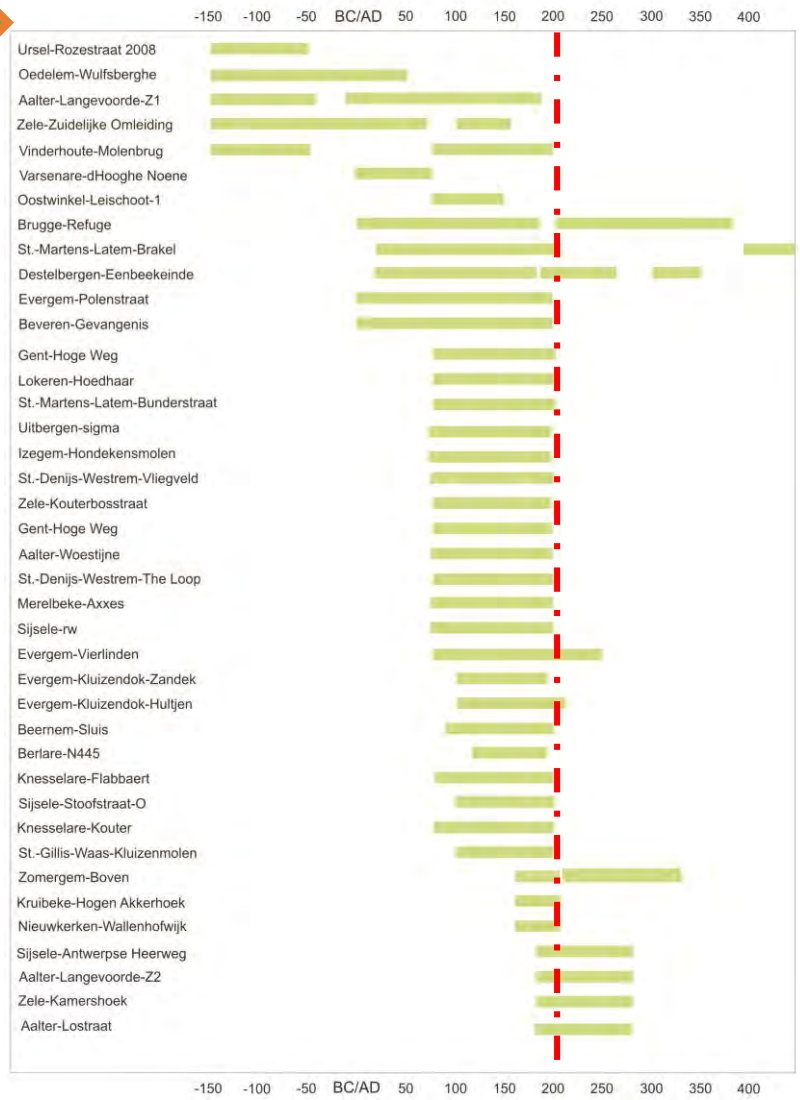

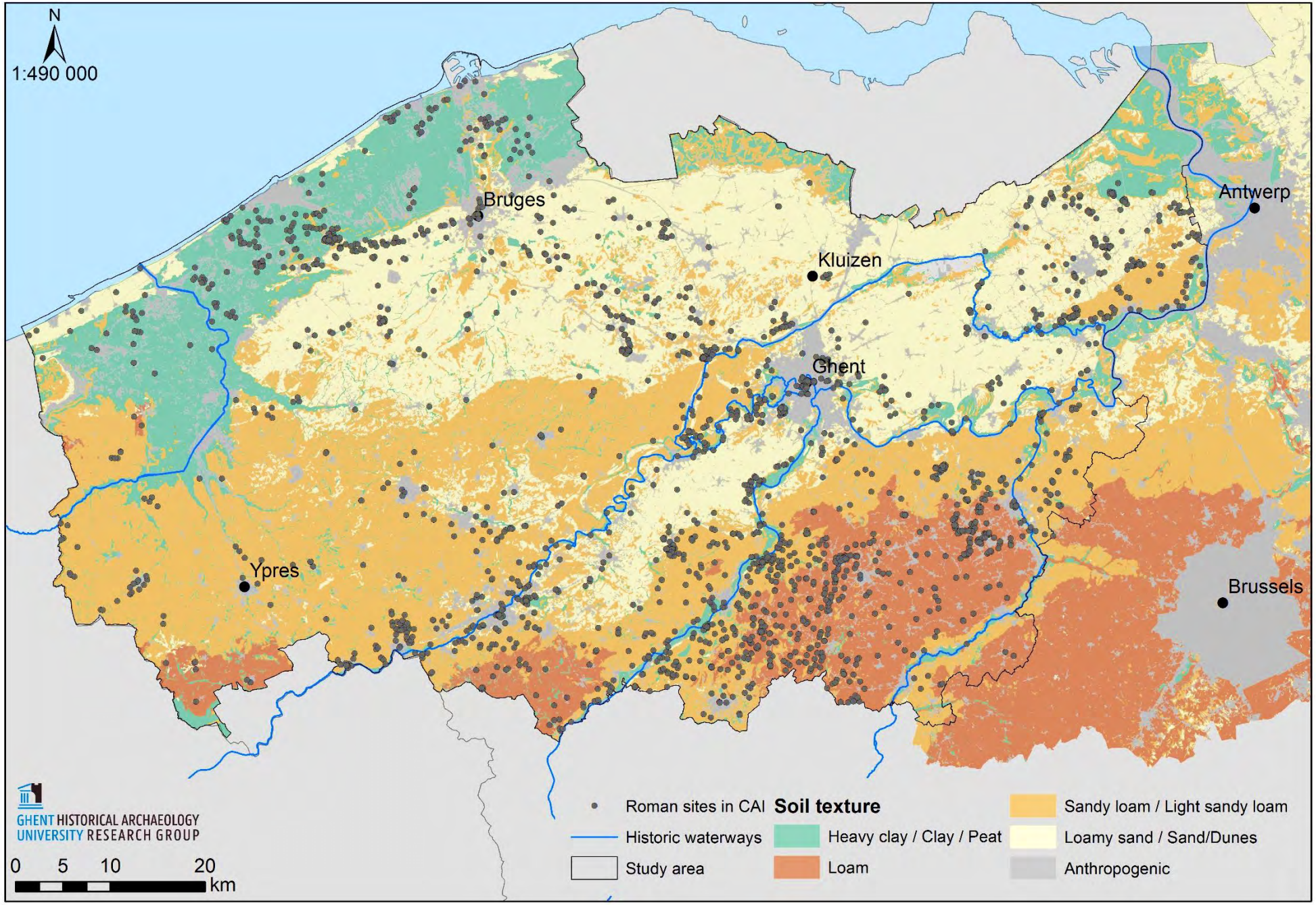
N
1:490 000
Bruges
Kluizen
Antwerp
Ghent
Ypres
Brussels
GHENT HISTORICAL ARCHAEOLOGY
UNIVERSITY RESEARCH GROUP
0 5 10 20
km
Roman sites in CAI
Historic waterways
Study area
Soil texture
Heavy clay / Clay / Peat
Loam
Sandy loam / Light sandy loam
Loamy sand / Sand/Dunes
Anthropogenic

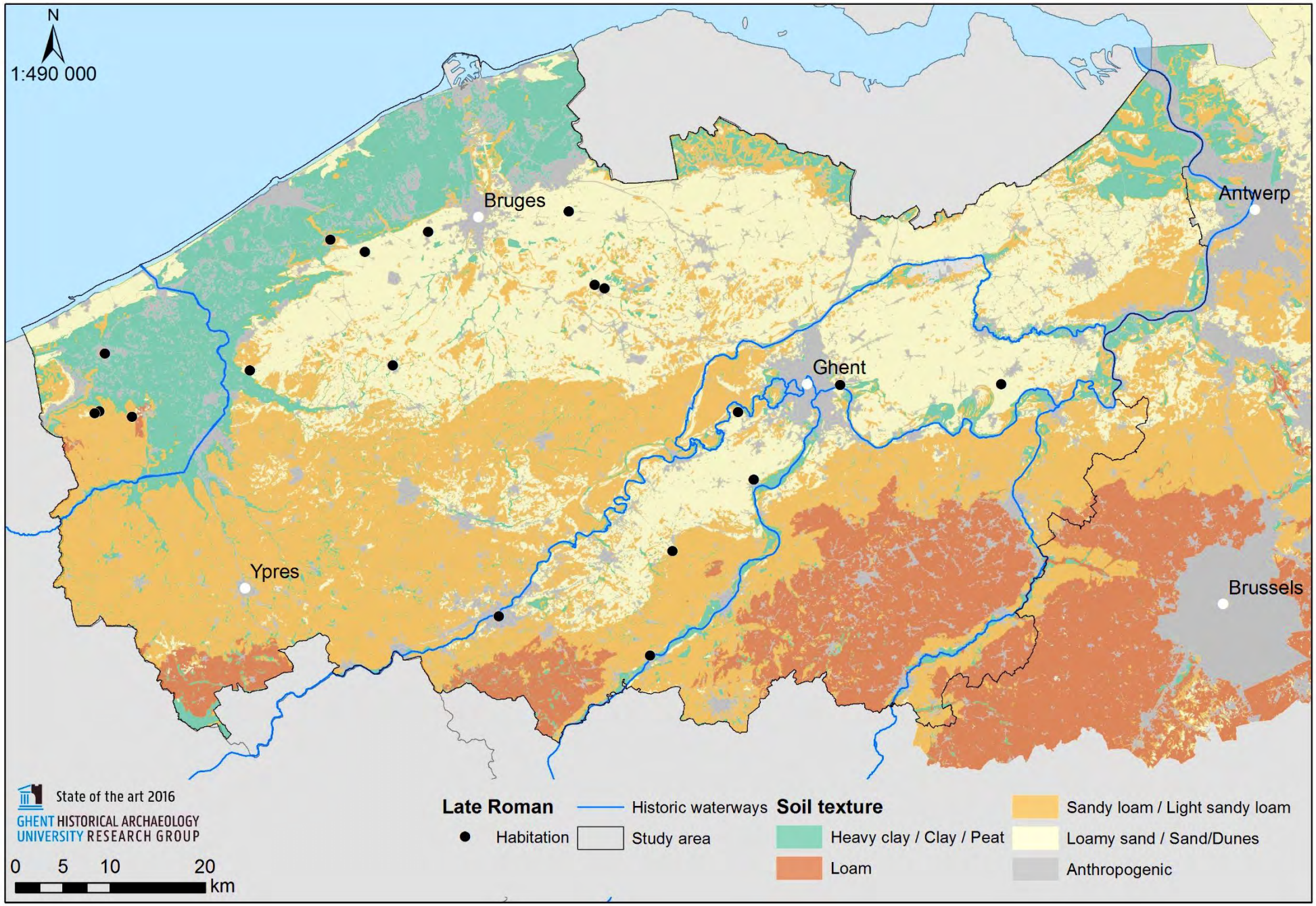
N
1:490 000
Bruges
Antwerp
Ghent
Ypres
Brussels
State of the art 2016
GHENT HISTORICAL ARCHAEOLOGY
UNIVERSITY RESEARCH GROUP
0 5 10 20
km
Late Roman
Habitation
Historic waterways
Study area
Soil texture
Heavy clay / Clay / Peat
Loam
Sandy loam / Light sandy loam
Loamy sand / Sand/Dunes
Anthropogenic

Laat-Romeinse periode (ca. 275-475AD)

- Politieke, economische en ecologische instabiliteit
- Usurpatoren
  - Postumus
  - Carausius
- Re-organisatie van het bestuur
- Invallen van Germanen

The Gallic Empire Upon Succession Under Postumus, 260 A.D.

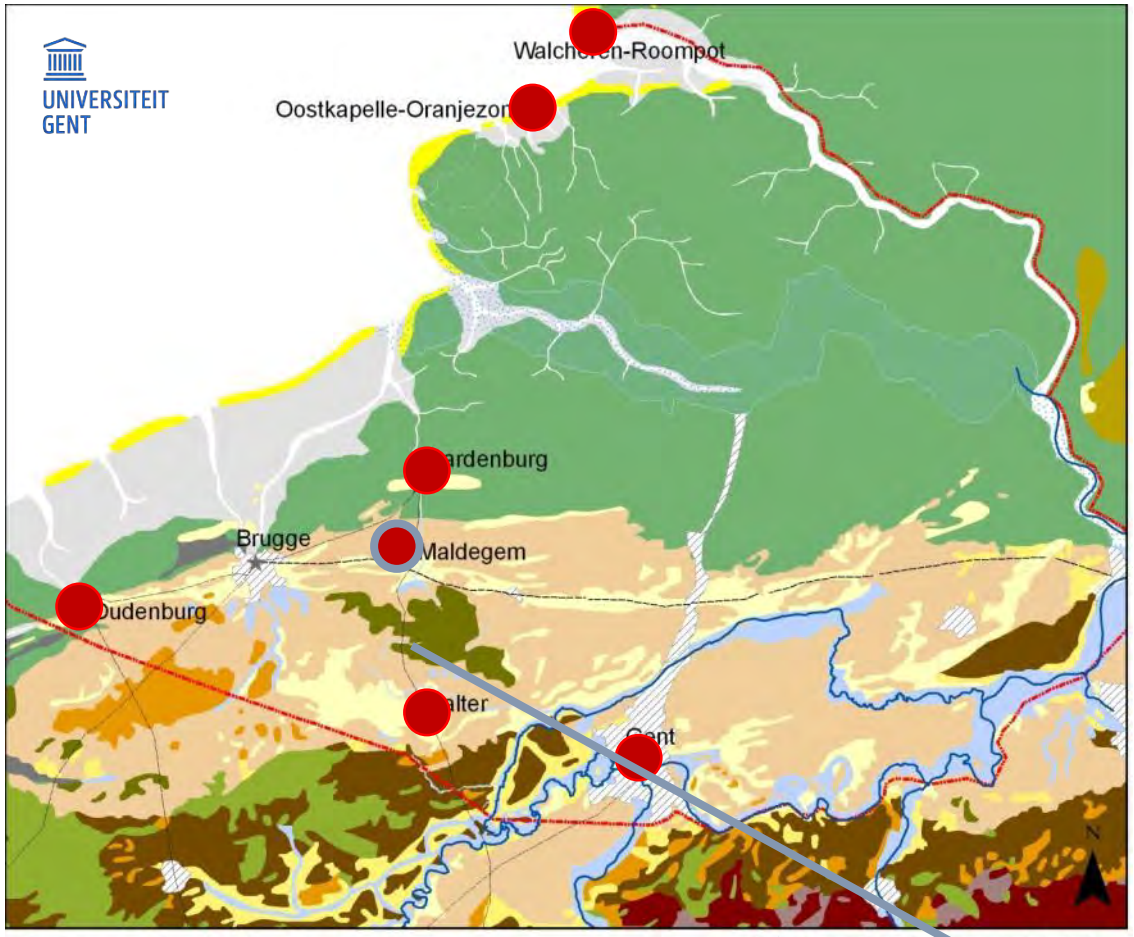

Marcus Didius Iulianus (Emp. 28 march - 1 june 193),
governour in 172-174AD, consul in 175AD and rewarded for his response to the attacks of the ***Chauces*** *in Gallia Belgica*

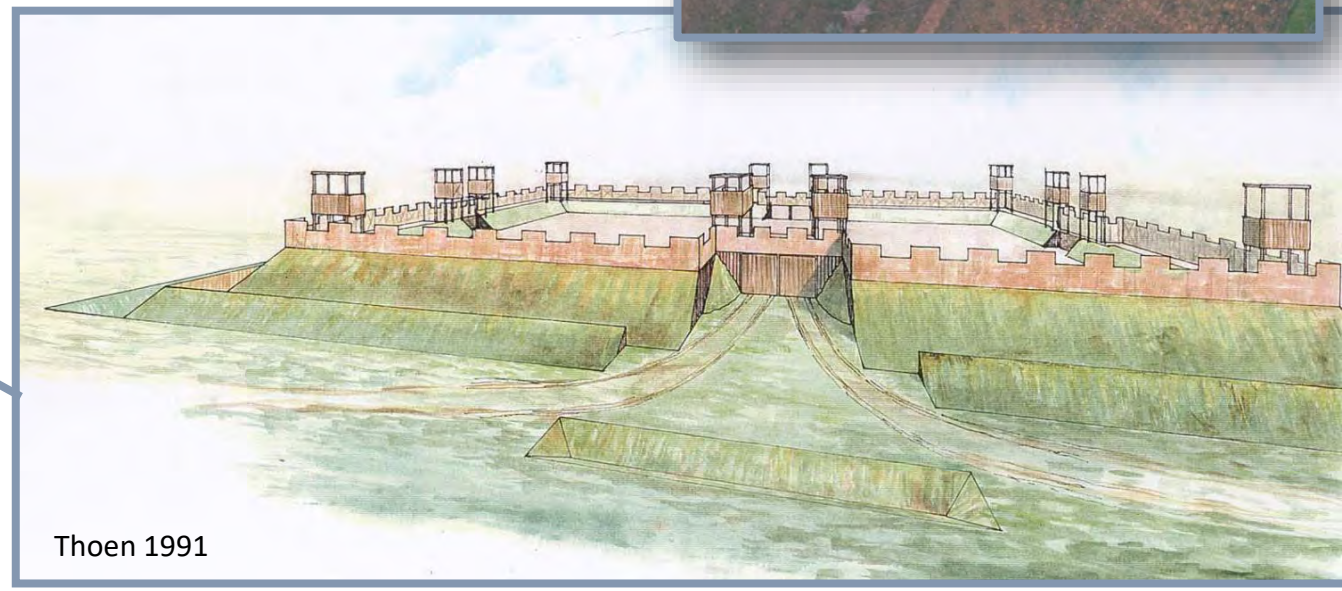

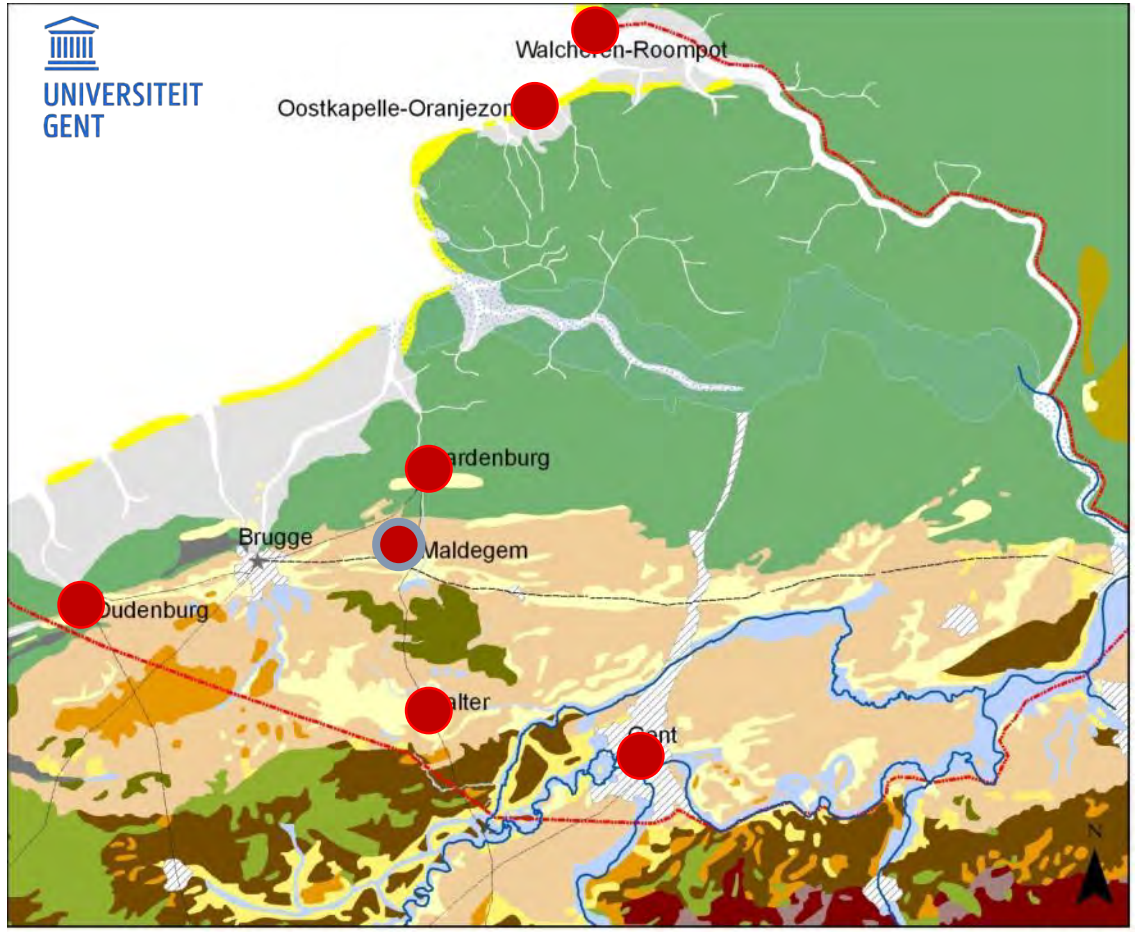

Plaatsen met militaire occupatie of mogelijke militaire occupatie tussen 170-270AD

- Castellum
- Mogelijk castellum
- Complex van de Schelde-Leie-Durme-Kale
- Onderzoeksgebied *Noordelijk deel Civitas Menapiorum*
- Westerschelde (actuele loop)
- Stad en industrie

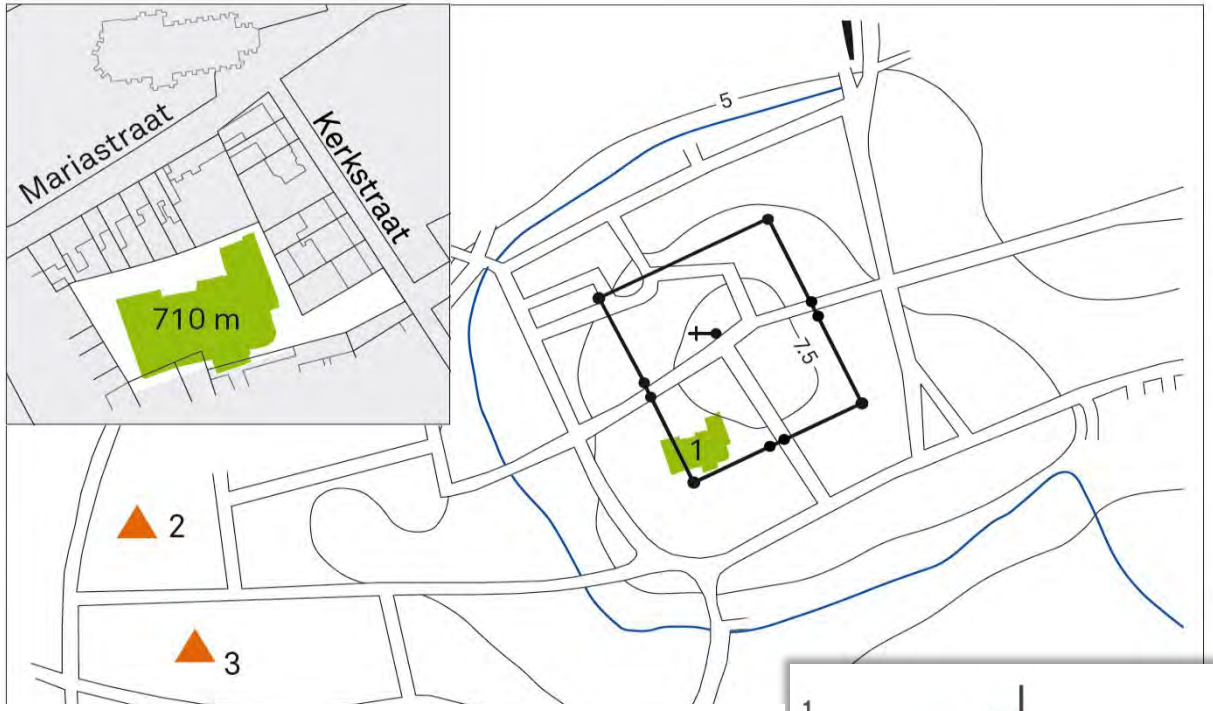

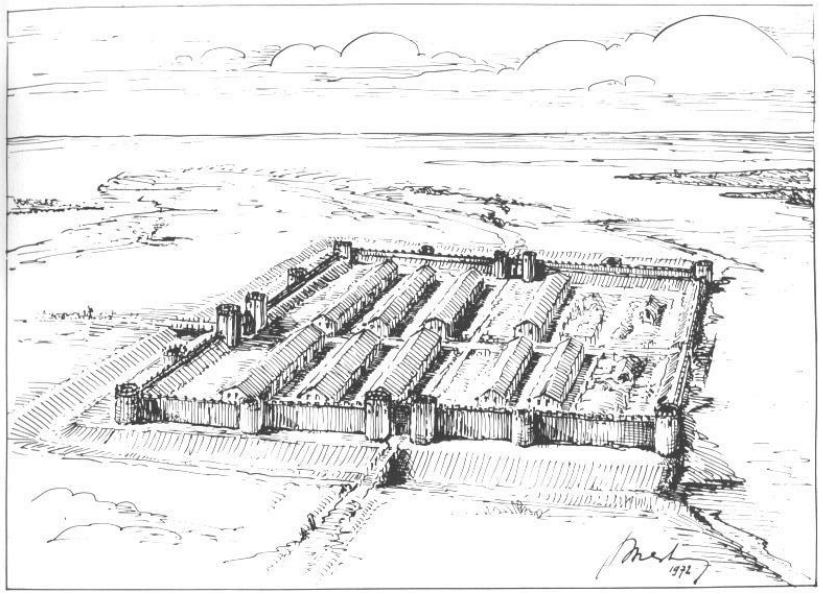

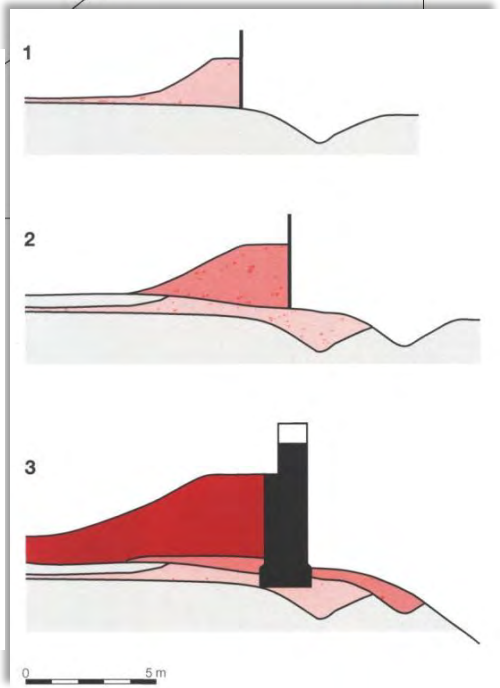

“Raiding” (evoluerend naar migratie)

- ‘*De Saksen, die in hun schrikwekkende razernij overvallen pleegden op alle plaatsen waar de wind hen heen dreef, drongen de kustgebieden van Gallië binnen*.’ (Ammianus Marcellinus, Res Gestae XXX, 7, 8)
- ‘*De Saksers, …. gevreesd voor hun dapperheid en hun snelle verplaatsingen, ondernamen een gevaarlijke aanval, …*’ (Orosius, Historiae VII, 32)
- ‘*precies waarom men ook banger is voor de onvoorspelbare Saksen dan voor ander kwaad volk*’ (Ammianus Marcellinus, Res Gestae, XXVIII, 2, 12)

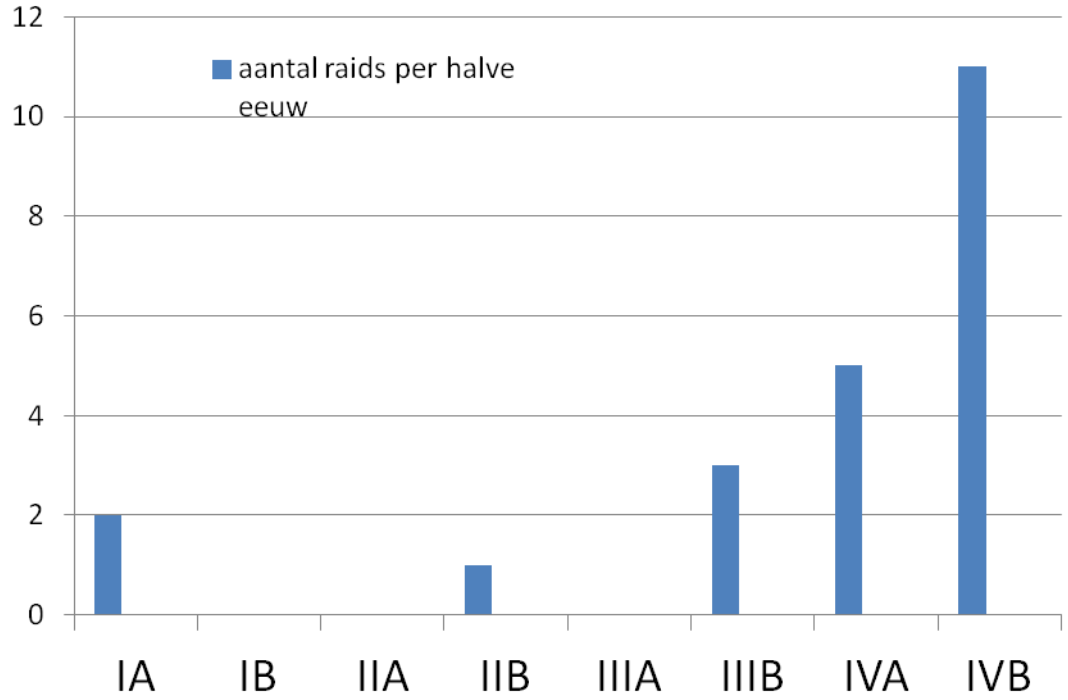

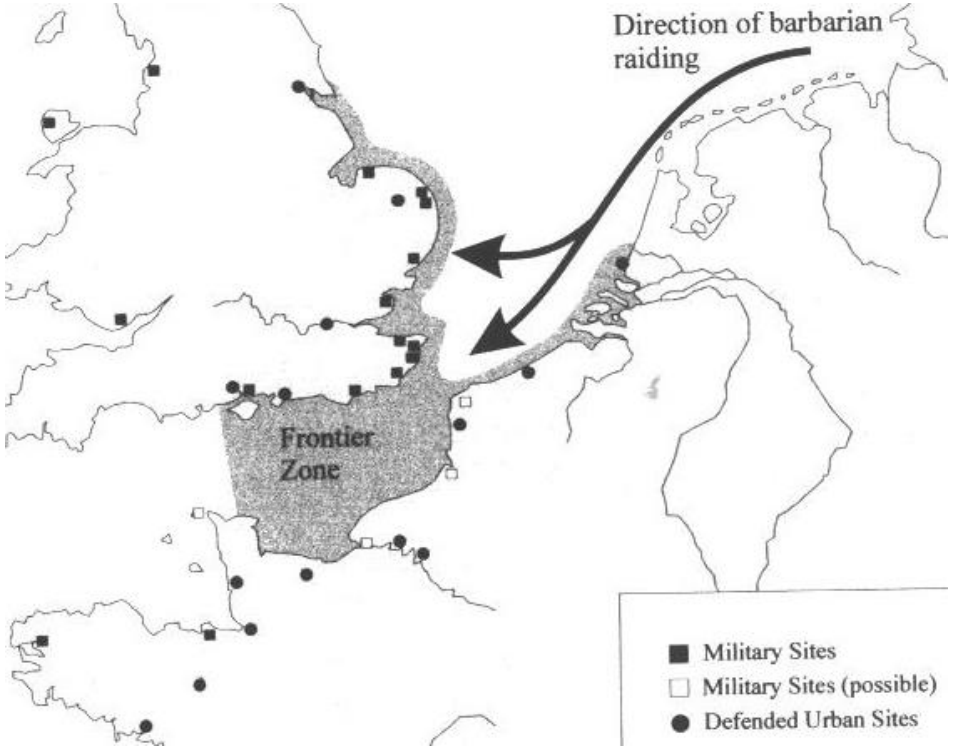

AD206-268 muntschatten

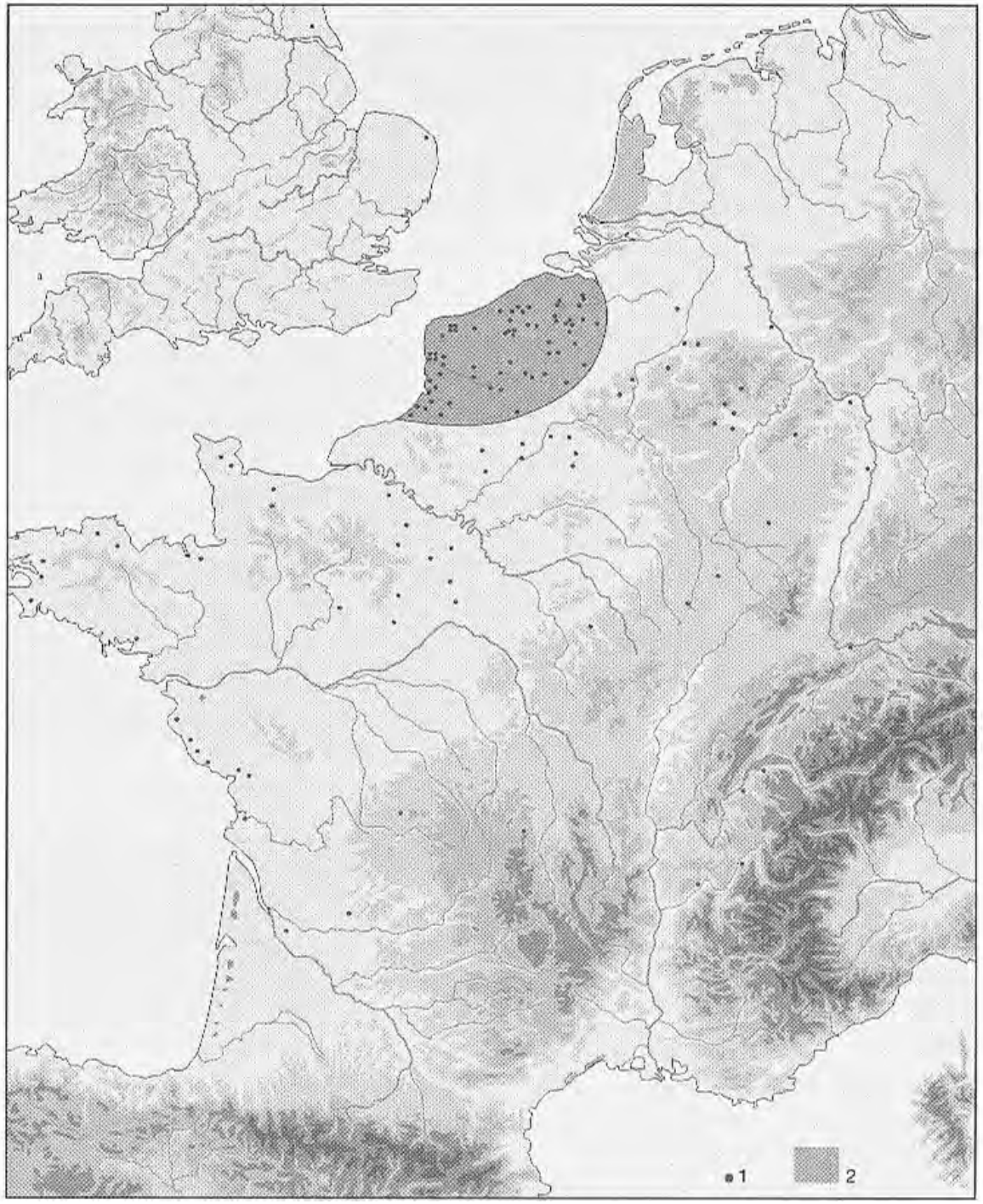

Rogge & Lamarcq 1996

- sociaal-economische achtergrond voor raiding en migratie
    - sociale verklaring: sociale stratificatie: centrale figuur: *warlord;* interne competitie
    - economische verklaring: vorm van economische bedrijfsvoering
        - krijgsconflict wordt bepaald door economische motieven
- redenen voor stelselmatige toename vanaf het midden van de 3de eeuw
    - interne structuur en externe druk
    - vernatting
    - organisatie van de Germaanse raiders wordt steeds beter
    - uitvalsbasissen: stamgebieden => Nederlandse rivierengebied
    - schepen van de Germanen worden steeds geavanceerder

Nydam boot (Nydam Mose, Denemarken), dendrochronologisch gedateerd ca. 310-320

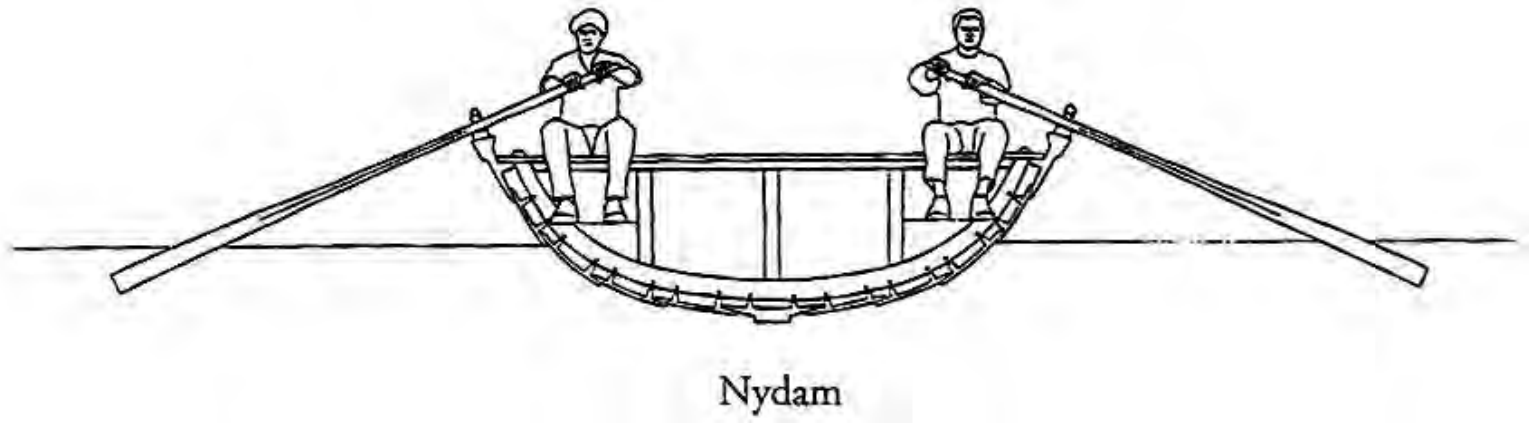

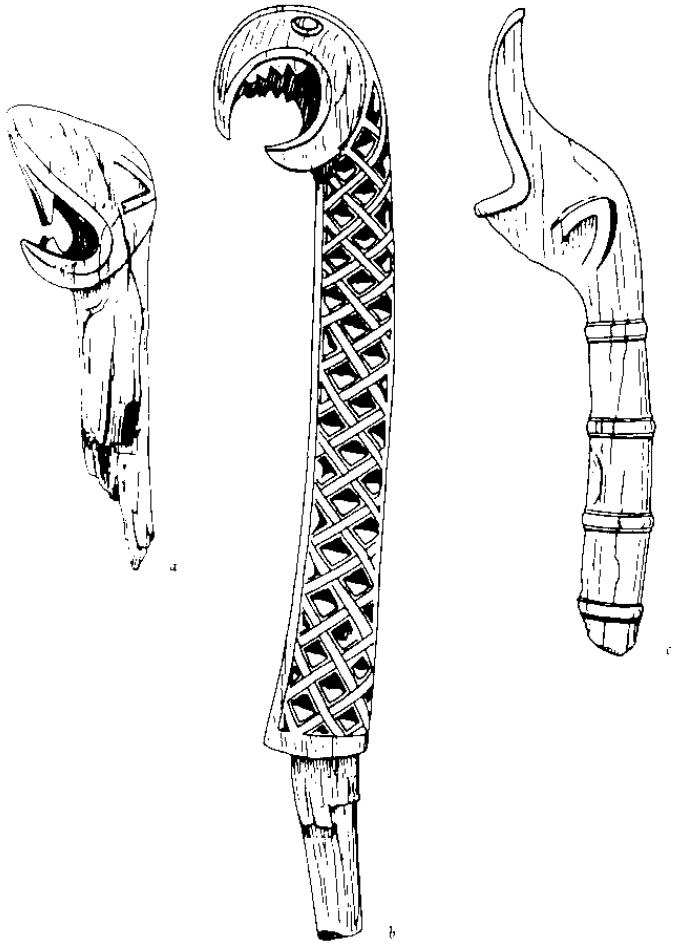

Zgn. Snekkekoppen van
Zele, Moerzeke, Appels (late 4de-5de eeuw)

Bronstijd

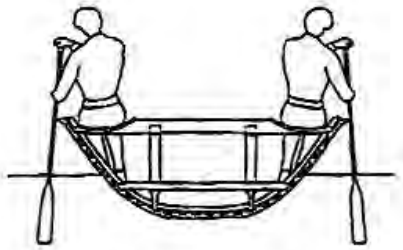

Hjortspring

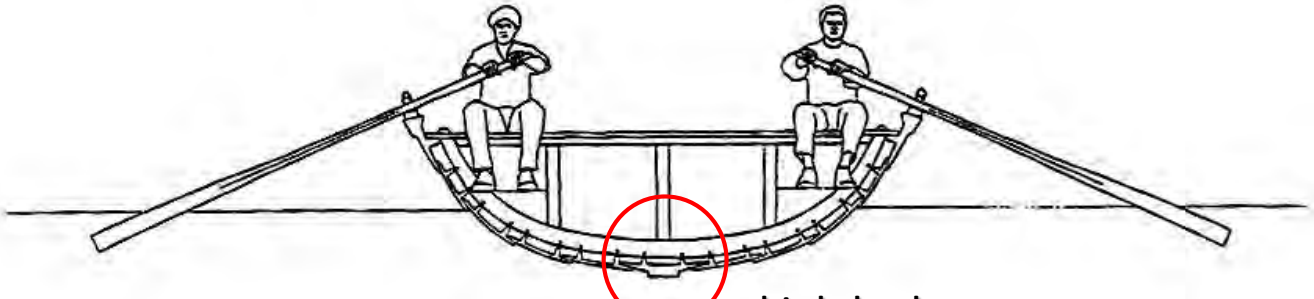

Nydam

kielplank

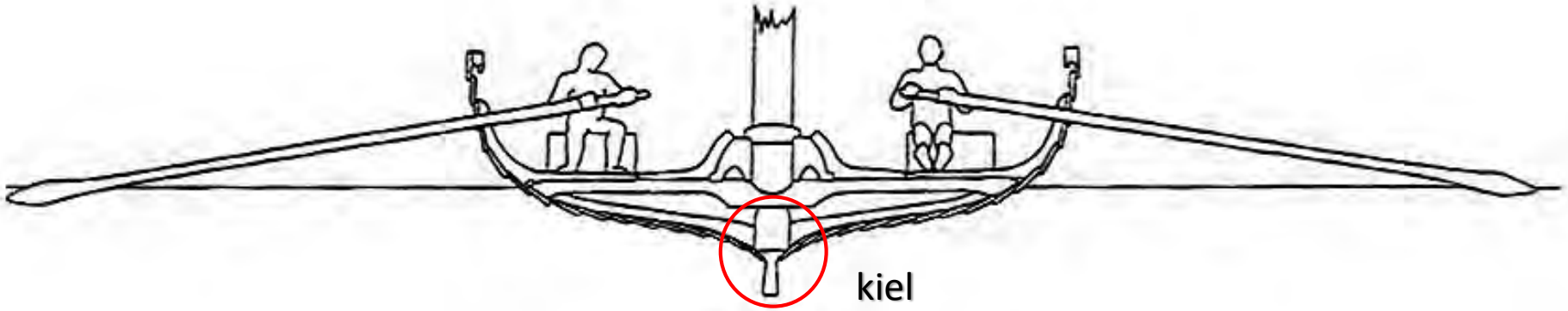

kiel

Gokstad

Vroege middeleeuwen

Germaanse nederzettingen

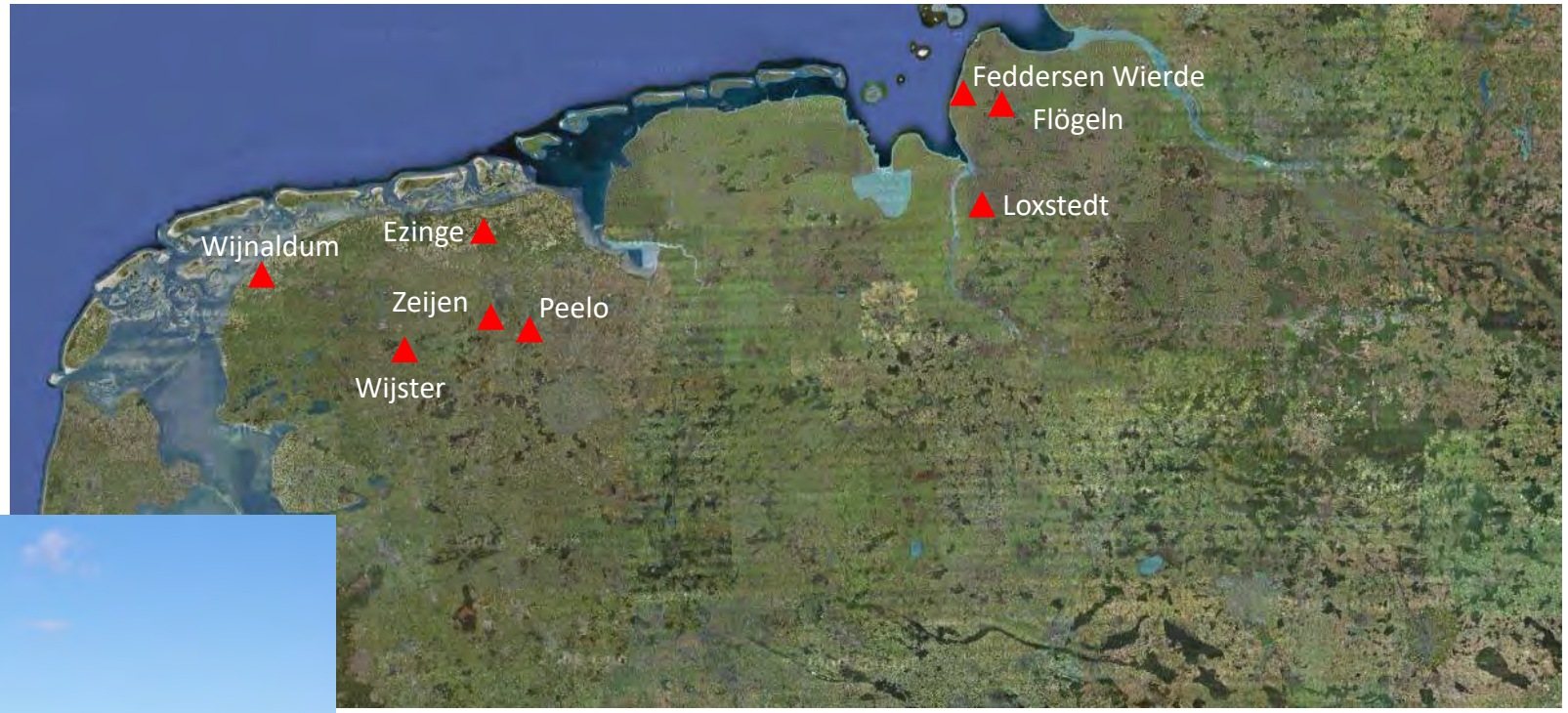

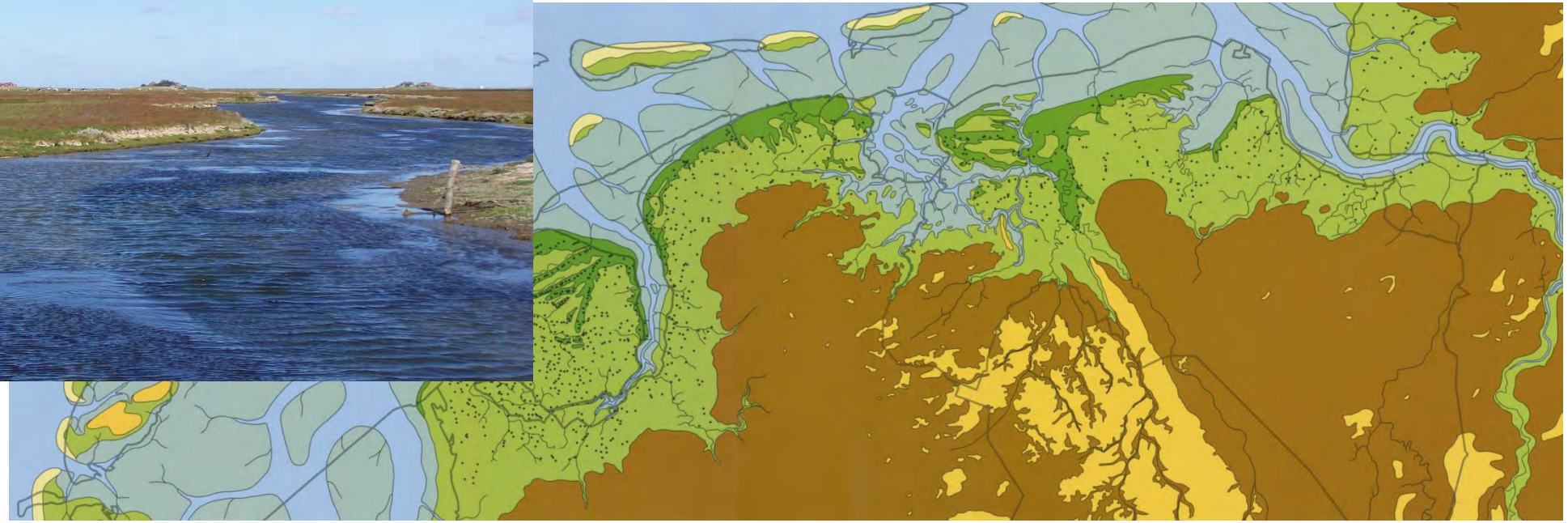

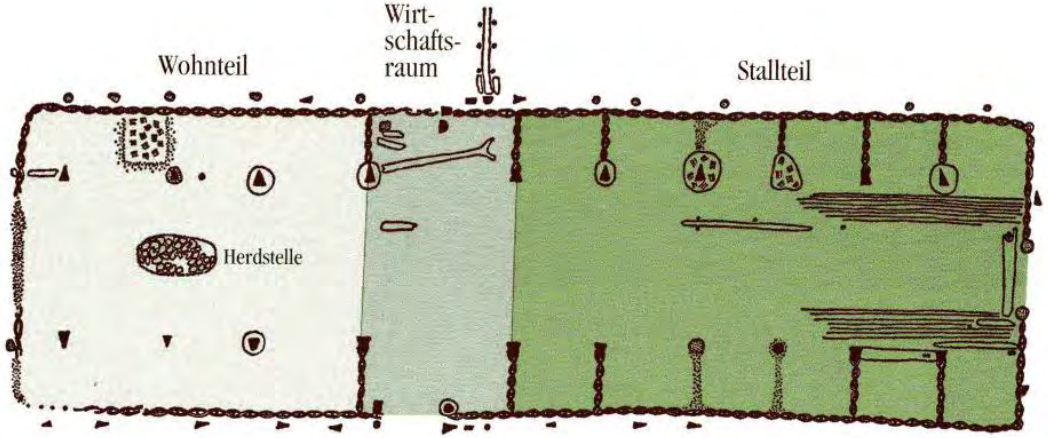

Wohn-Stallhaus, 2. Jh. n. Chr.

Schön 1999

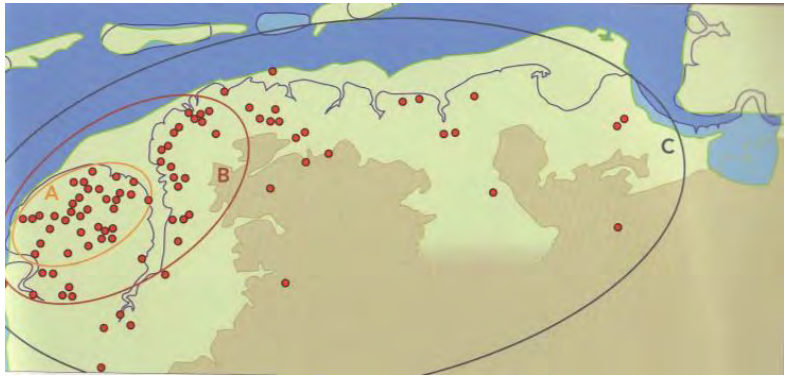

Gift-exchange en elite-competitie om status

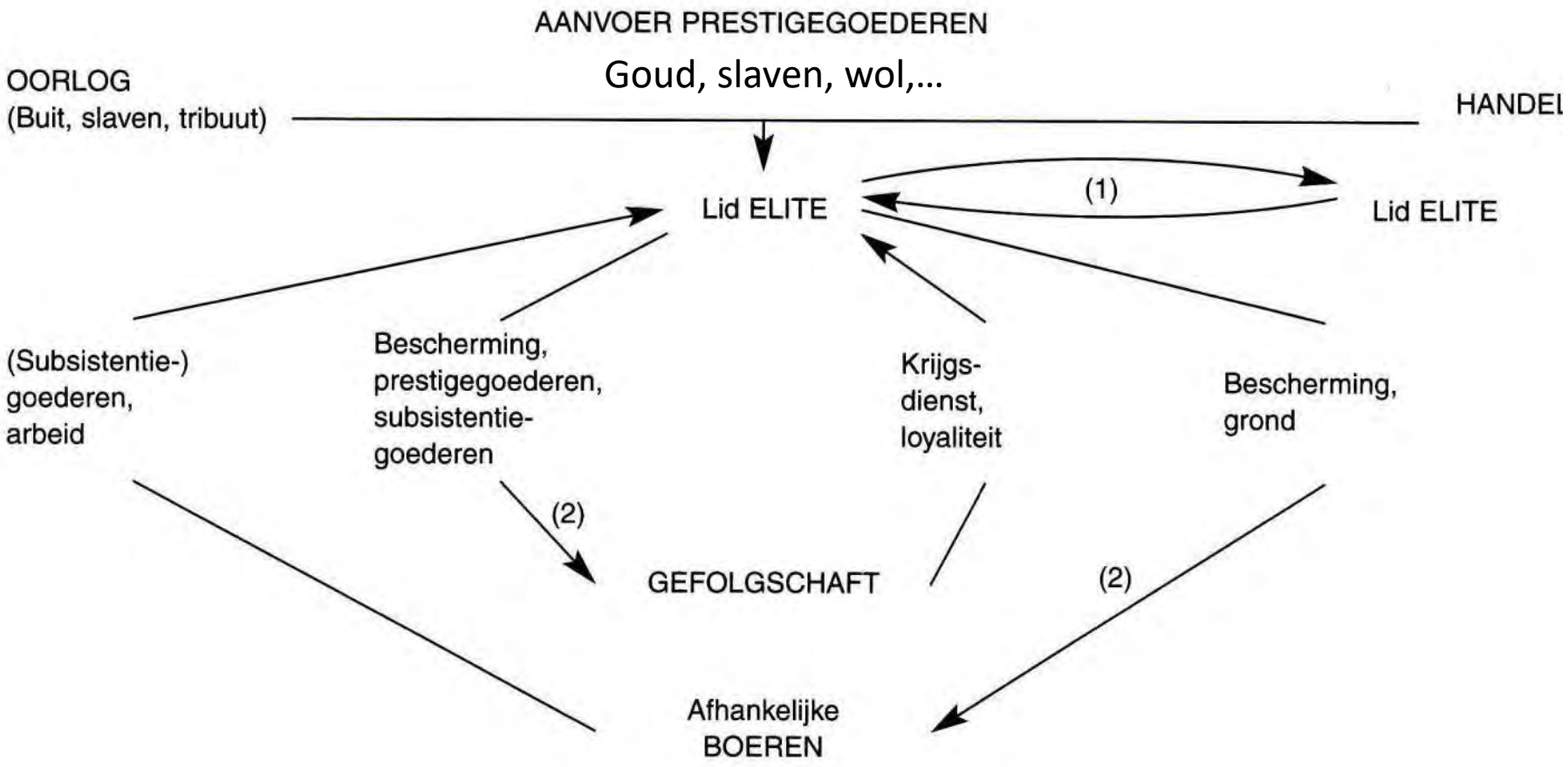

Rome vs (?) Germanen

- Afkopen van de dreiging
- Uitbouw van de verdediging
- Integreren van Germaanse huurlingen en boeren
- Intergreren van Germaanse leiders in de staatsstructuur
- Herstructureren van de staatsstructuur

Centripetale en centrifugale goudstromen tussen het Romeinse Rijk en de barbaarse grens in respectievelijk de 1st eeuw BC en de 5de eeuw AD (N. Roymans).

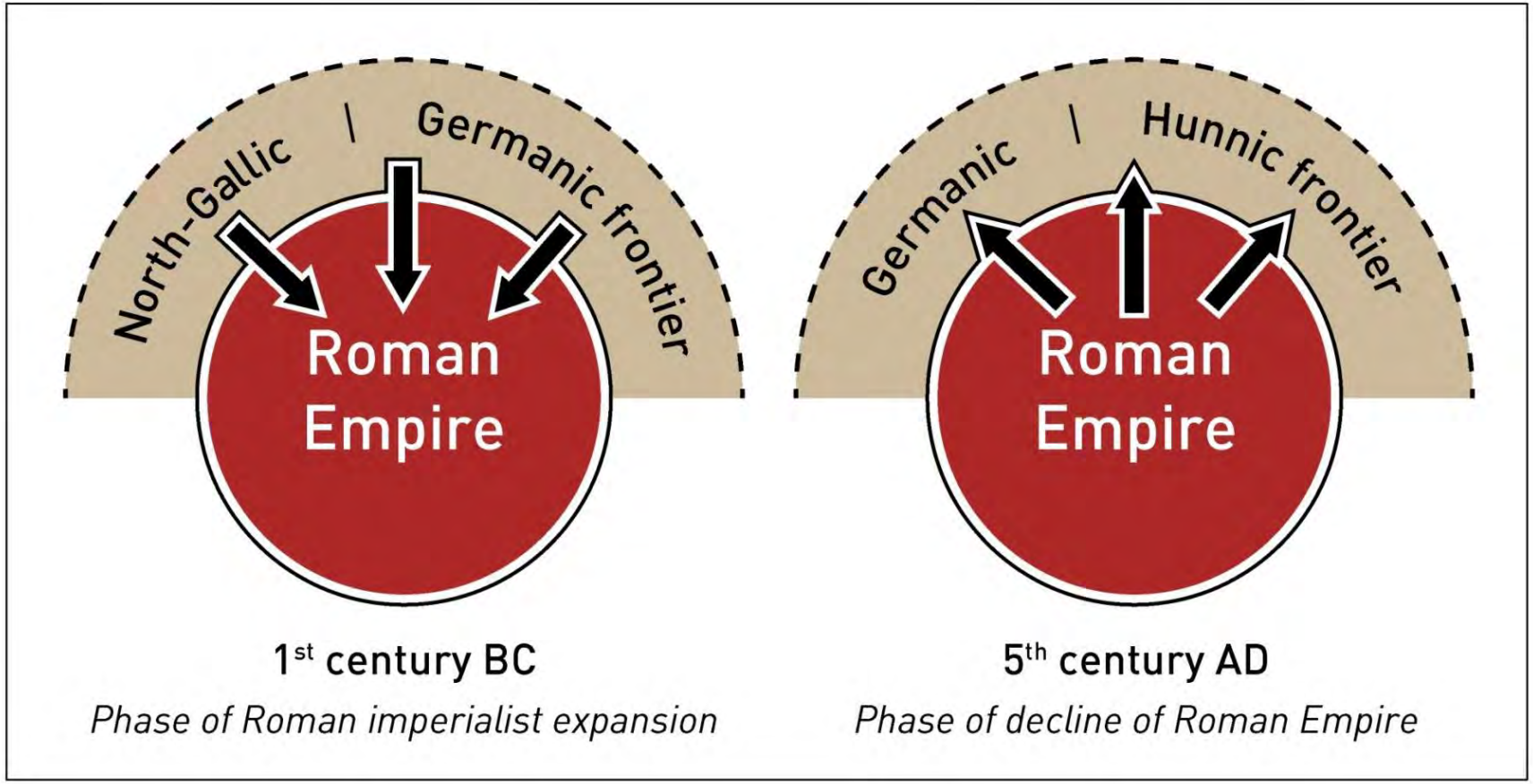

Hacksilber in het Barbaricum

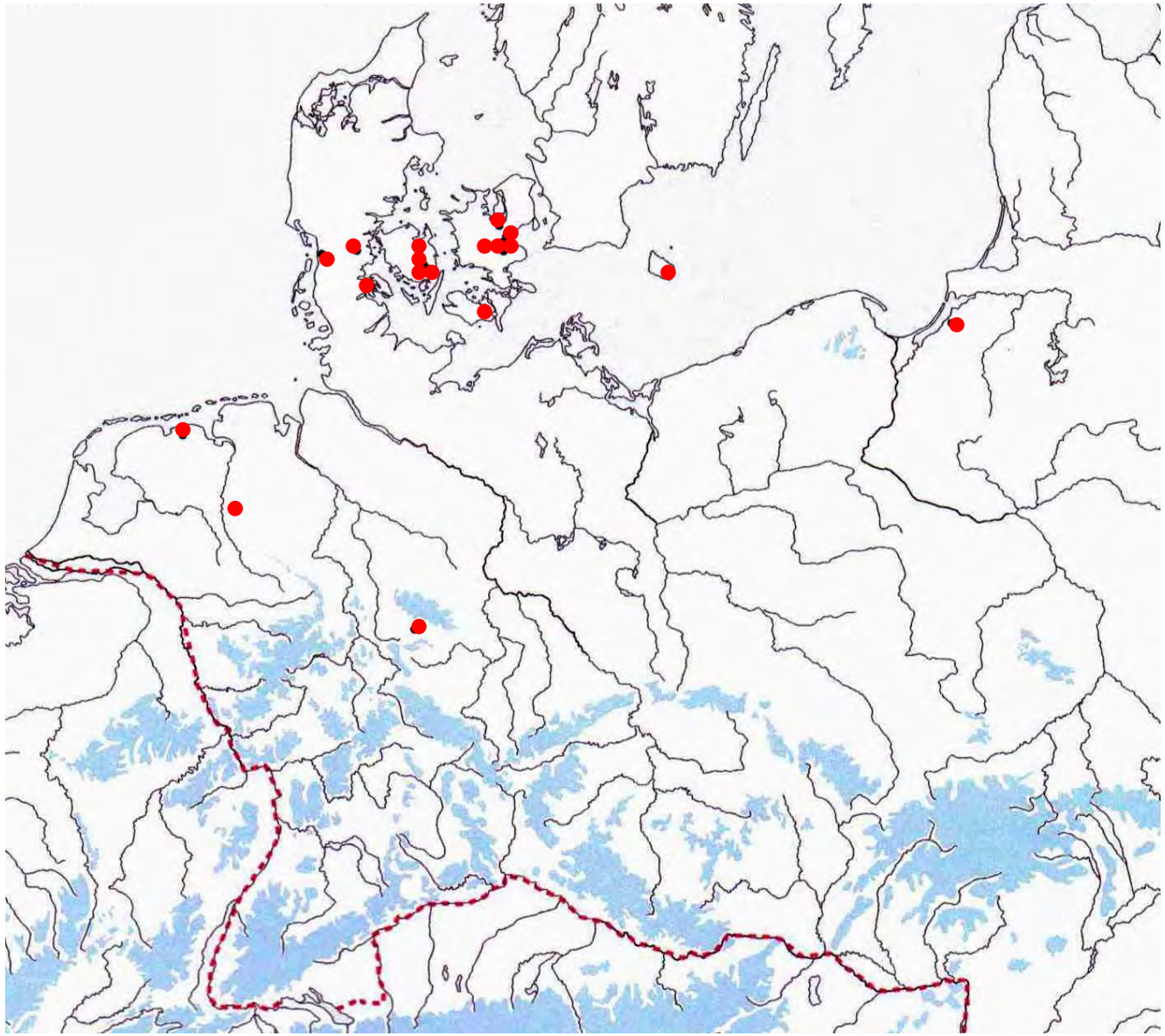

Rau 2012

LITUS SAXONICUM

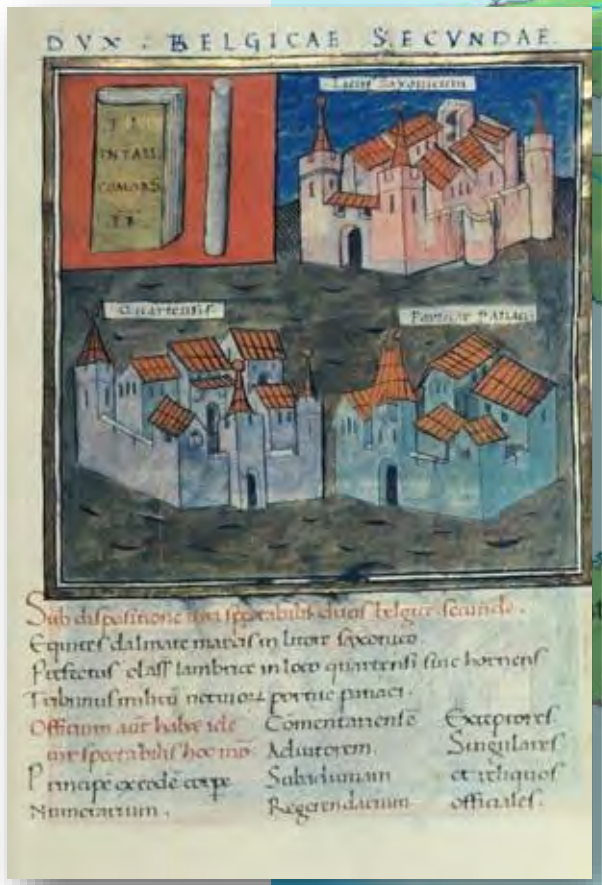

The "Saxon Shore" (ca. 380 AD)

- Sites mentioned in the Notitia Dignitatum
- Other related sites

Huntcliff
Goldsborough
Ravenscar
Scarborough
Filey
Malton
Lincoln (*Lindum*)
Brancaster (*Branodunum*)
The Wash
Caister-on-Sea
Burgh (*Gariannonum*)
BRITANNIA
comes litoris Saxonici
Walton Castle
Bradwell (*Othona*)
Thames
Reculver (*Regulbium*)
London (*Londinium*)
Richborough (*Rutupiae*)
Portus Lemanis (Lympne)
Dover (*Dubris*)
Oudenburg
Porchester (*Portus Adumi*)
Bitterne (*Clausentum*)
Marck (*?Marcae*)
Marquise (*?Marcae*)
Pevensey (*Anderitum*)
Boulogne (*Bononia*)
Topsham
Carisbrooke
Étaples (*?Portus Aepatiaci*)
dux Belgicae Secundae
BELGICA
?Locus Quartensis
Somme
Alderney
Port-en-Bessin (*?Grannona*)
?Grannona
Rouen (*Rotomagus*)
Portbail
Coutances (*Constantia*)
Carolles
Seine (*Sequana*)
Aleth (*Aletum*)
Avranches (*Abricantis*)
(*Osismis*)
dux tractus Armoricani et Nervicani
LUGDUNENSIS
Hennebont (*Blabia*)
Vannes (*Benetis*)
Nantes (*Manatias*)
Loire (*Liger*)

Romeins castellum van Oudenburg (ca. 170-450AD)

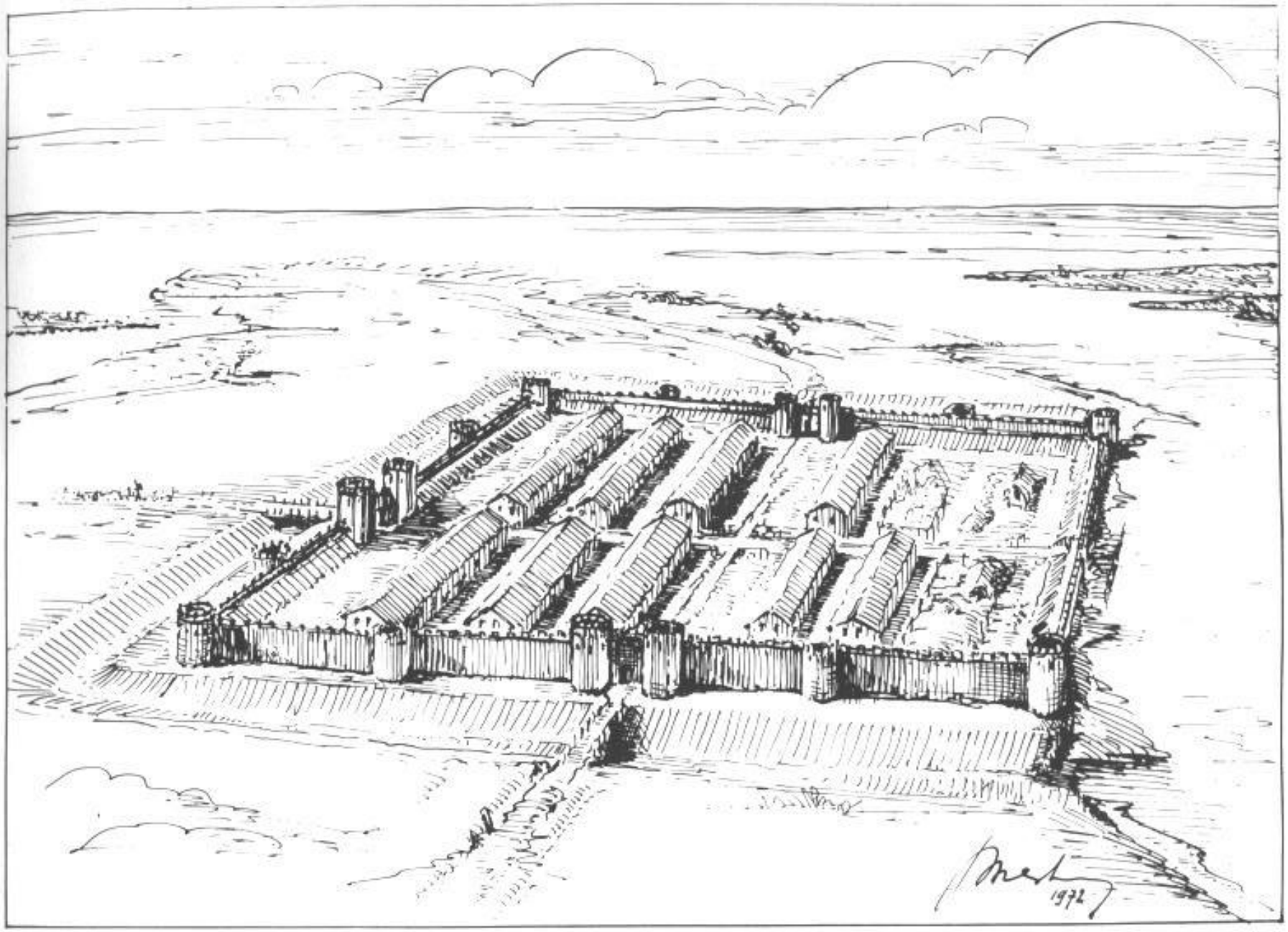

Portchester

32 zgn. drieknoppen*fibulae*

Laat-Romeins grafveld Oudenburg (Mertens & Van Impe, 1971)

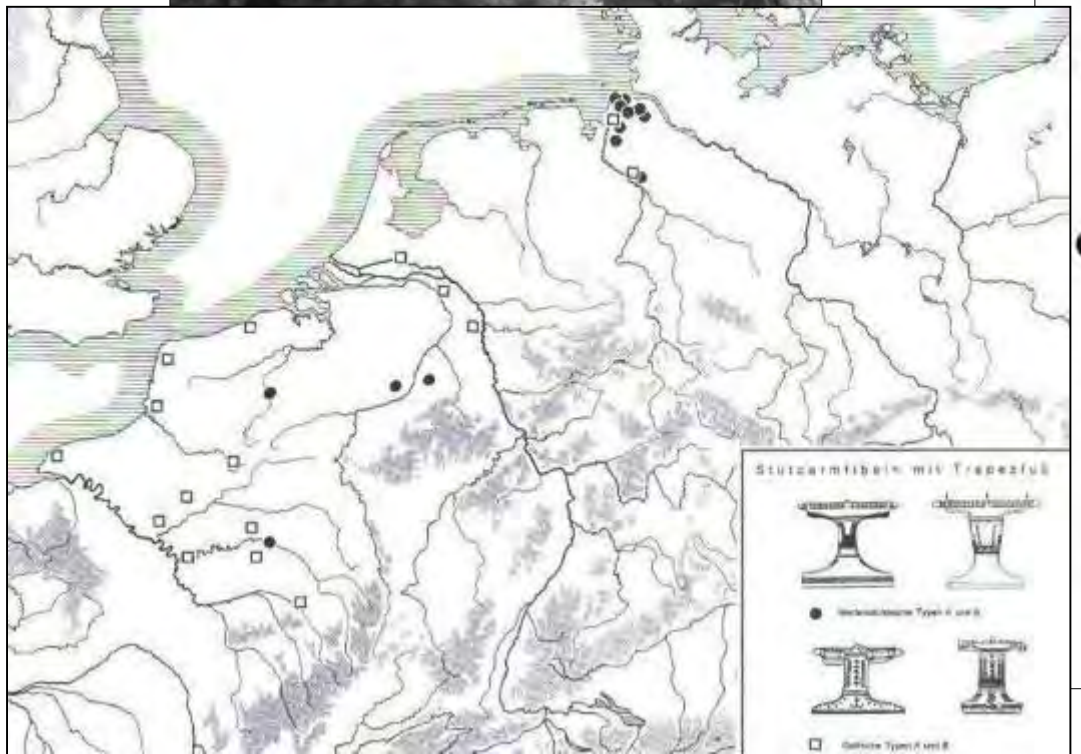
Stutzarmfibeln mit Trapezfuß

Verspreiding Germaanse tutulusfibulae

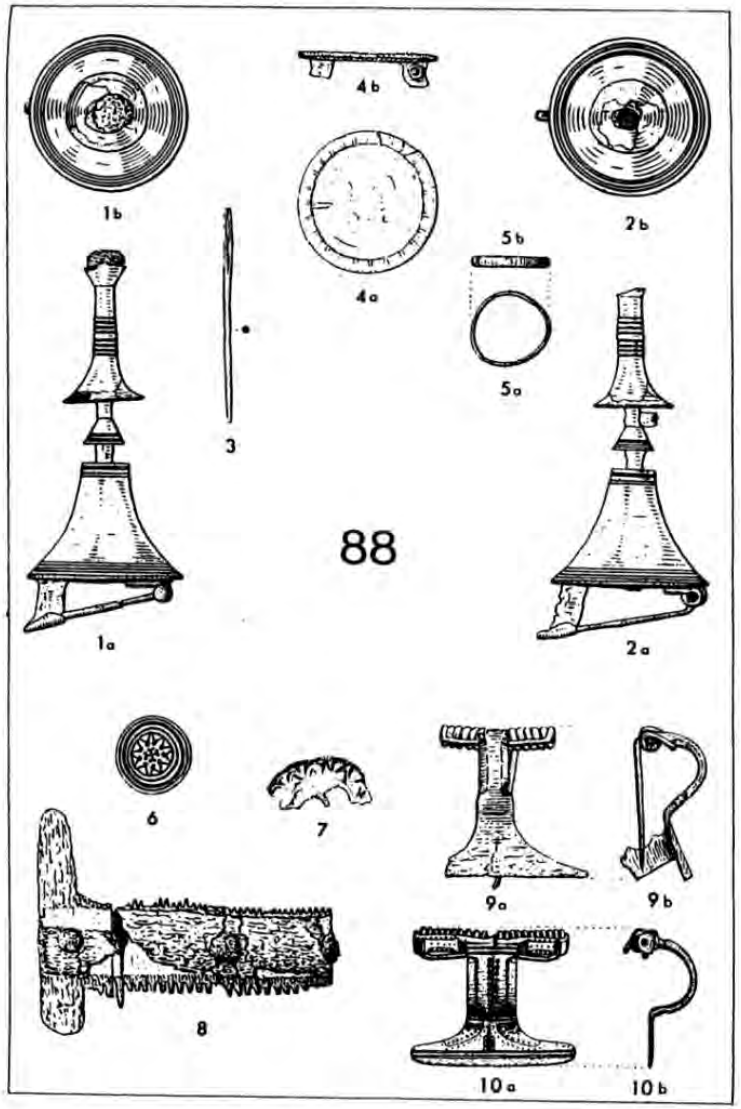

Mertens & Van Impe, 1971

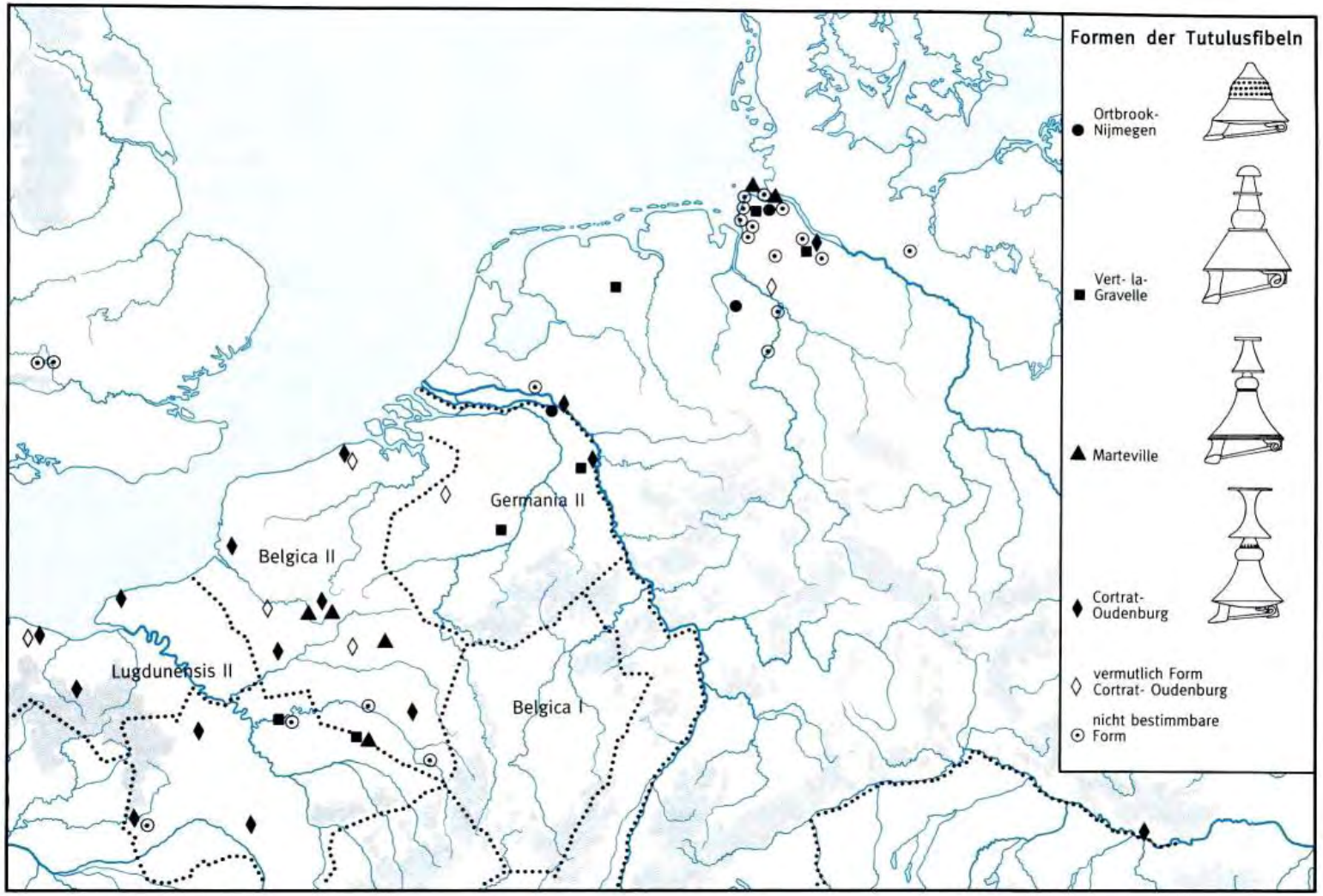

Böhme 1996

- Hoge officieren (bv. Stilicho) van Germaanse afkomst tonen aan dat langdurige interactie en bewoning van Germanen binnen het Romeinse Rijk de sociale mobiliteit zo ver had bevorderd dat mensen en groepen van Germaanse afkomst opduiken in elke geleding van de sociale stratigrafie en alle mogelijke sites: ruraal, stad, militair.

- Geleidelijke stijgende Germaanse invloed, onder interne dynamiek voornamelijk. Vanaf de 5de eeuw definitieve vestiging Germaanse bevolkingsgroepen; ontwikkeling van grote machtsblokken zoals *Francia* onder leiding van machtige koningshuizen zoals die van *Clovis* en *Childerik*.

Magister militum Stilicho (en z'n vrouw Serena en zoon Eucherius)
359-404AD.
Zoon van een vandaal, gehuwd met de nicht van keizer Theodosius

Chlogionem ..., qui apud Dispargum castrum habitabat, quod est in terminum Thoringorum

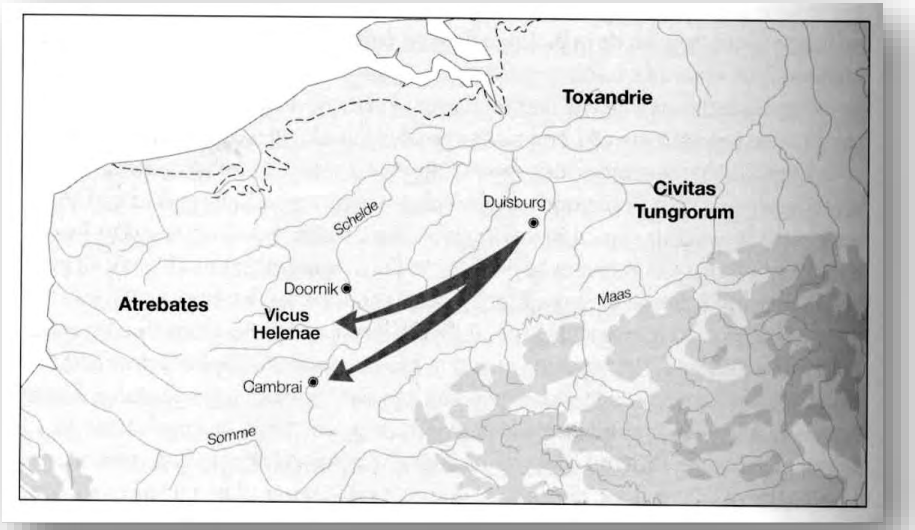

Chlodio
428-448

Merovech
418-458???

Childerik
458-481

Chlodowech
“Clovis”: 481-511

***Castrum Dispargum op de grens met de Tungri*: Duisburg?**

Chlodio
428-448

Merovech
418-458???

Childerik
457/458-481/2

Chlodowech
“Clovis”: 481-511

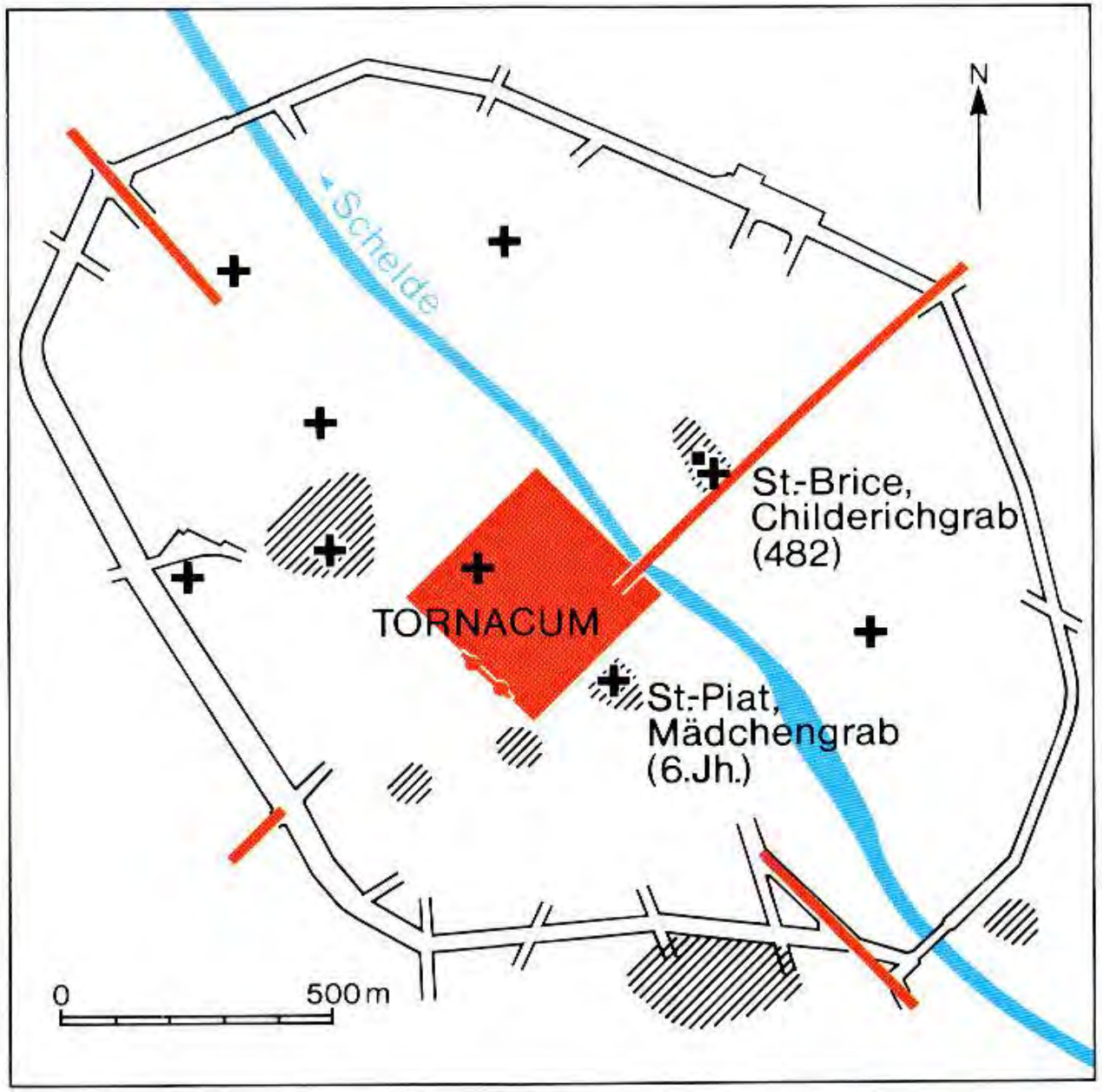
N
Schelde
St.-Brice,
Childerichgrab
(482)
TORNACUM
St.-Piat,
Mädchengrab
(6.Jh.)
0
500 m

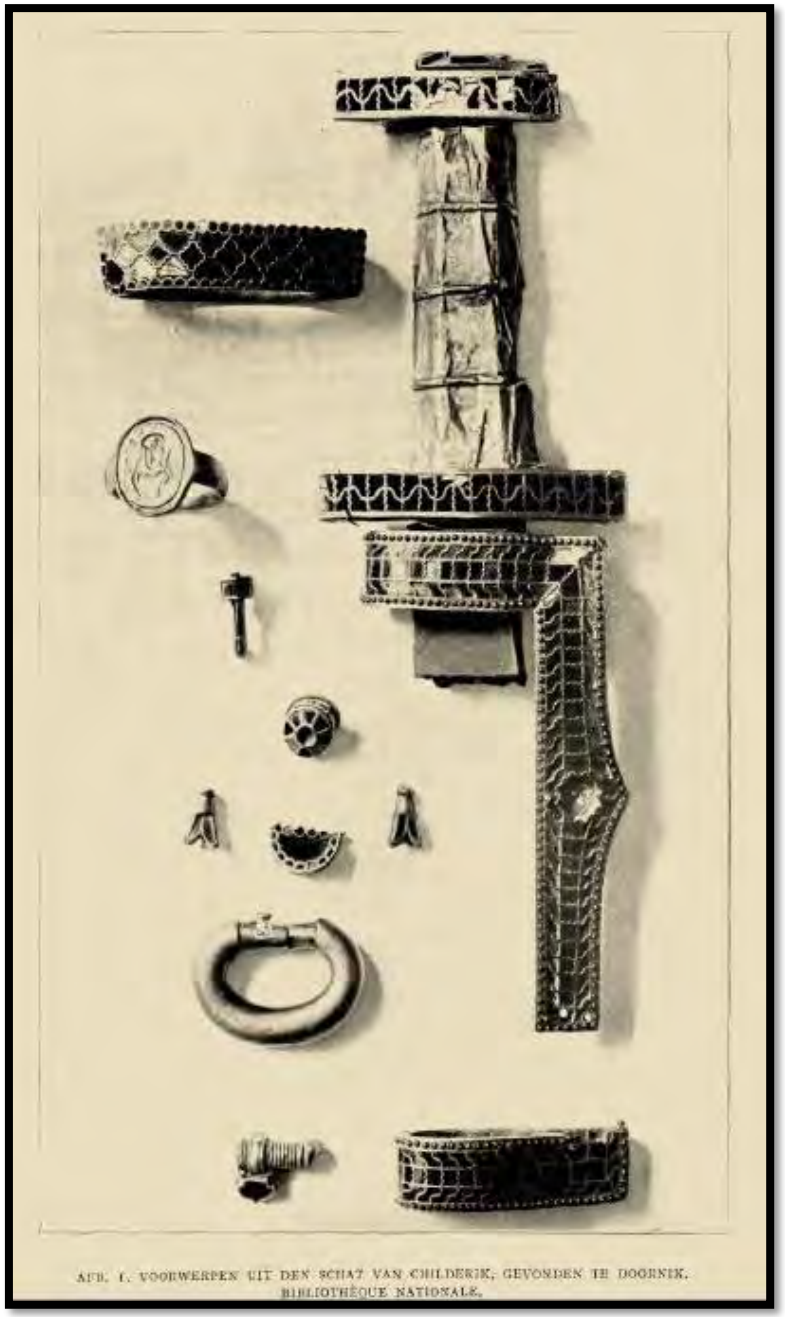
AFB. 1. VOORWERPEN UIT DEN SCHAT VAN CHILDERIK, GEVONDEN TE DOORNIK.
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE.

Brulet 1996

- **“Germaans”**
  - Wapensoorten
  - Wapendracht in graf
  - Paardenbegraving
  - Grafheuvel
  - Haardracht
  - “Regis”

- **“Romeins”**
  - Zegelring
  - Drieknoppenfibula
  - Uitrusting

CHILDERIC (457/458-481)

Wellicht bestuurder van *Belgica Secunda*, in Romeinse dienst! Machtscentrum in Doornik

“Er heeft ons duidelijk bericht bereikt dat gij het bestuur van de tweede Belgische provincie hebt overgenomen. Dit is niet nieuws: gij begint nu te worden wat uw ouders steeds waren”

bisschop Remigius van Reims over Childeric, in brief aan Clovis

Childeric’s graf in Doornik toont de dubbele Germaans-Romeinse machtsbasis en identiteit

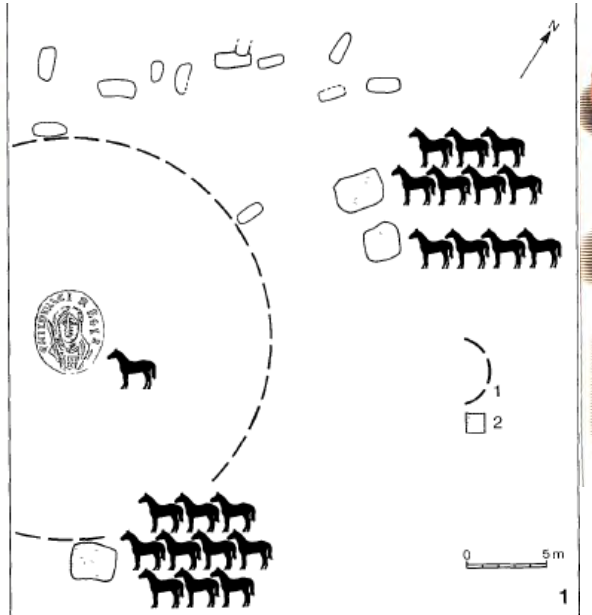

Bron: *Die Franken. Wegbereiter Europas* (1996)

Chlodio
428-448

Merovech
418-458???

Childerik
457/458-481/2

Chlodowech
“Clovis”: 481-511

16de-eeuws wandtapijt, 'Le baptême de Clovis'

CLOVIS (481-511)

- Zoon van Childeric
- Breidt Frankische heerschappij uit naar zuiden en oosten via het overwinnen van rivaliserende 'Germaanse' groepen en 'Romeinse' pockets.
- Machtscentrum verplaatst naar Parijs
- Doopsel ca. 496/498: vooral politiek motief? Incorporeren van Gallo-Romeinse elite in Centraal- en Zuid-Gallië én opname van de Kerk in machtsstructuur

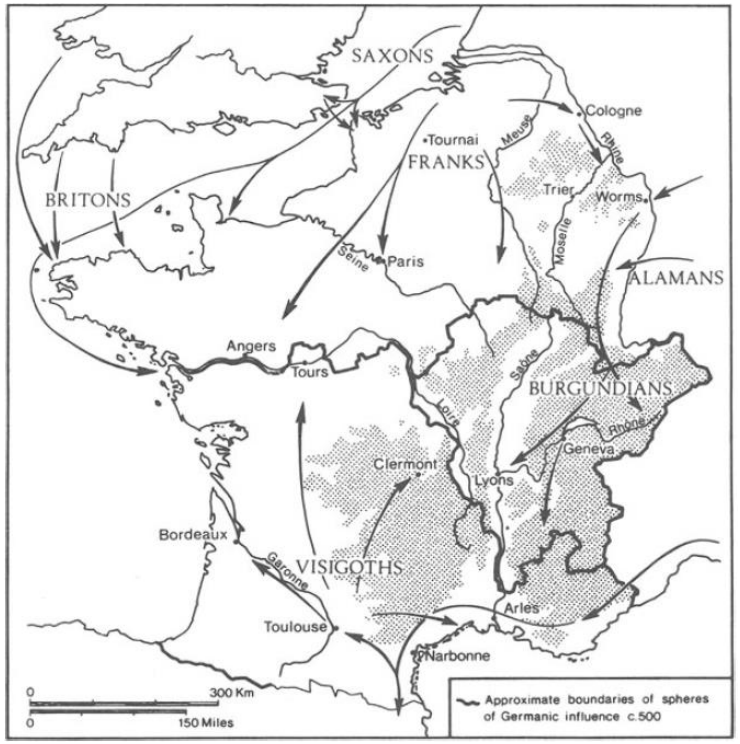

James 1982

SOCIAAL-ECONOMISCHE CONTEXT VROEGMIDDELEEUWSE SAMENLEVING

Sociaal

Grootste deel van bevolking is peasant / boer (ca. 90%)

Samenleving in drie groepen:
- Hoogste elite (koning en hoogste seculiere en kerkelijke elite)
- Middengroep (alles van vrije boeren tot lage elite; zeer divers)
- Afhankelijken (ook zeer divers, zowel vrijen als onvrijen)

Macht: gebaseerd op wederkerige maar hiërarchische relaties (gift en wedergift)
geworteld in rijkdom < grondbezit, buit, handel, diplomatie, giften
maar ook onzeker: constante bevestiging is nodig, zeker op kritieke momenten (bv. overlijden → grafritueel met bijgiften als sociale *act*)

Sociale organisatie: belang van de ‘familie’, zowel biologisch (*kinship*) als niet-biologisch (*cliëntelisme*)

Sterke vermenging Kerk en ‘staat’ om macht te bevestigen en te versterken

SOCIAAL-ECONOMISCHE CONTEXT

Economisch

- Belang van landbouw! 90% is peasant / boer
- Kleinste eenheid = huishoudelijke exploitatie ('de boerderij')
- Gemengde landbouw: akkerbouw en veeteelt
- Deels georganiseerd in domeinen

Het tweeledig domein: klassiek model ontstaat vanaf Karolingische periode (ideaaltype!)

1. Reserve (*mansus (in)dominicatus*): bossen, akkers, weiden, … direct uitgebaat door de heer
   In praktijk: een vertegenwoordiger (*villicus*)
2. Tenures: afhankelijke boeren bewerken een stuk grond van het domein (tenure), in ruil voor 'belastingen' en arbeid op de reserve

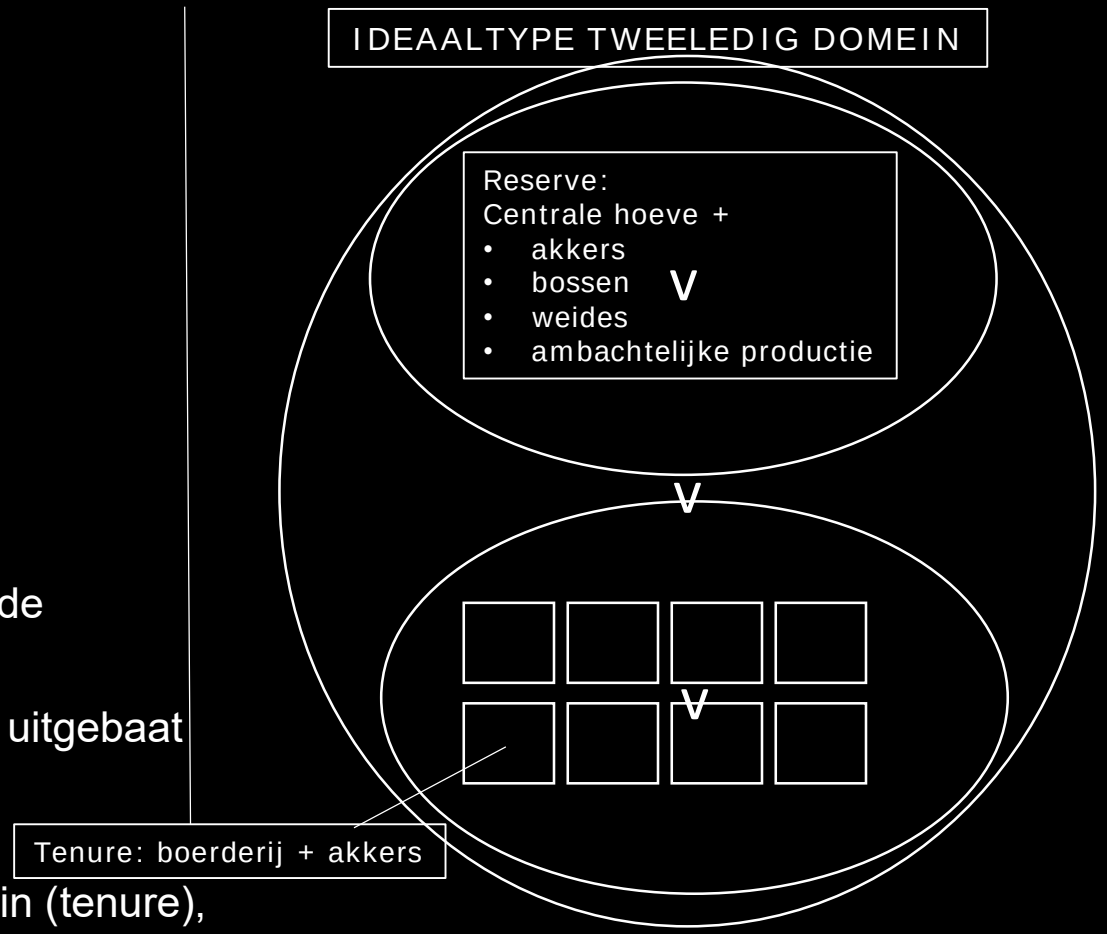

E. Deschepper, UGent

Transformatie doorheen de vroege/volle middeleeuwen: *“agricultural revolution*”, ca. 800-1200

- Introductie drieslagstelsel
- Introductie kerende ploeg
- Introductie extensieve, *open-field* landbouw *(*grotere oppervlaktes maar lagere intensiteit en productiviteit) = kouters

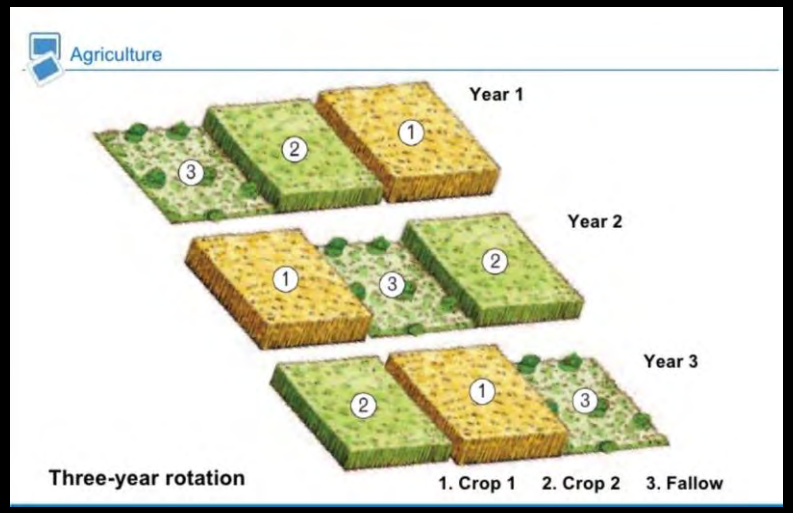

E. Deschepper, UGent

frultum natiuitatis
ara ara

10 cm
0

SOCIAAL-ECONOMISCHE CONTEXT

Economisch

- Naast landbouw: ook ambachtelijke productie en handel
- Fijnmazig handelsnetwerk

Late 6de eeuw-9de eeuw: *emporia wics*

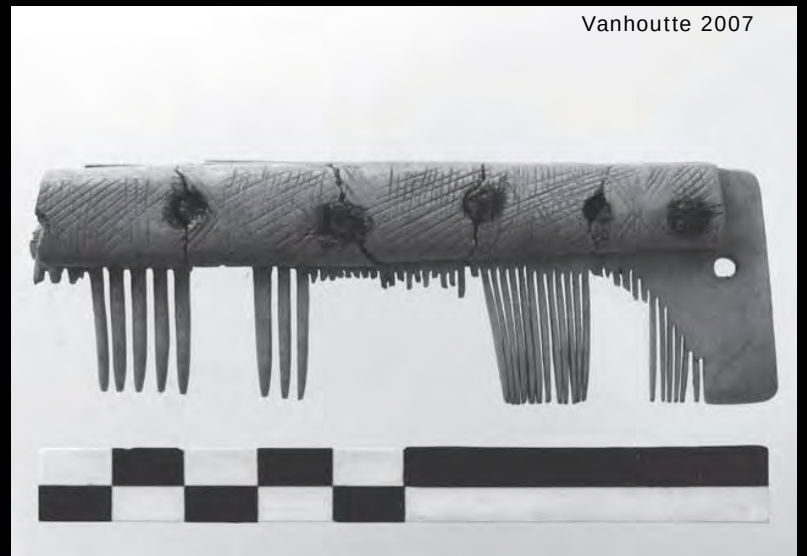

Vanhoutte 2007

4.32 | Gold and silver disc-on-bow brooch from Wijnaldum-'Tjitsma', with the newly found central part of the head-plate added, as well as a close-up of the head plate. Scale 1:1 (coll. Fries Museum, Leeuwarden, photos M. Kooistra).

Nicolay 2014

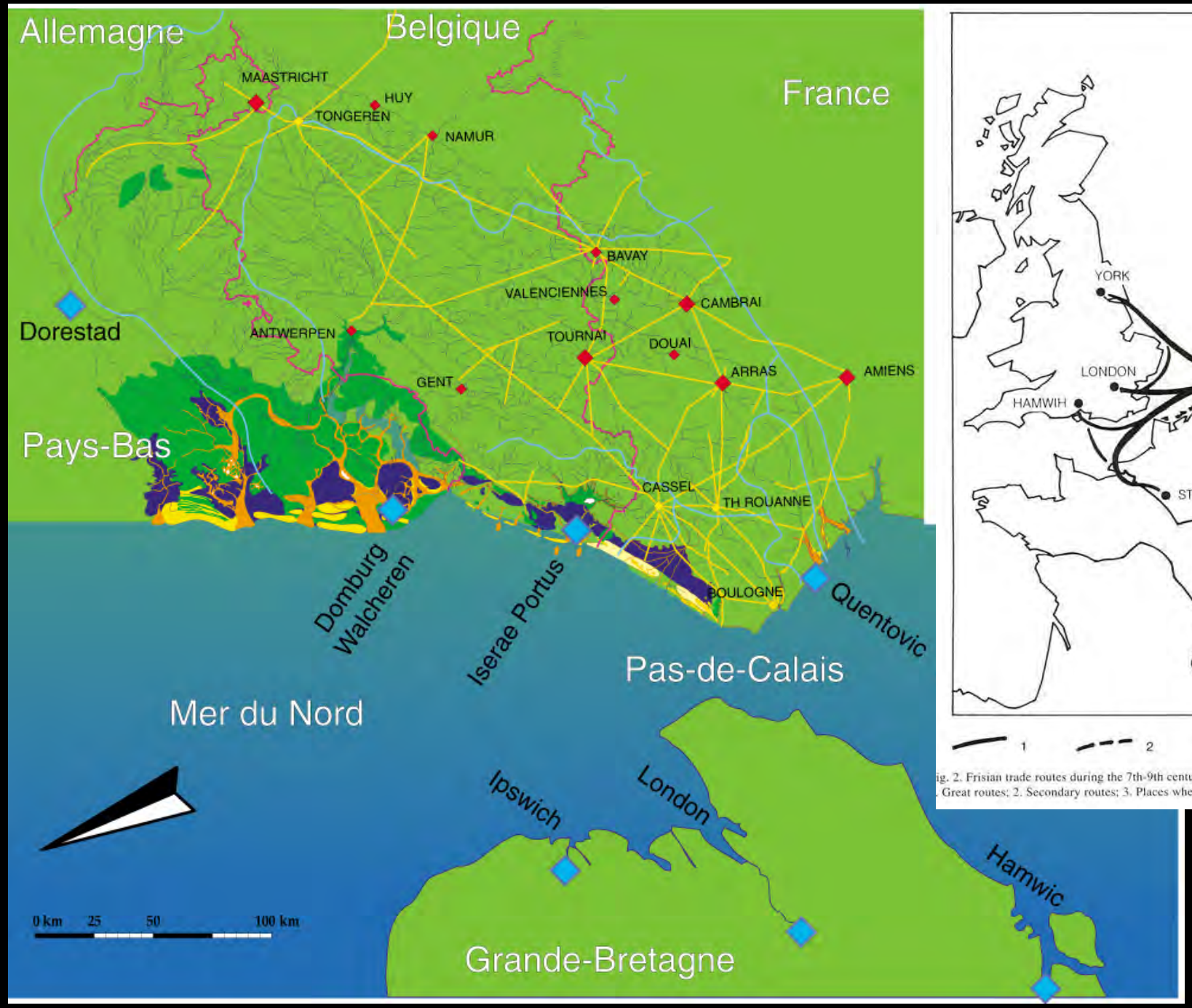

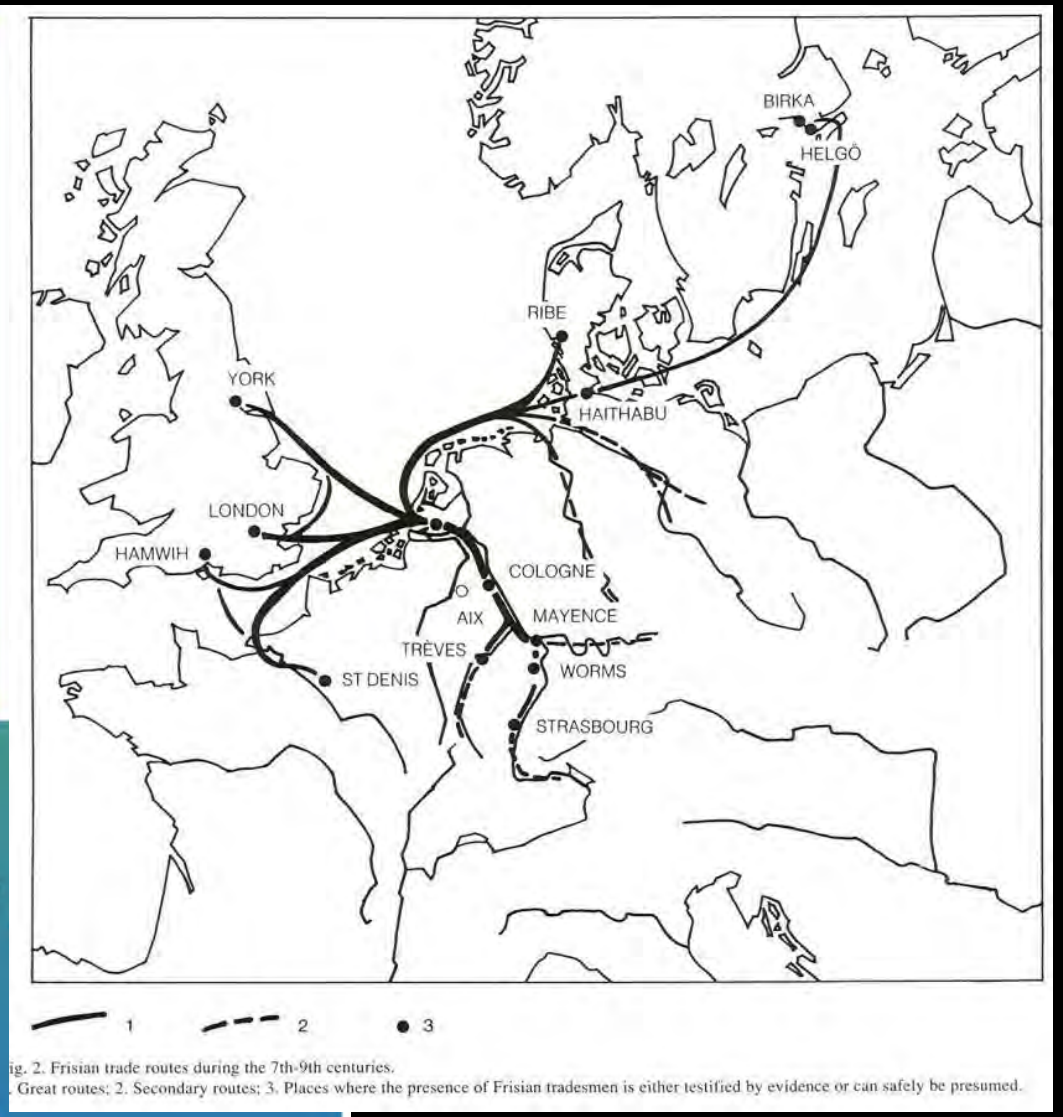

ig. 2. Frisian trade routes during the 7th-9th centuries.
. Great routes; 2. Secondary routes; 3. Places where the presence of Frisian tradesmen is either testified by evidence or can safely be presumed.

Emporia / Wics

Dorestad (Tiel, NL)

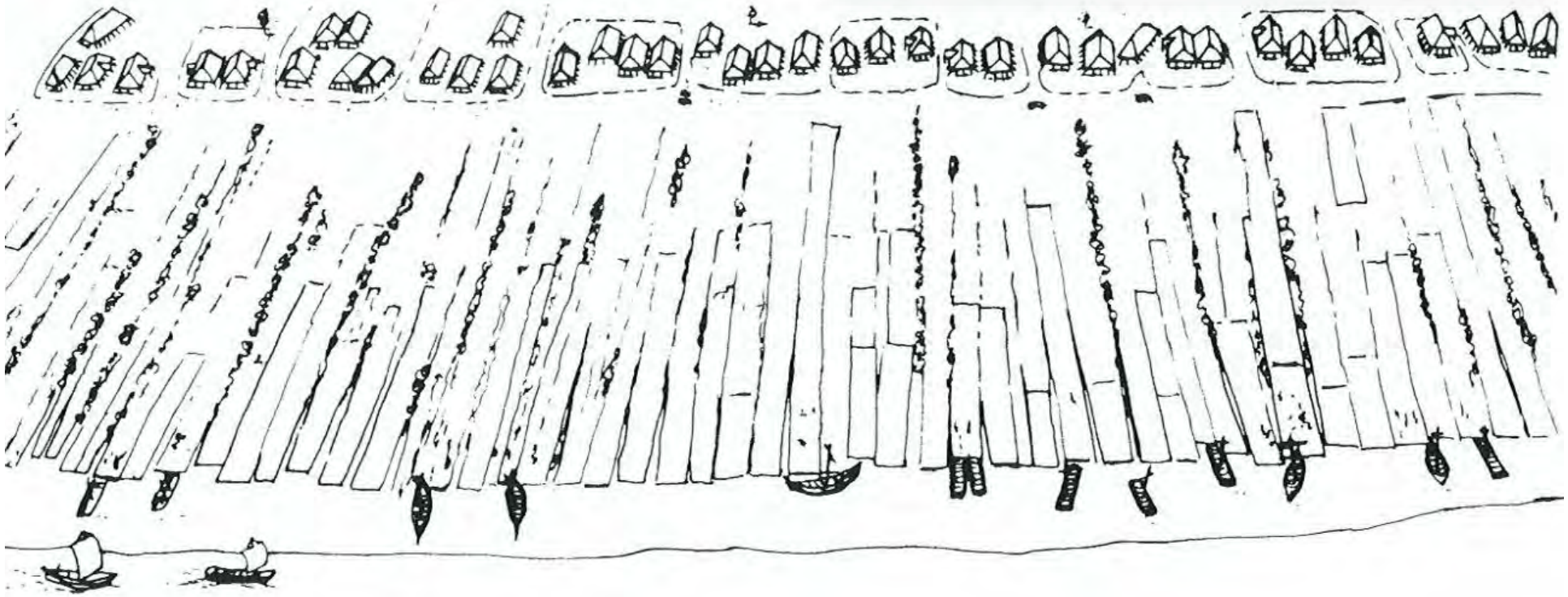

PAGI < PAGUS

- Lokaal bestuursniveau vanaf de Merovingische periode
- Waarschijnlijk transformatie van *bottom-up* organisatie (*thing*, *assembly*) naar centraal aangestuurde administratie, bv. *thunginus* → *comes*
- Vroegste vermeldingen in huidige westelijk Vlaanderen: late 7de/vroege 8ste eeuw
  - *pagus Mempiscus*
  - *pagus Rodanensis*
  - *pagus Flandrensis*
  - *pagus Gandensis*
  - *pagus Curtracensis*
  - *pagus Bracbatensis*
  - *Pagus Isseretius*

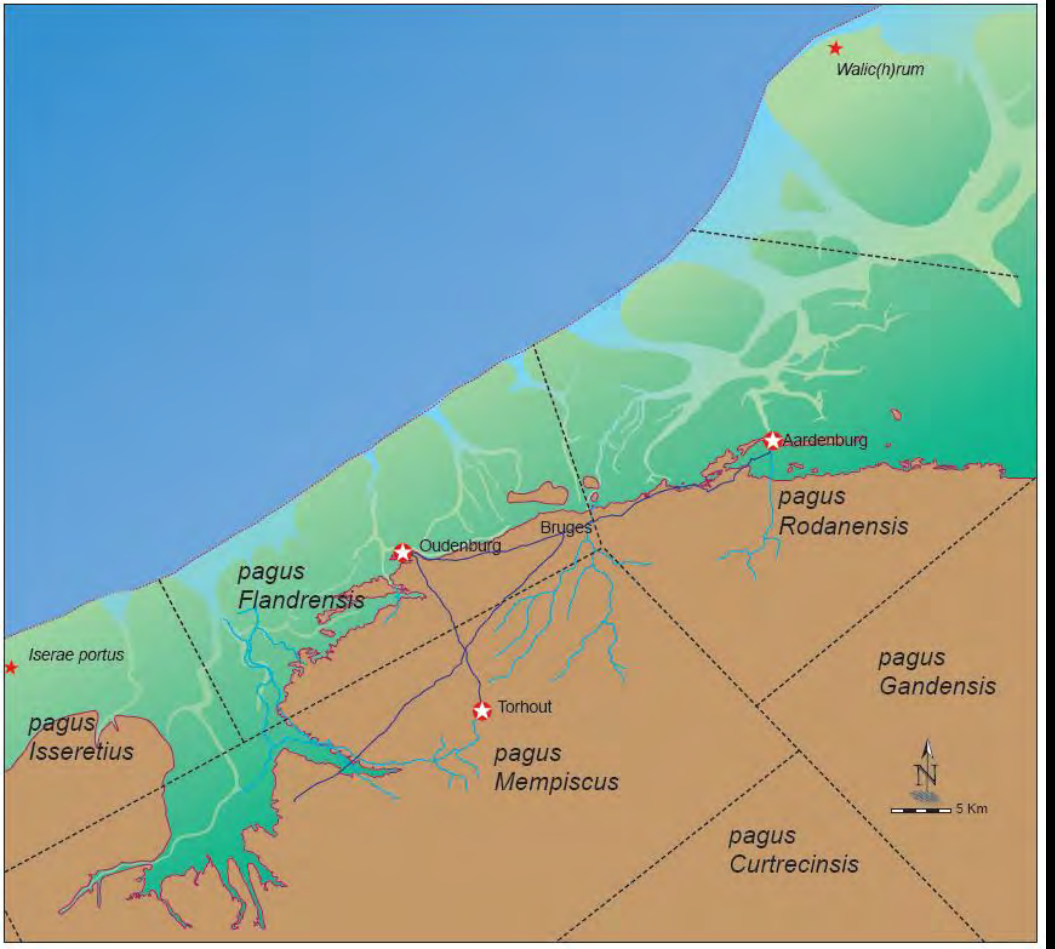

Op het raakvlak van twee landschappen (2019) © Raakvlak

Algemene Geschiedenis der Nederlanden (1981)

- Deze hadden een 'centrale plaats': *municipium, urbs* of *castrum*
- Precieze betekenis onbekend, minstens handelsplaatsen en locaties waar recht gesproken werd

PAGUS FLANDRENSIS

Centrale plaats: *municipium flandrense* = **Oudenburg**

Zie Hollevoet 2011; 2019; Dumolyn *et al.* 2018

Muren stonden nog overeind tijdens vroege middeleeuwen:

- Begin 11de eeuw: steentransporten naar Brugge door Graaf van Vlaanderen
- 1056-1070: muren gebruikt als steengroeve voor bouw nieuwe kerk in Oudenburg

Opgravingen 2001-2005: vroegmiddeleeuwse ‘zwarte laag’

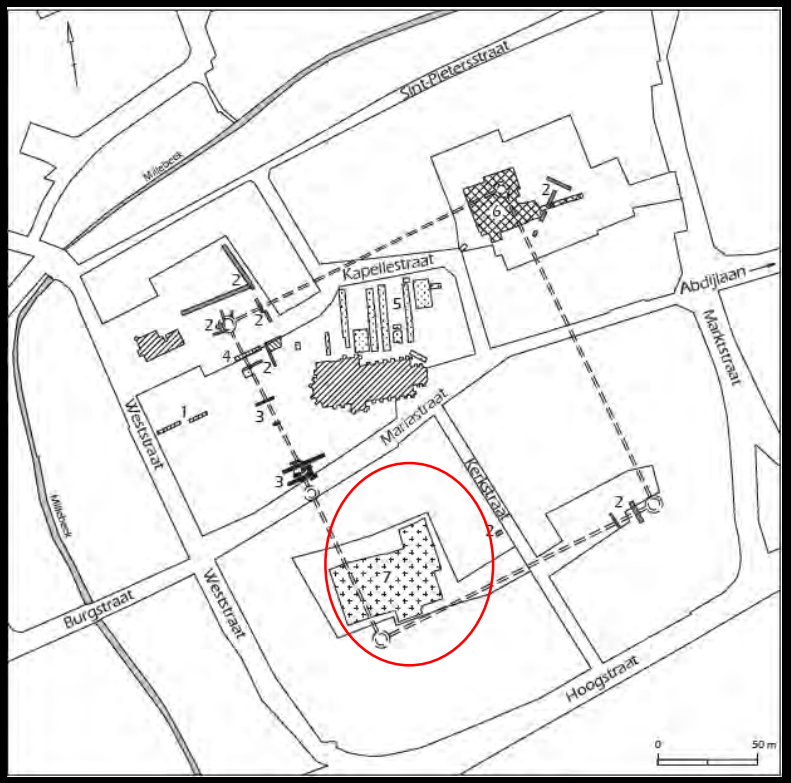

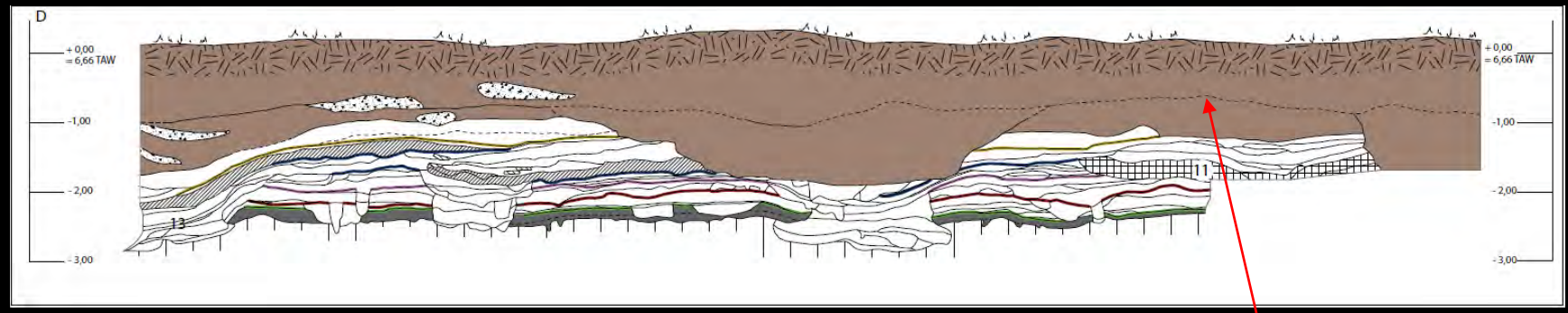

vroegmiddeleeuws loopniveau

Boerderijen in de kustrandzone (6-7e eeuw)

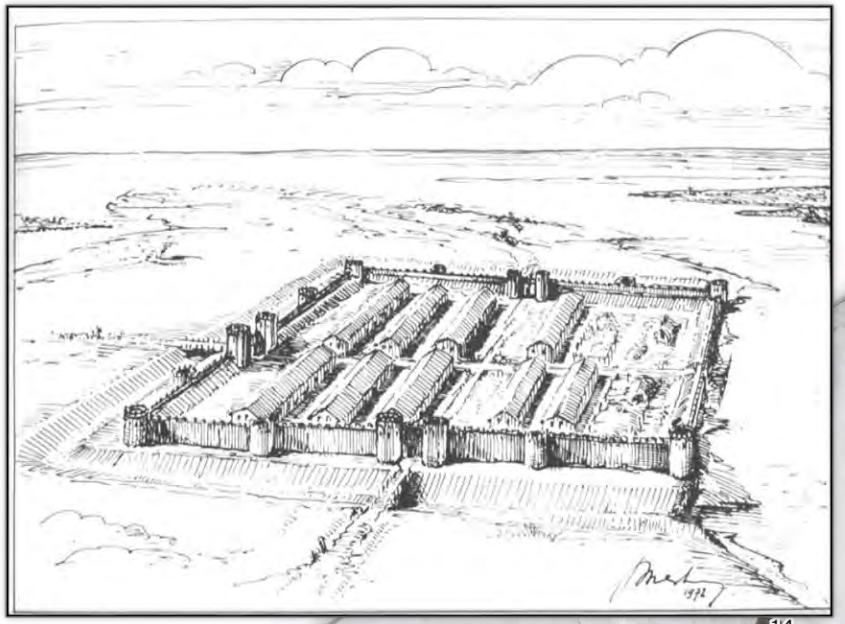

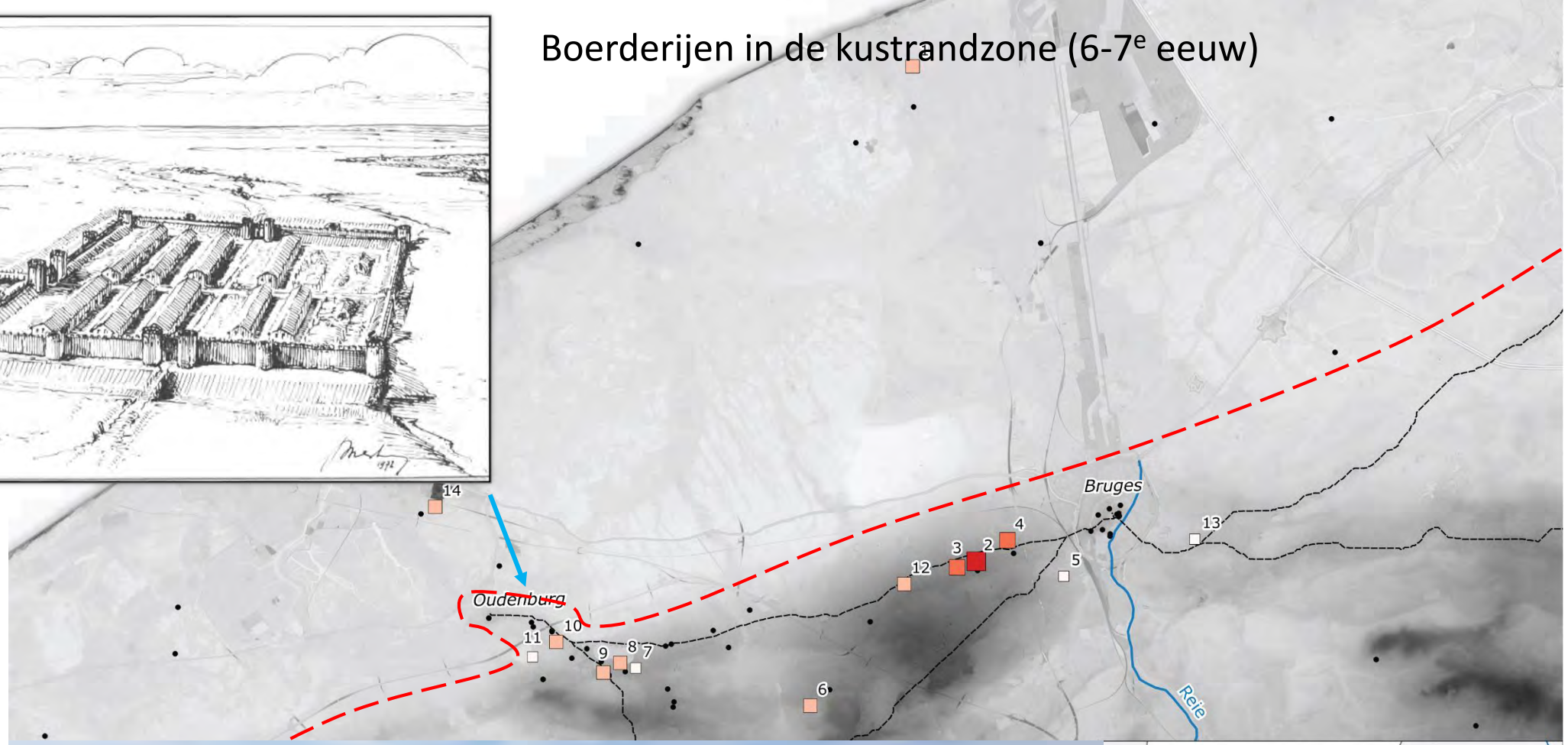

Portchester: twin-fort of Oudenburg

Gebouwen 6de -7de eeuw: kustgebied

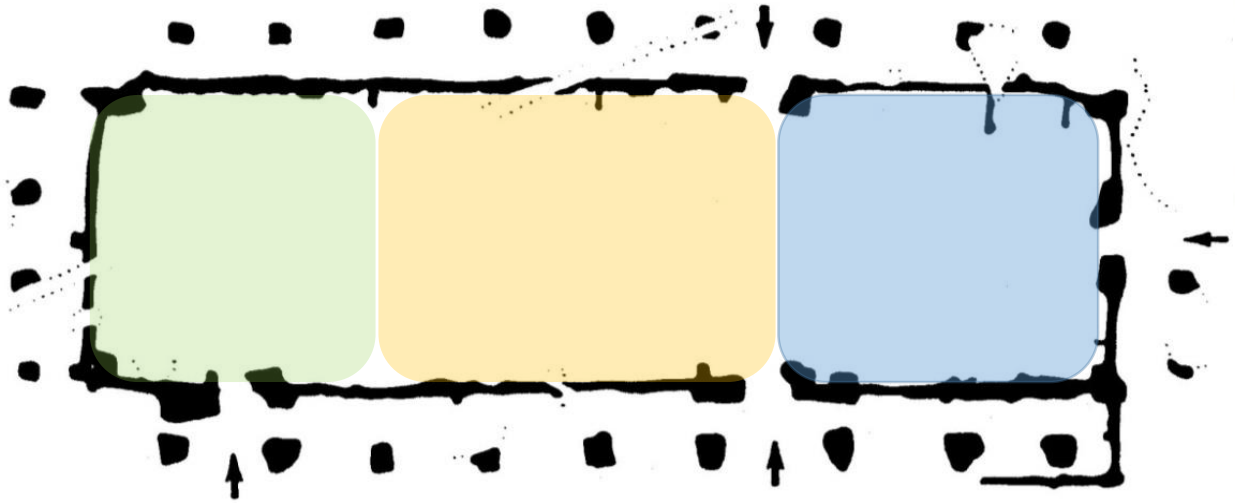

Roksem (Y. Hollevoet)

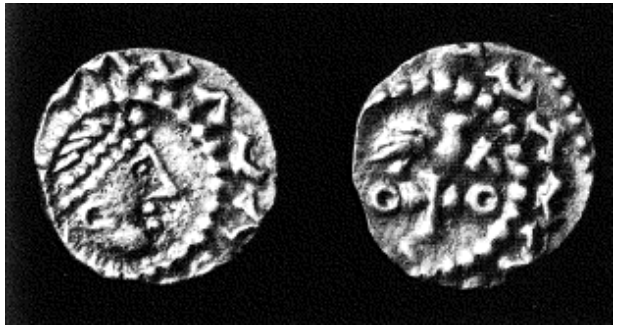

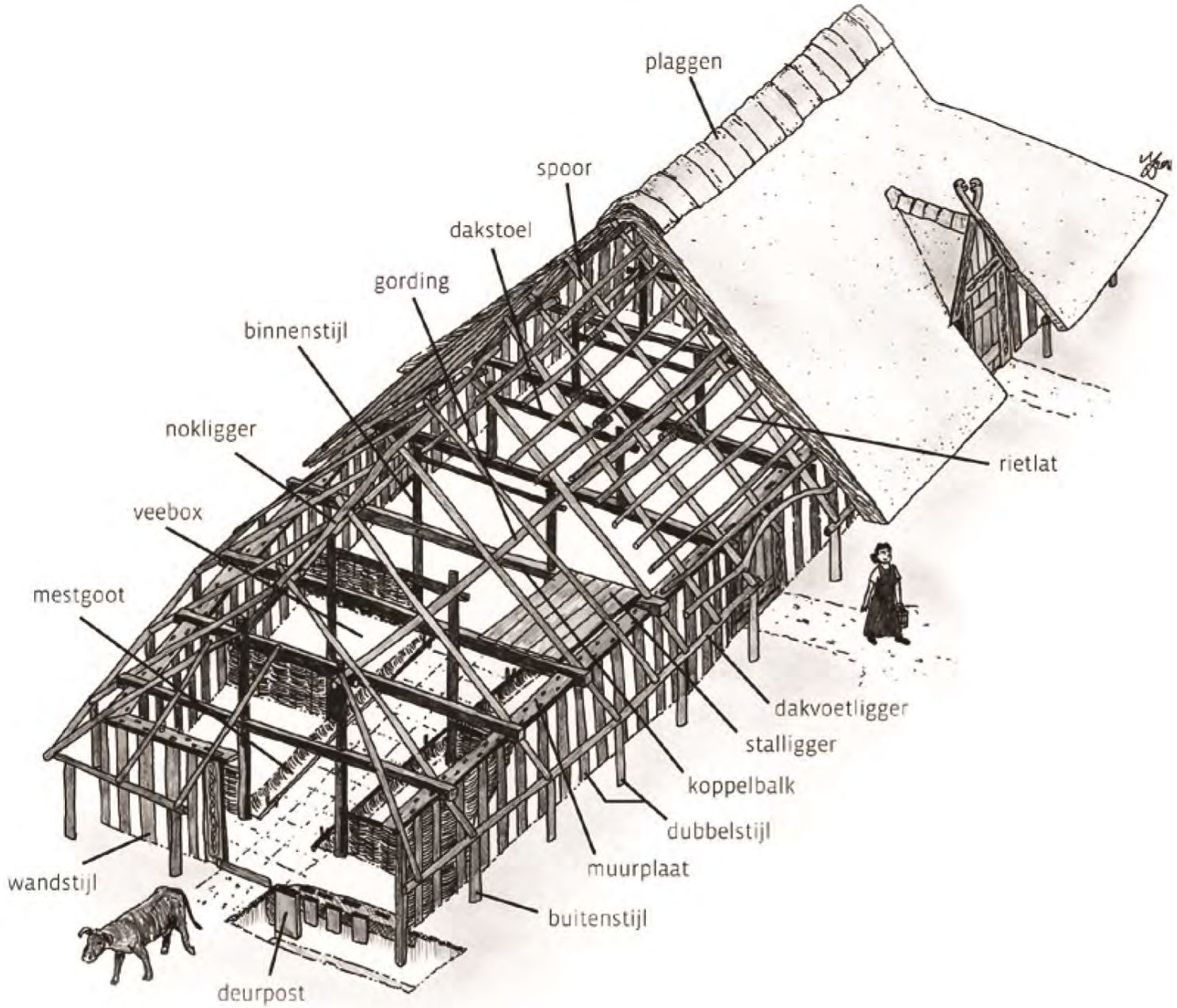
plaggen
spoor
dakstoel
gording
binnenstijl
nokligger
veebox
mestgoot
rietlat
dakvoetligger
stalligger
koppelbalk
dubbelstijl
muurplaat
buitenstijl
wandstijl
deurpost

The ‘Merovingian house’ at Sint-Andries (Brugge)

“post-in-trench”

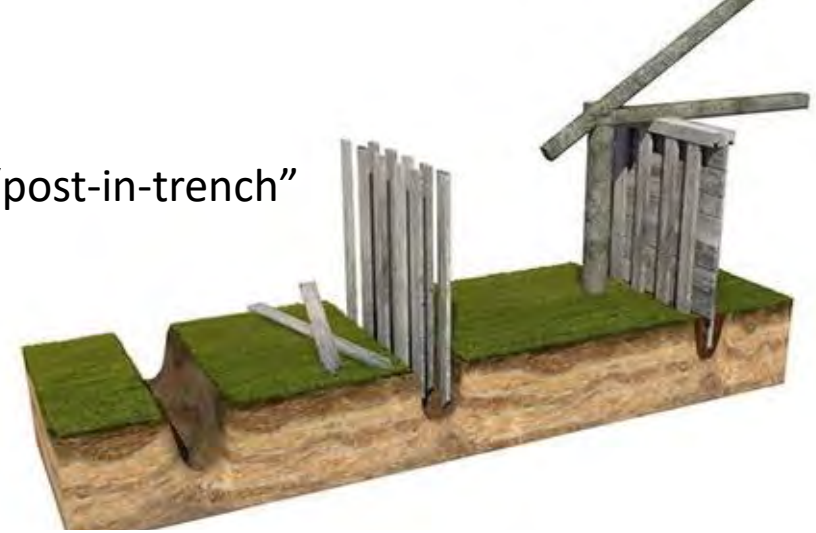

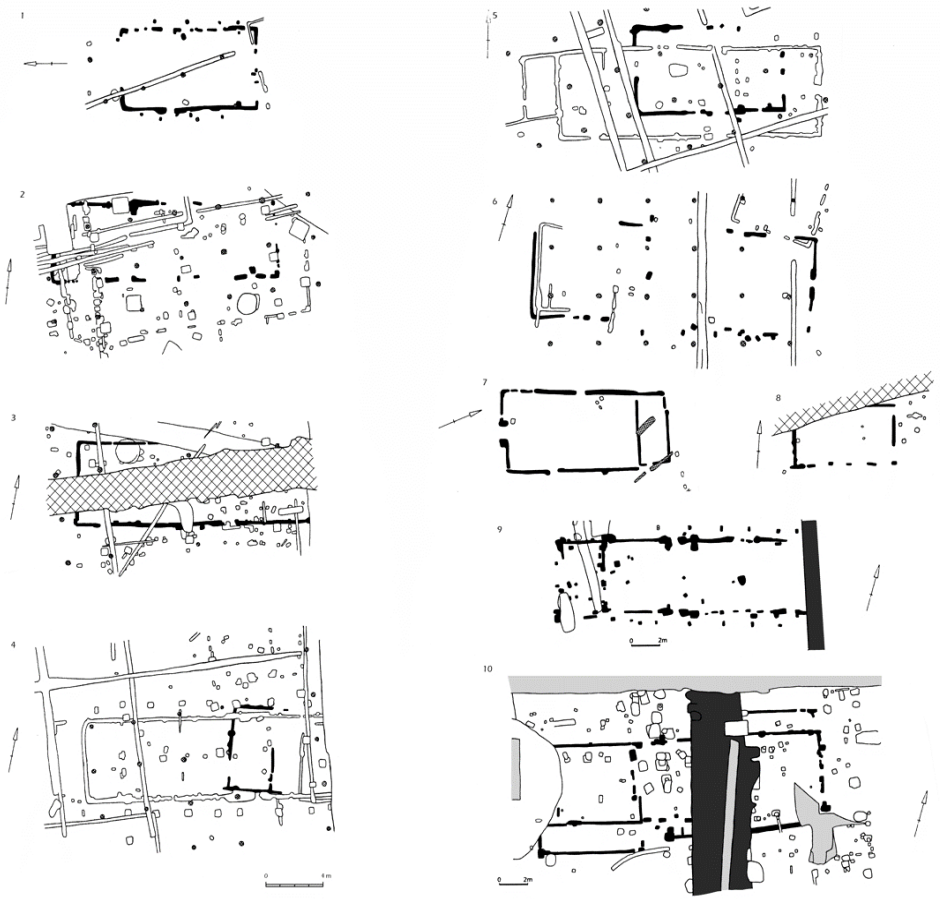

Brugge
Zandstraat & Kosterijstraat
Y. Hollevoet-B. Hillewaert

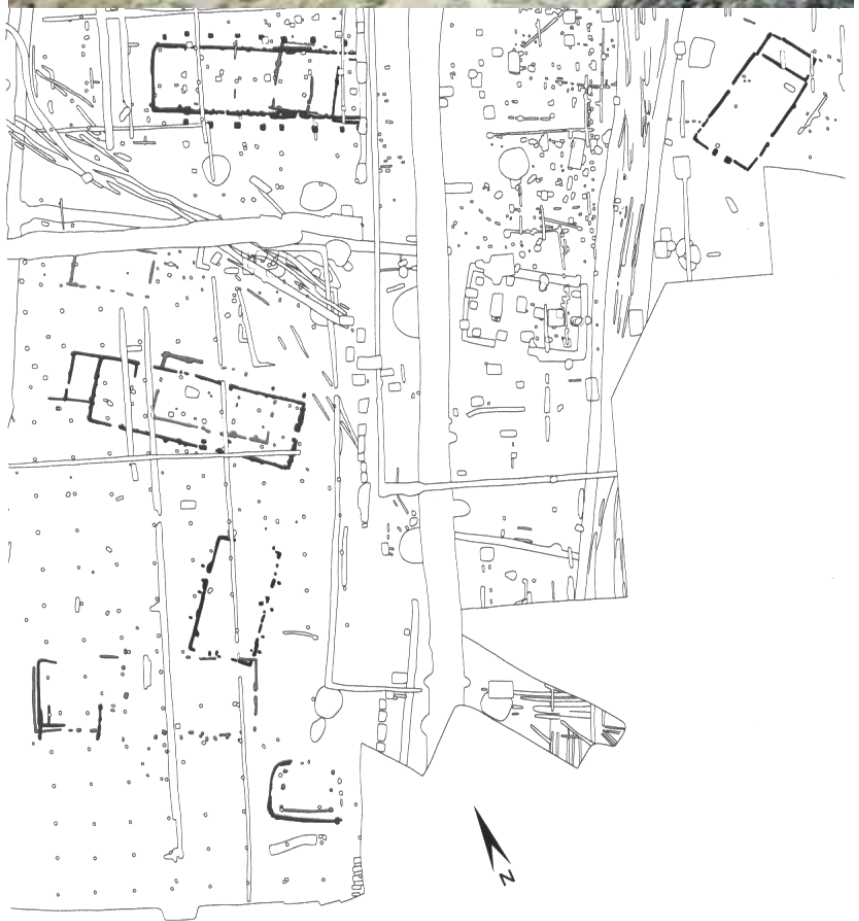

Koksijde - Ter Duinenlaan: Merovingian settlement

S63: 1705+/-28BP = 250 AD (95,4%) 400 AD
S47B: 1347+/-28BP = 640 AD (88,8%) 720 AD
S71: 1443+/-28BP = 565 AD (95,4%) 655 AD
S75: 1485+/-28BP = 530 AD (95,4%) 650 AD

Merovingian cemetery: ca. AD 675-800

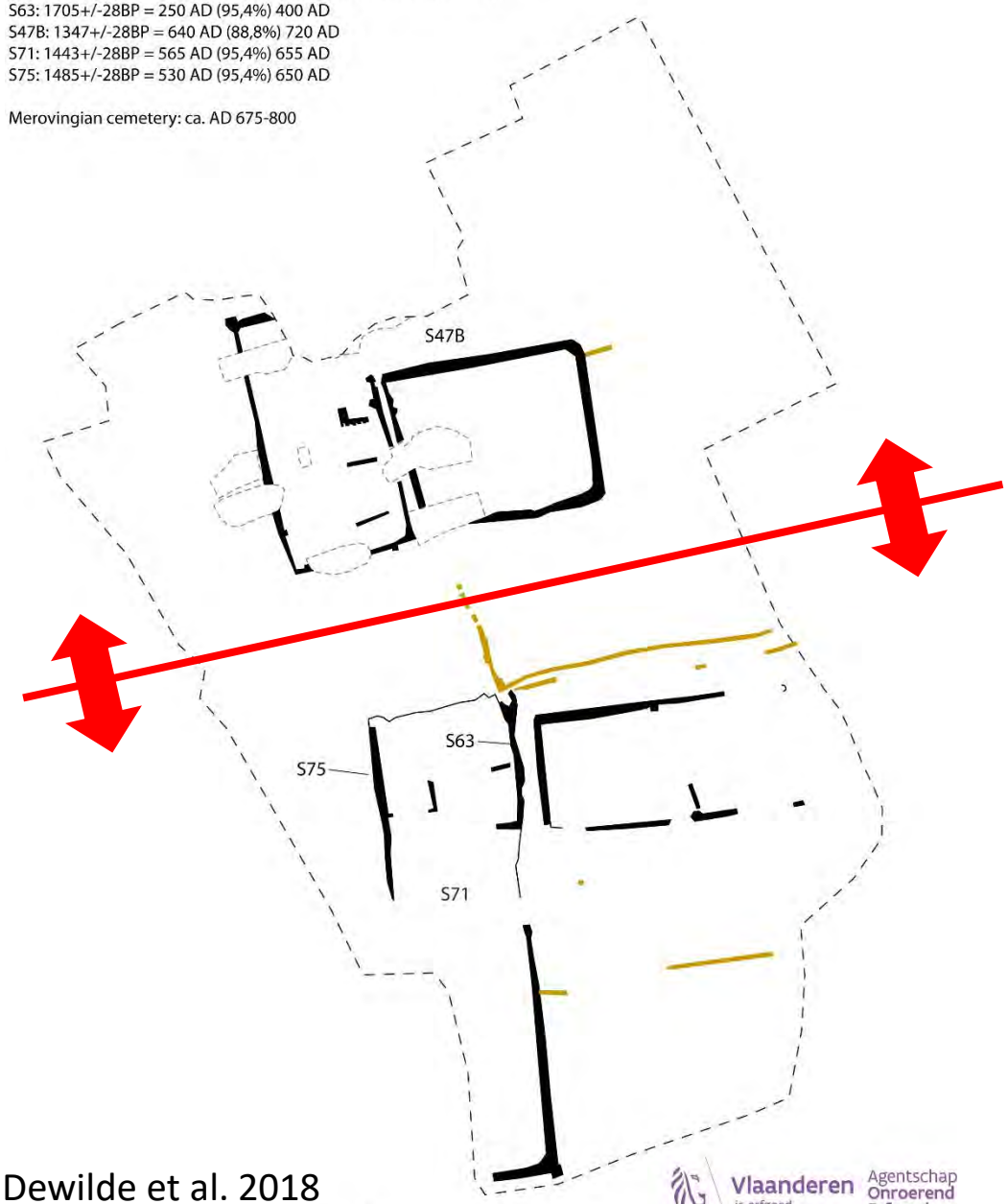

Dewilde et al. 2018

Vlaanderen is erfgoed
Agentschap Onroerend Erfgoed

Historical Archaeology Research group
Ghent University

0 10m

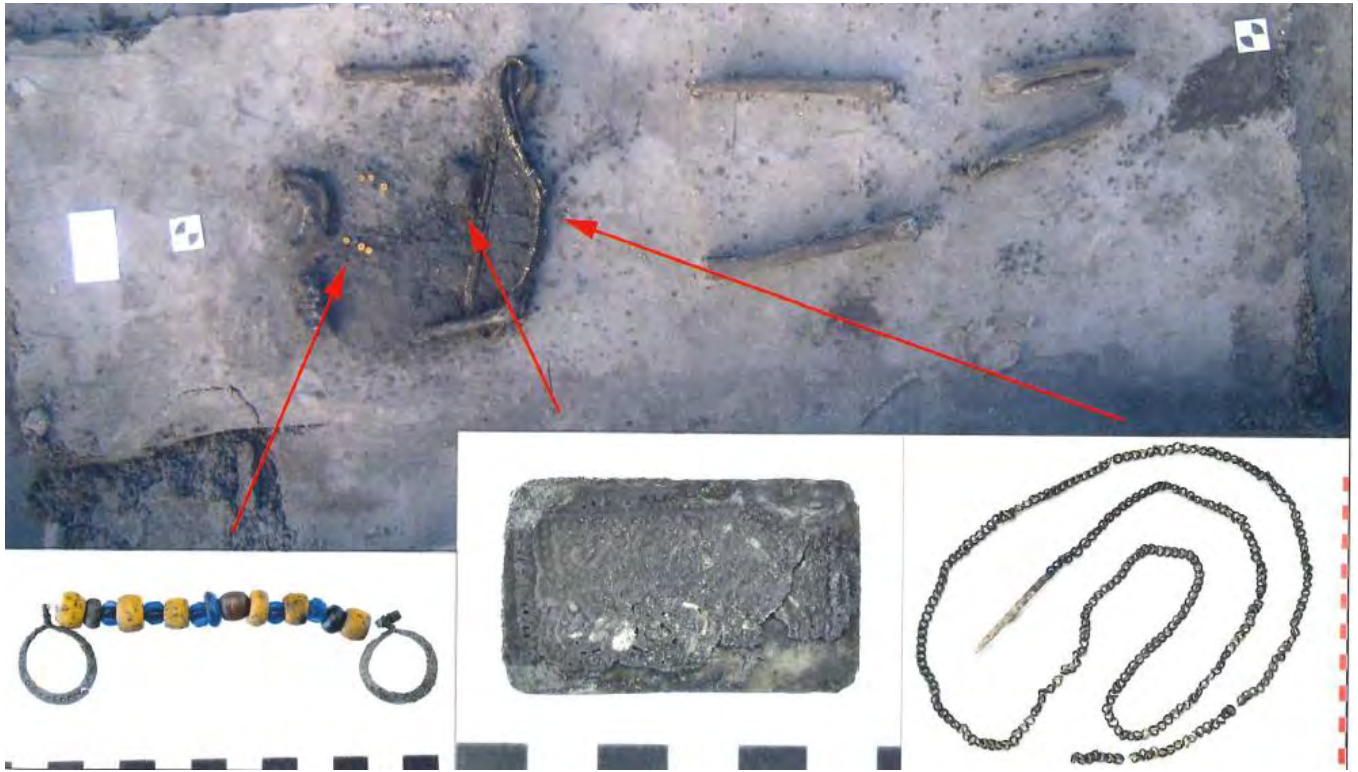

Location of Koksijde - Ter Duinenlaan

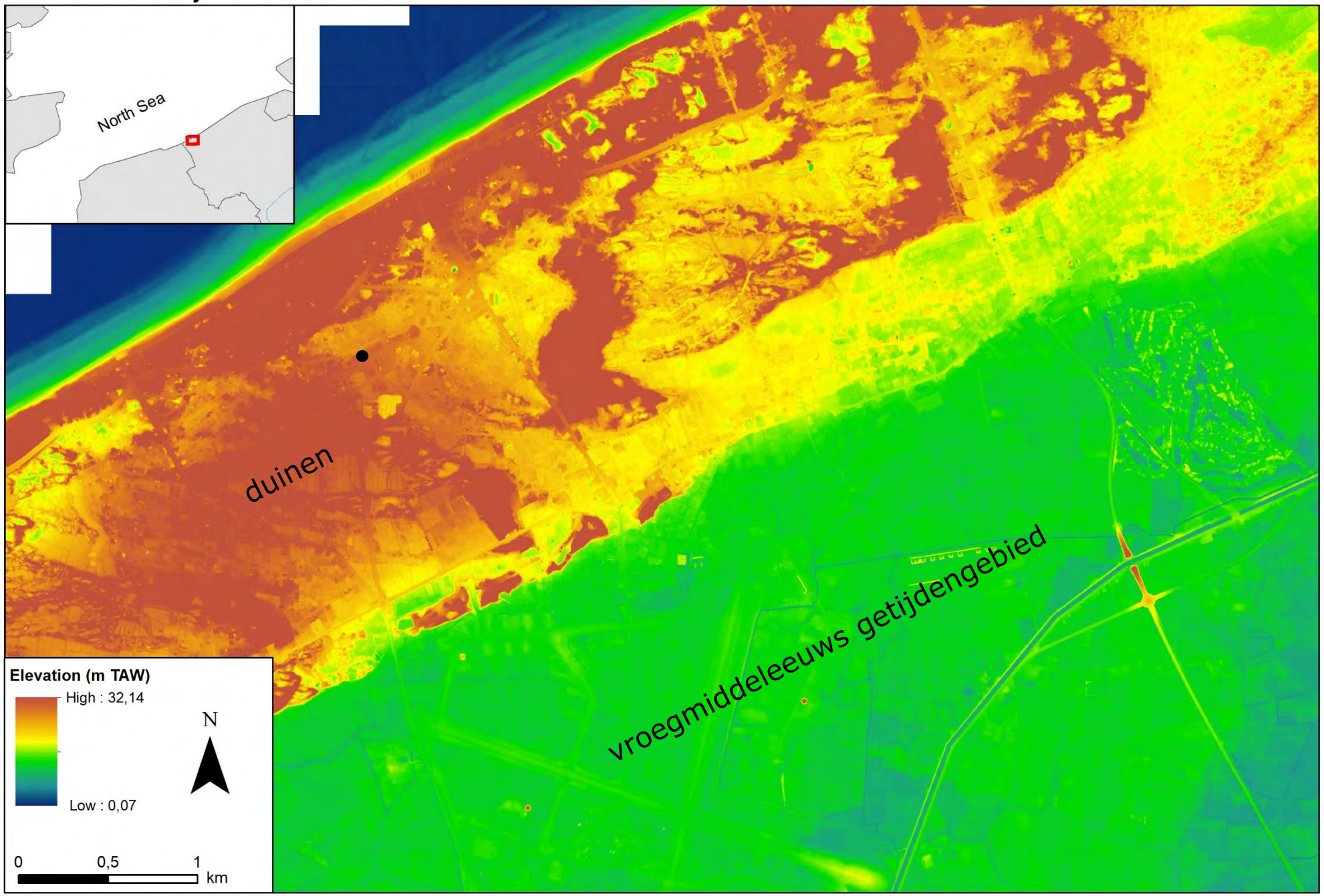

Woonstalhuizen

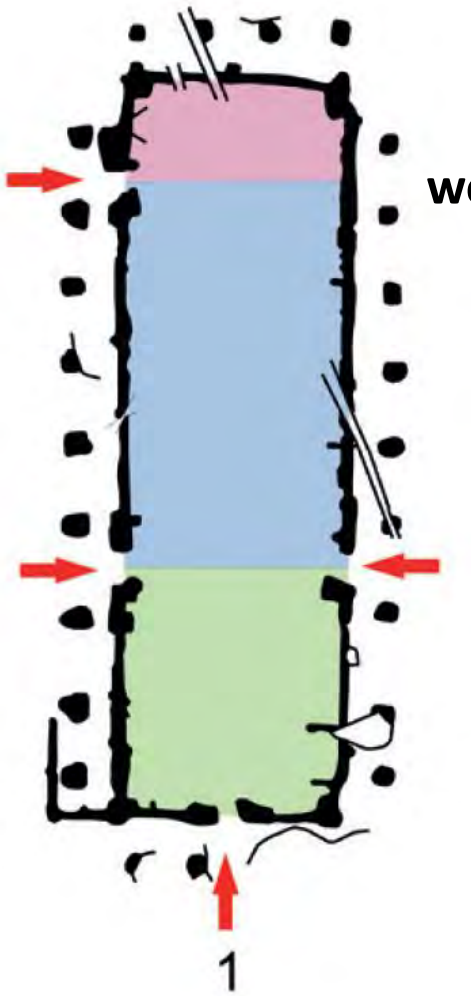

woon / werk / stal

woon

stal

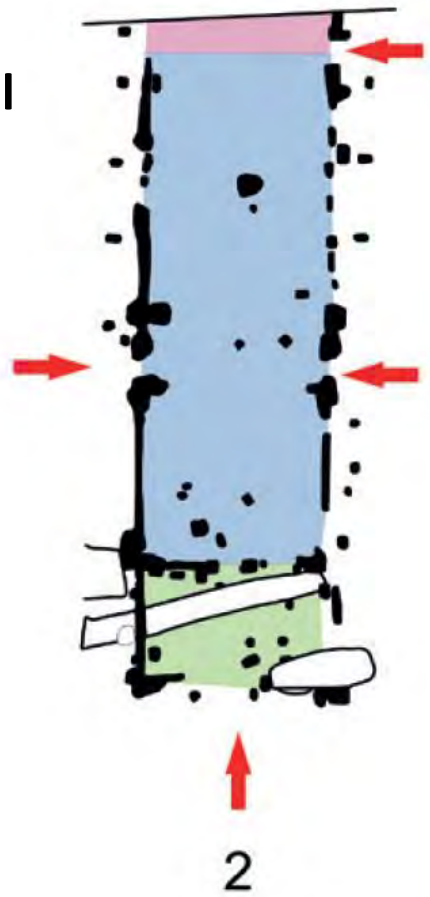

De Clercq, 2017.

Cowdery's Down (UK)

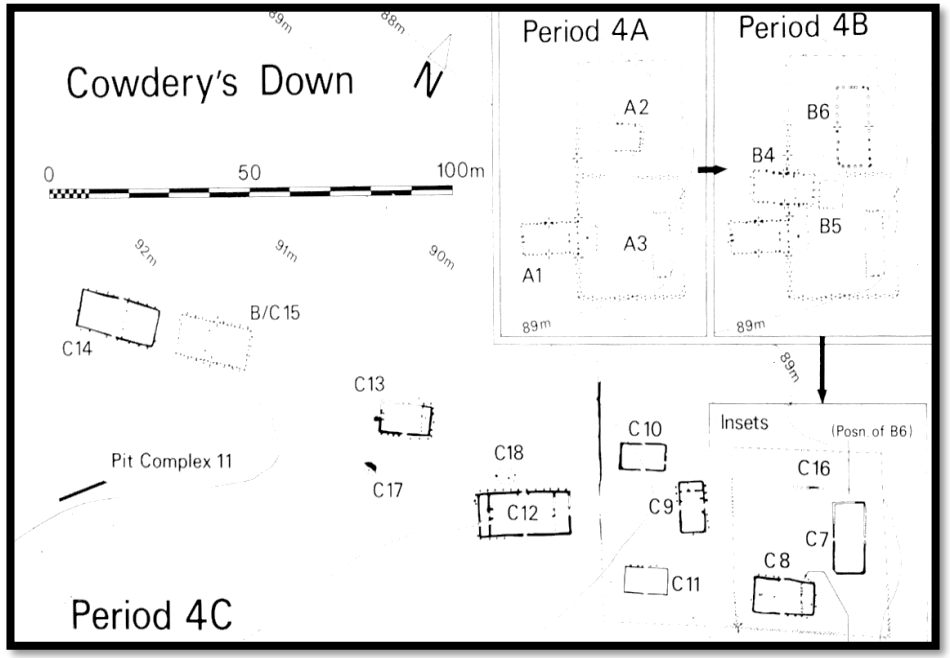

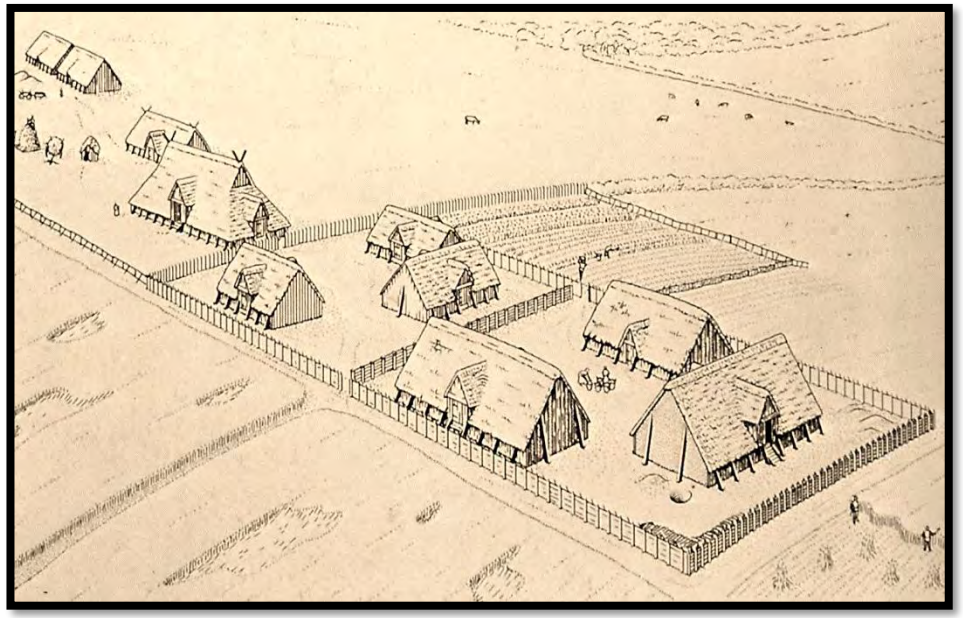

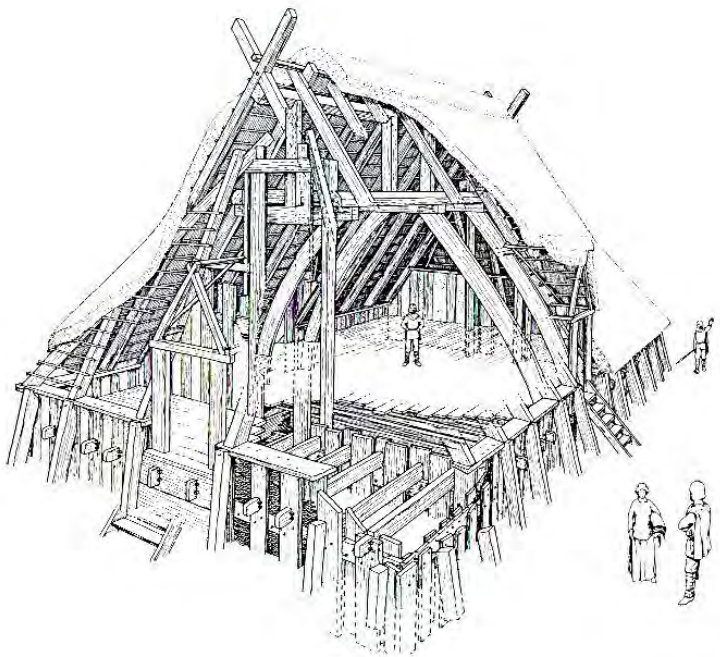

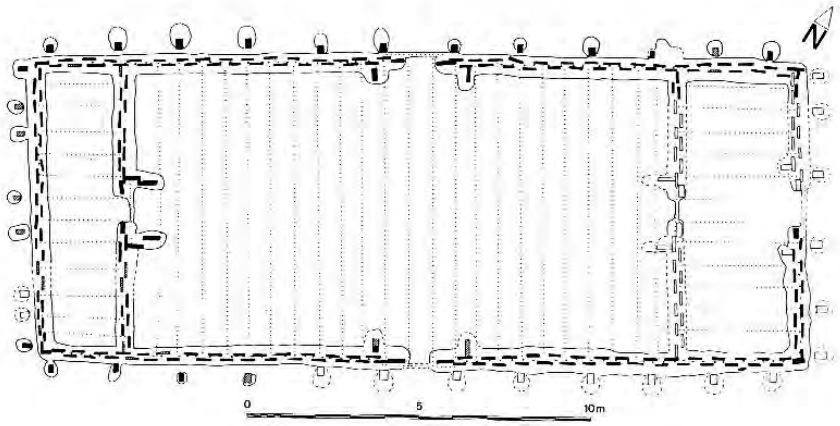

De Angelsaksische connectie

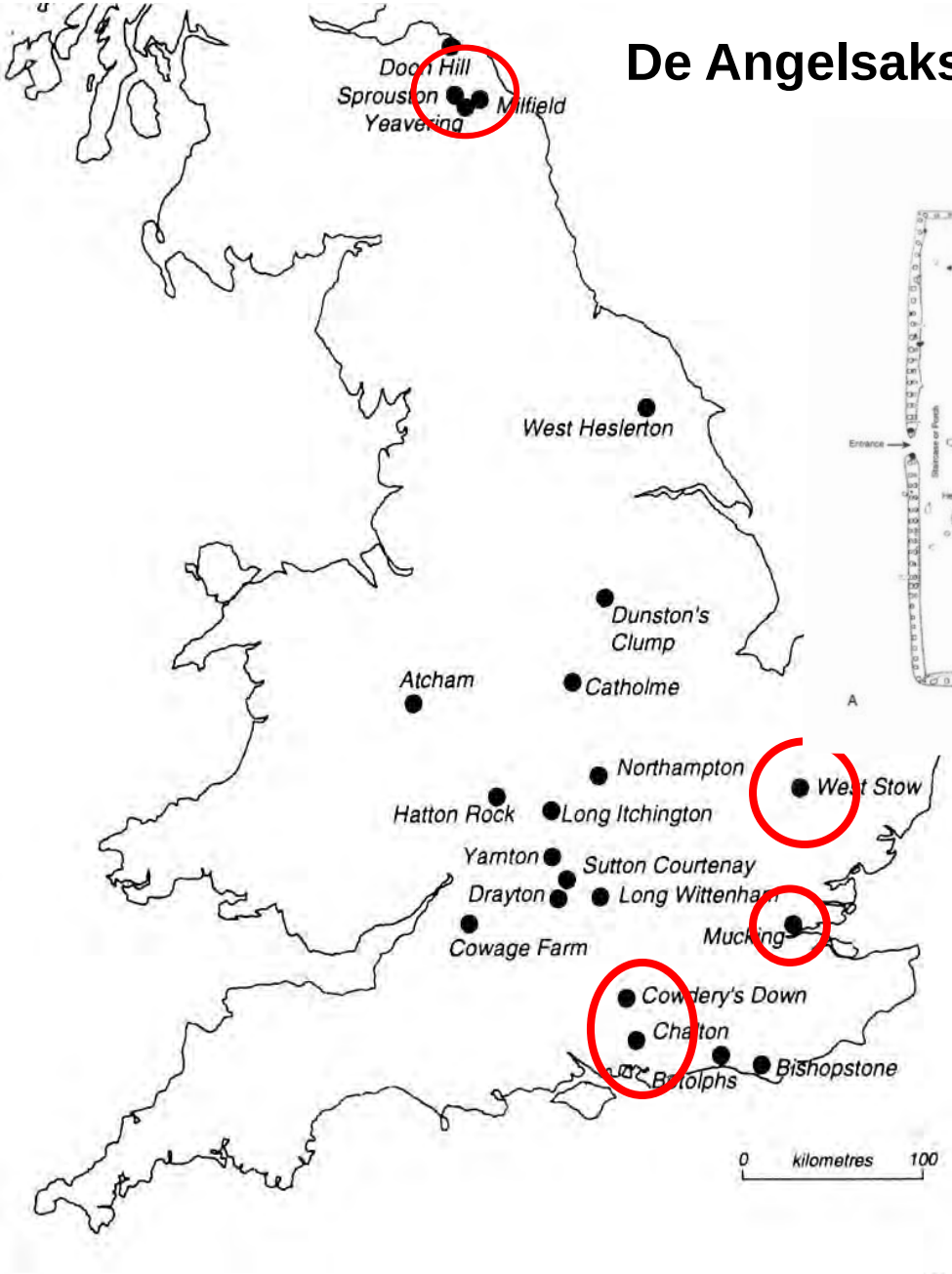

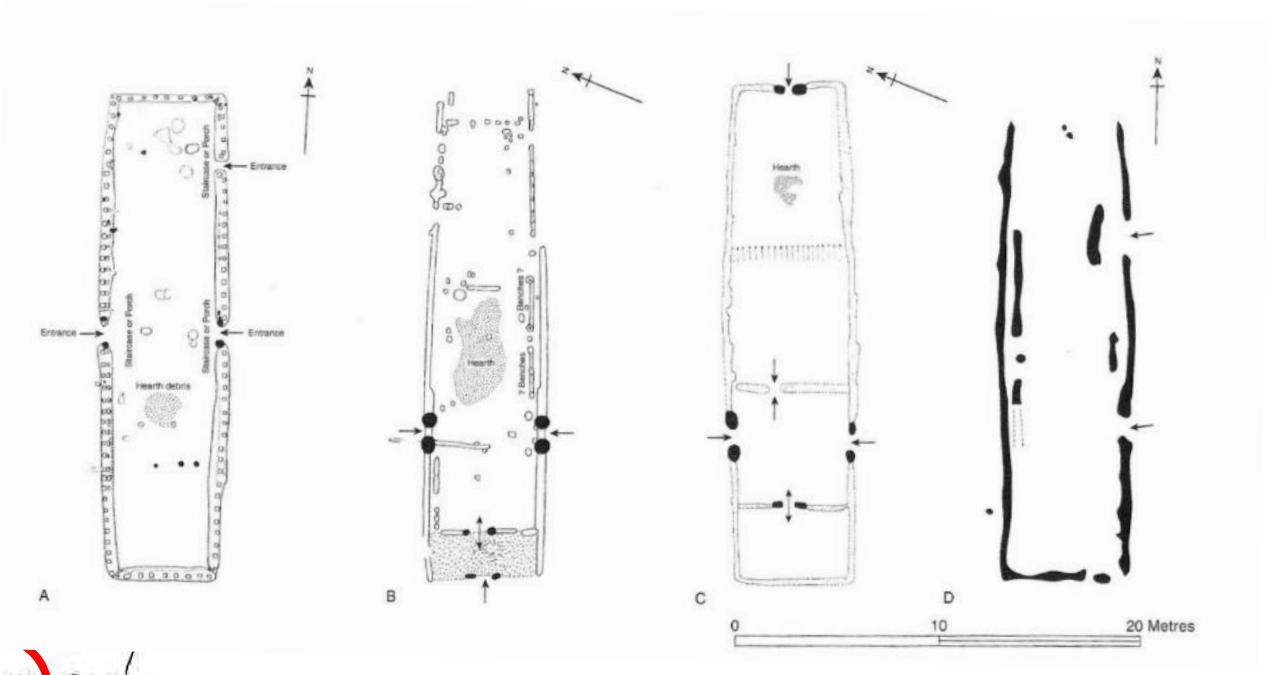

Hamerow 2012

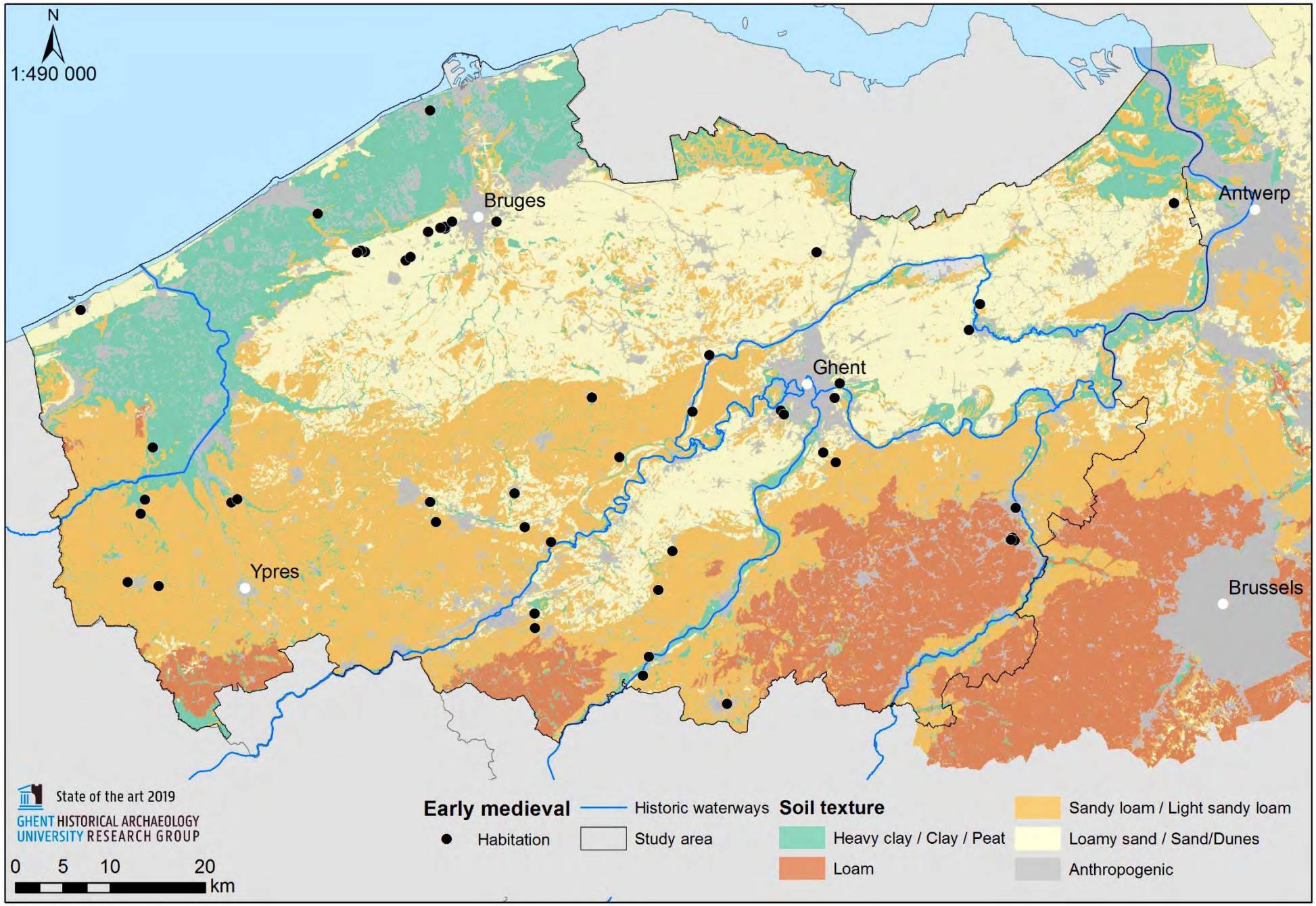
N
1:490 000
Bruges
Antwerp
Ghent
Ypres
Brussels
State of the art 2019
GHENT HISTORICAL ARCHAEOLOGY
UNIVERSITY RESEARCH GROUP
0 5 10 20
km
Early medieval
Habitation
Historic waterways
Study area
Soil texture
Heavy clay / Clay / Peat
Loam
Sandy loam / Light sandy loam
Loamy sand / Sand/Dunes
Anthropogenic

Bewoning in het binnenland

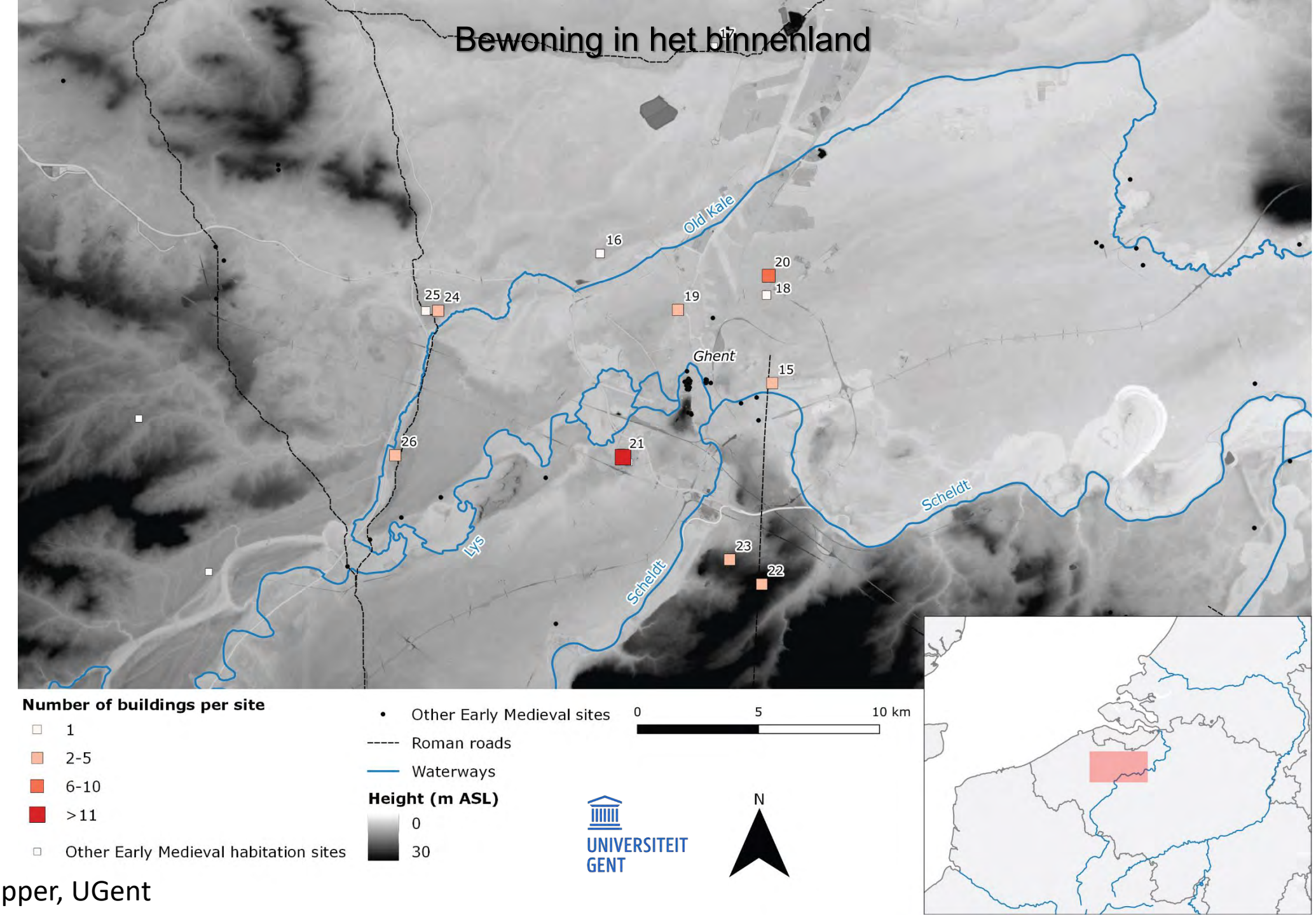

E. Deschepper, UGent

Boerderijen 6de -8ste eeuw: binnenland: OPEN NEDERZETTINGEN

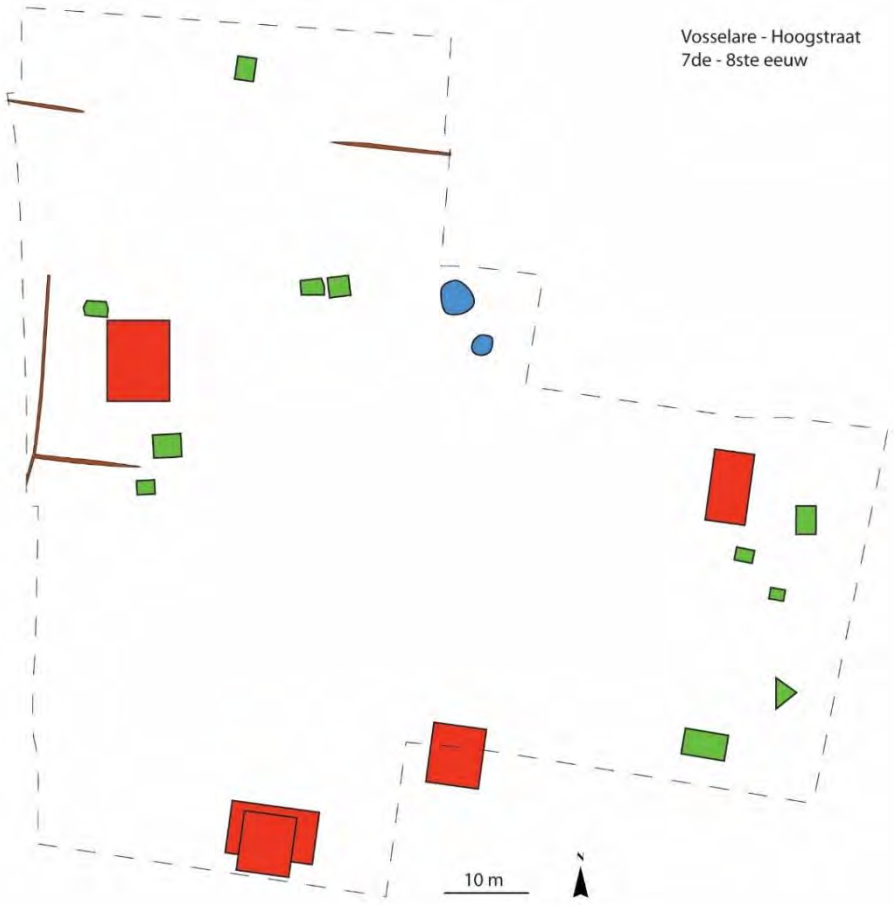

Vosselare-Hoogstraat (De Logi & Schynkel 2010)

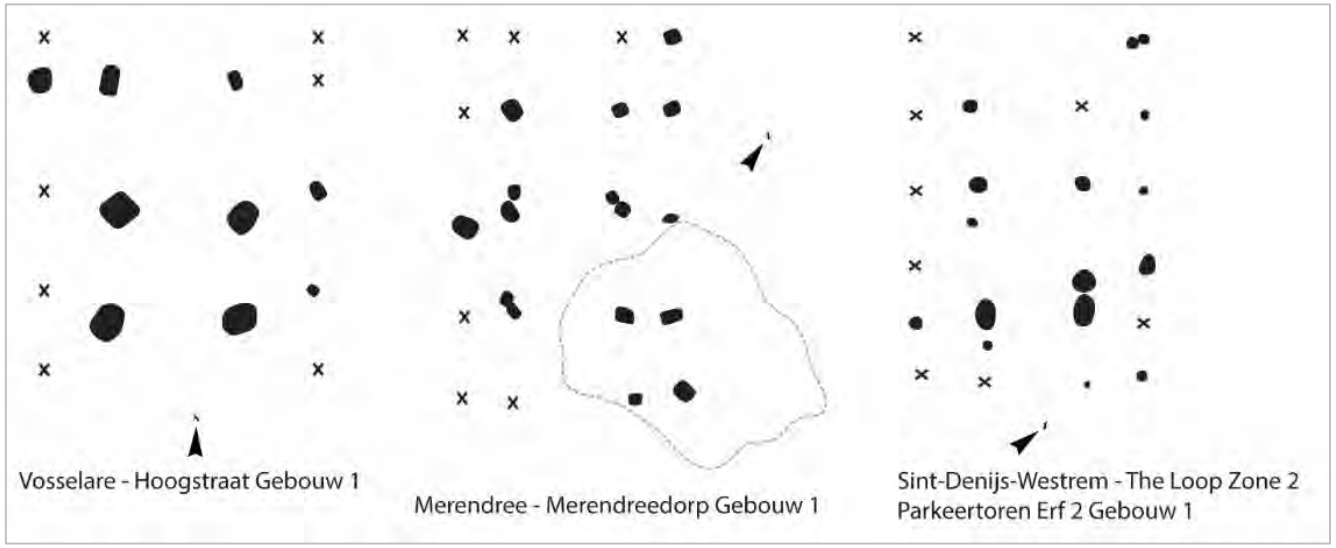

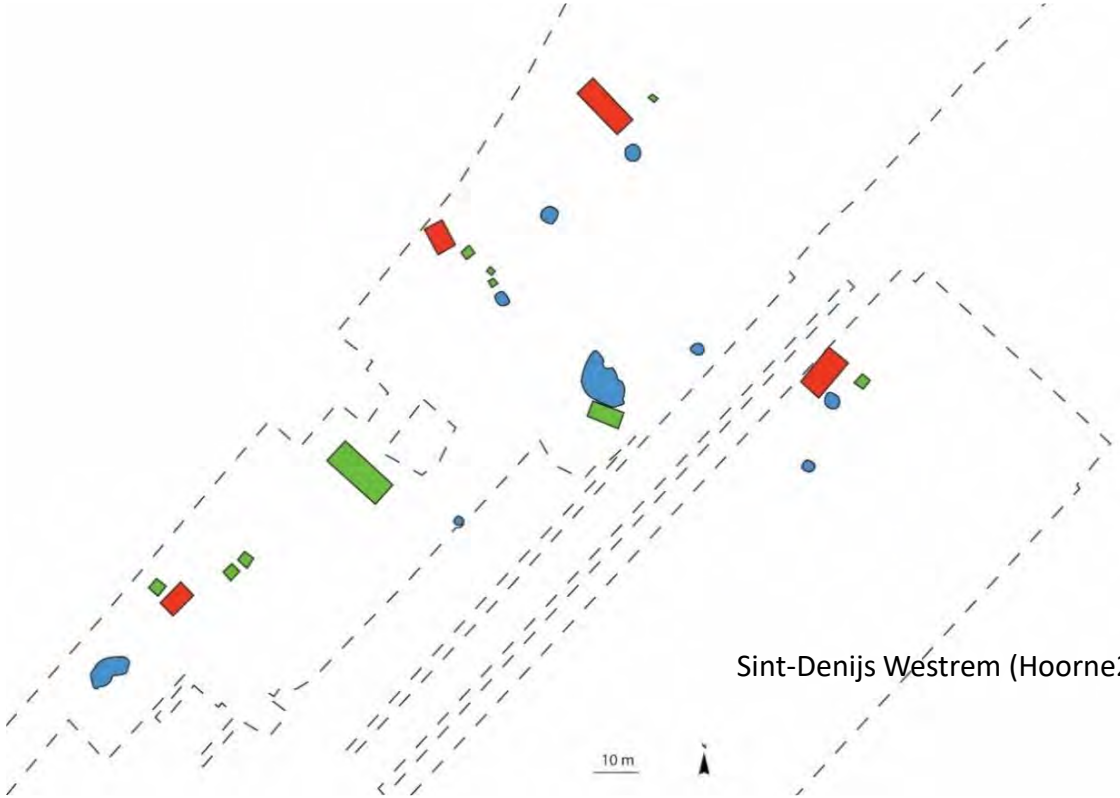

Sint-Denijs Westrem (Hoorne2007)

Deschepper, in prep.

Yannick De Smet

Gebouwen en aardewerk 6de - 8ste eeuw

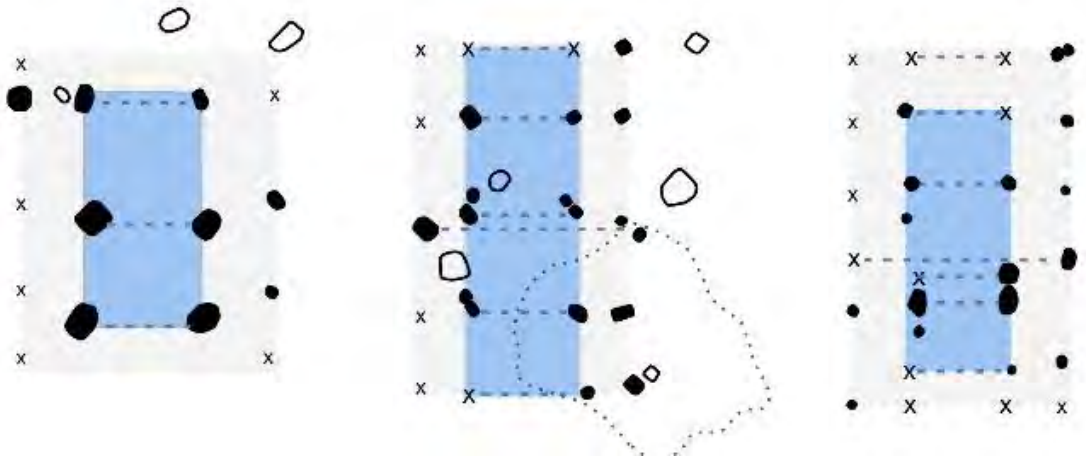

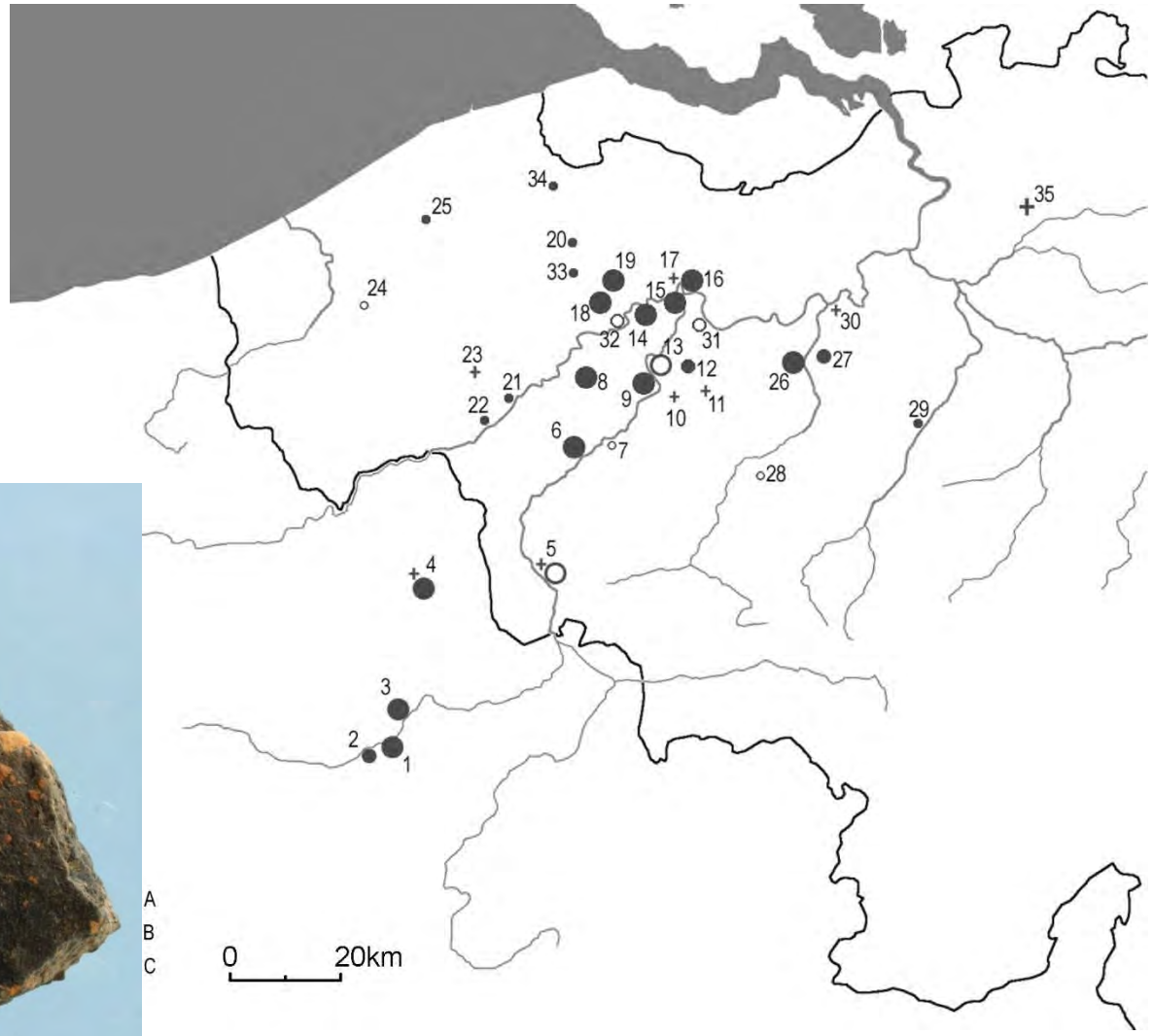

De Groote & De Clercq 2015

Merovingische periode: twee cultuurgroepen in westelijk Vlaanderen

- Handgevormd aardewerk
- Huisbouwtraditie

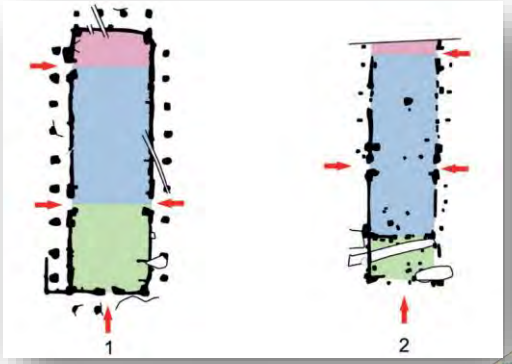

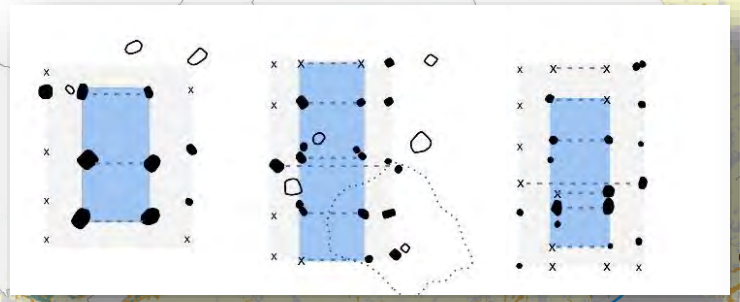

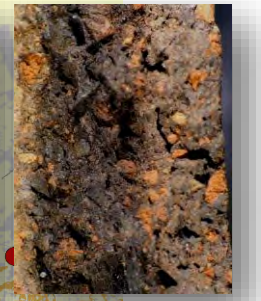

Merovingian settlement
Early Medieval sites
Rivers
Heavy clay; Clay; Peat
Loam
Sandy loam; Light sandy loam
Loamy sand; Sand; Dunes
Anthropogenic

0 5 10 20 km

UNIVERSITEIT GENT

Karel de Grote (ca. 742-814)

- Voert een consoliderende en expansionistische politiek
- Unificatie: nieuw West-Romeins Rijk
- Banden met Rome (= paus) verder aanhalen
- Banden met Byzantium en Kalifaat van Bagdad
- <u>Bestuurlijke</u> hervorming: grafelijke stelsel
- <u>Economische</u> hervorming; domaniaal stelsel
- <u>Militaire</u> <u>hervorming</u>; defensieve noodzaak
- <u>Culturele hervorming</u>; Karolingische Renaissance
- Opvolgers: versnippering

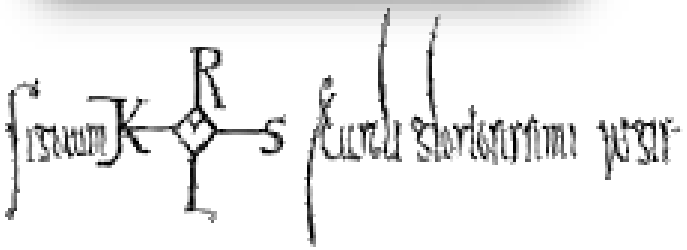

Karolingische Renaissance in de architectuur

- Byzantijns/Oriëntaalse invloed
- Romeinse invloed
- Link met de latere Romaanse architectuur
- Voorbeelden voor Karolingische elite

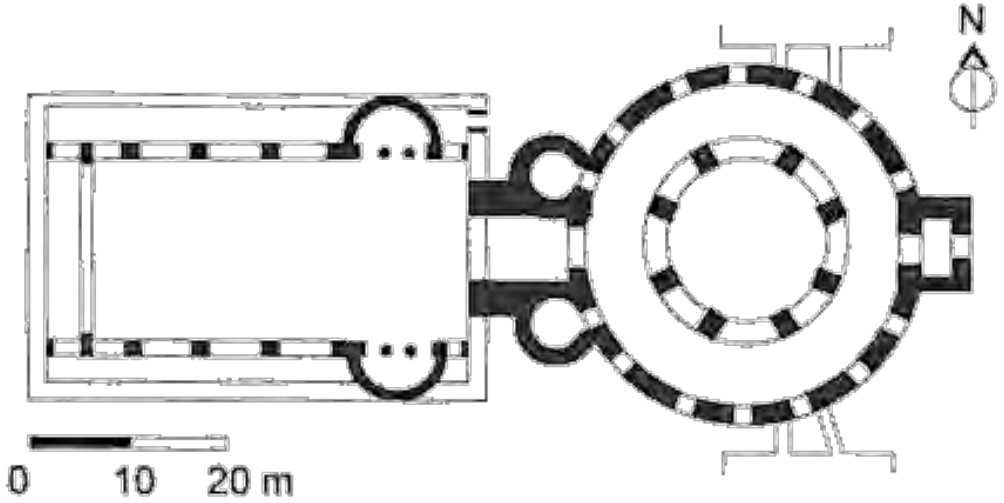

Paltskapel, Aken (9de E)

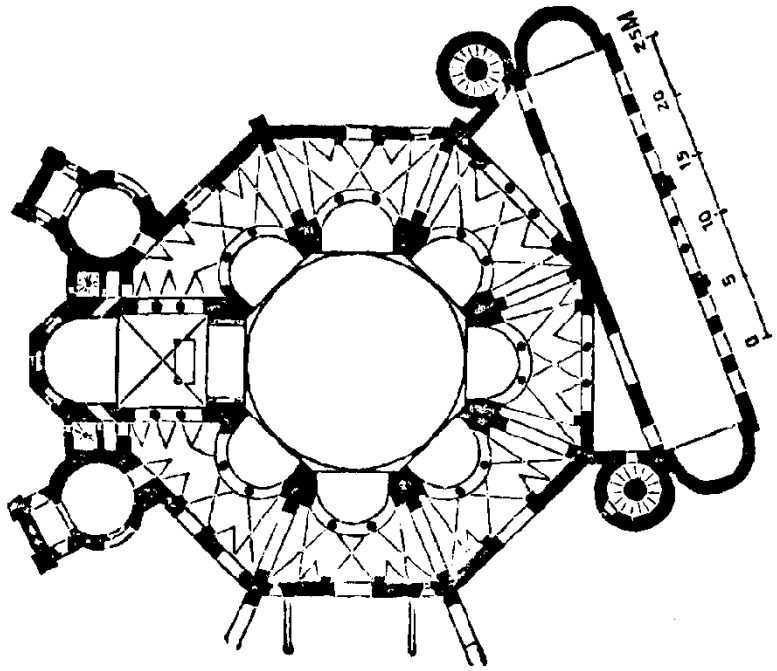

San Vitale, Ravenna (6de E)

Byzantijns; cfr. Hagia Sofia

Paltsen zijn verbonden met rondtrekkende hoven,

Koning is ***primus inter pares***, er is dus geen hoofdstad

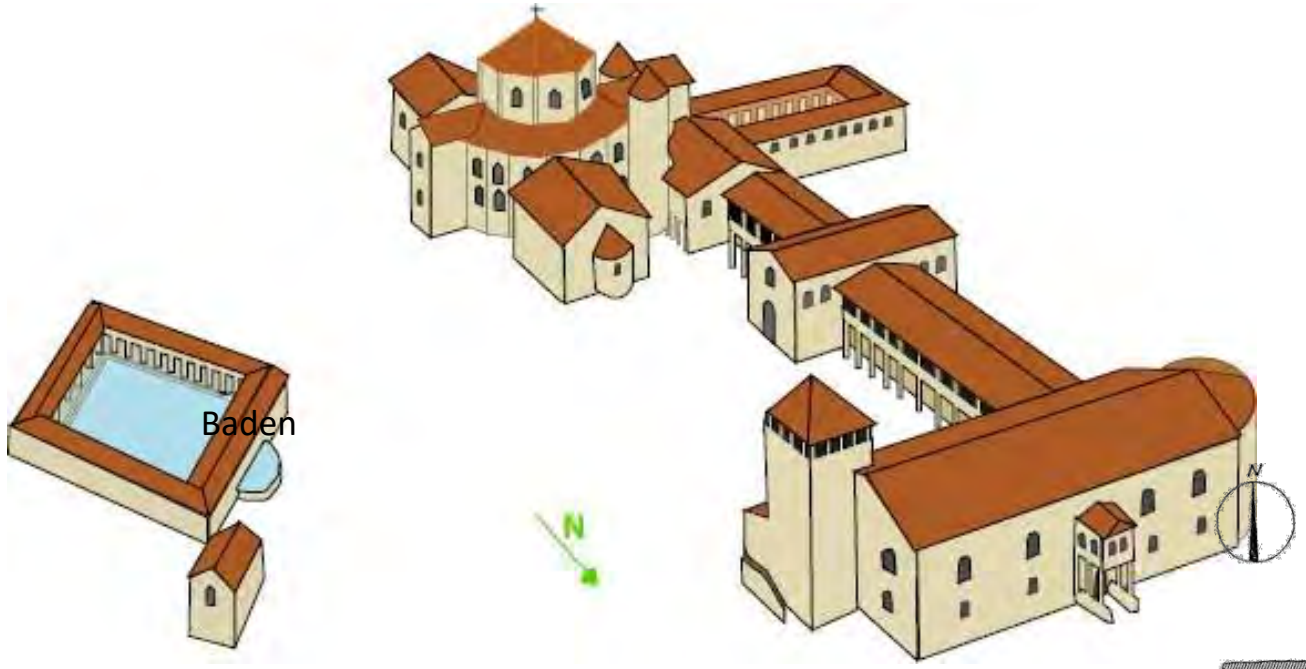

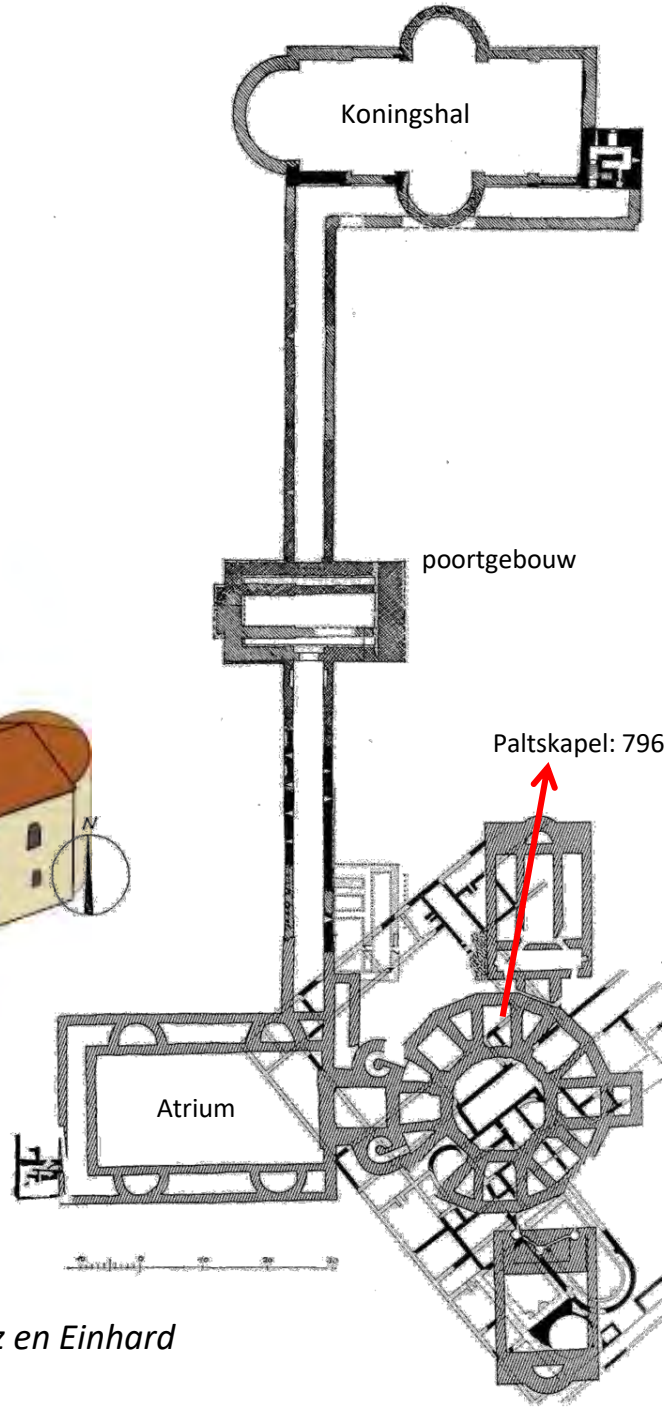

Aken, Paltscomplex van Karel de Grote, gebouwd in 796 door *Odo van Metz en Einhard*

Aanwezigheid van de Karolingische dynastie volgens de bronnen

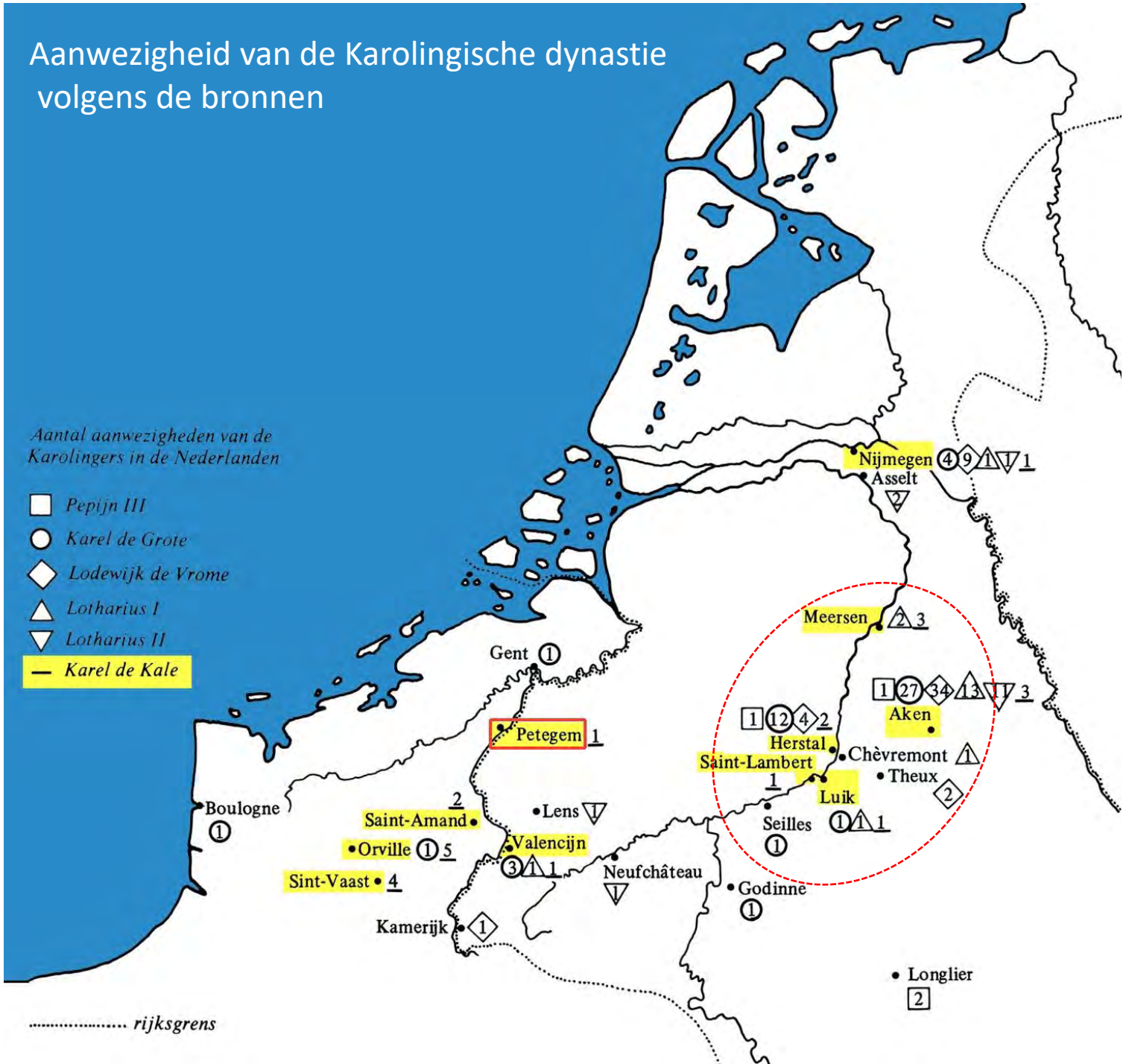

Vlaamse graven

- Zgn. Woudgraven of *Forestiers*
- Odoaker III (twijfelachtig)
- Boudewijn I ‘met de ijzeren arm’ (862-879)
  - Gehuwd met Judith, dochter van Karel de Kale
- Boudewijn II (865-918): na 883: veel grondverwerving
- Arnulf I “De Grote” (889-965) expansie naar het zuiden en oosten. Bouw Burg (Brugge) en Gravensteen (Gent)
- **(Mark)Graven die regeerden over een (militaire) gouw (pagus)**
- **Rond 1000 tendens tot ontwikkeling eigen vorstendom**

Boudewijn I (mark)graaf van Vlaanderen
862-879AD

Sint Donaas in Brugge

Bouw circa 944 naar model van de Dom van Aken

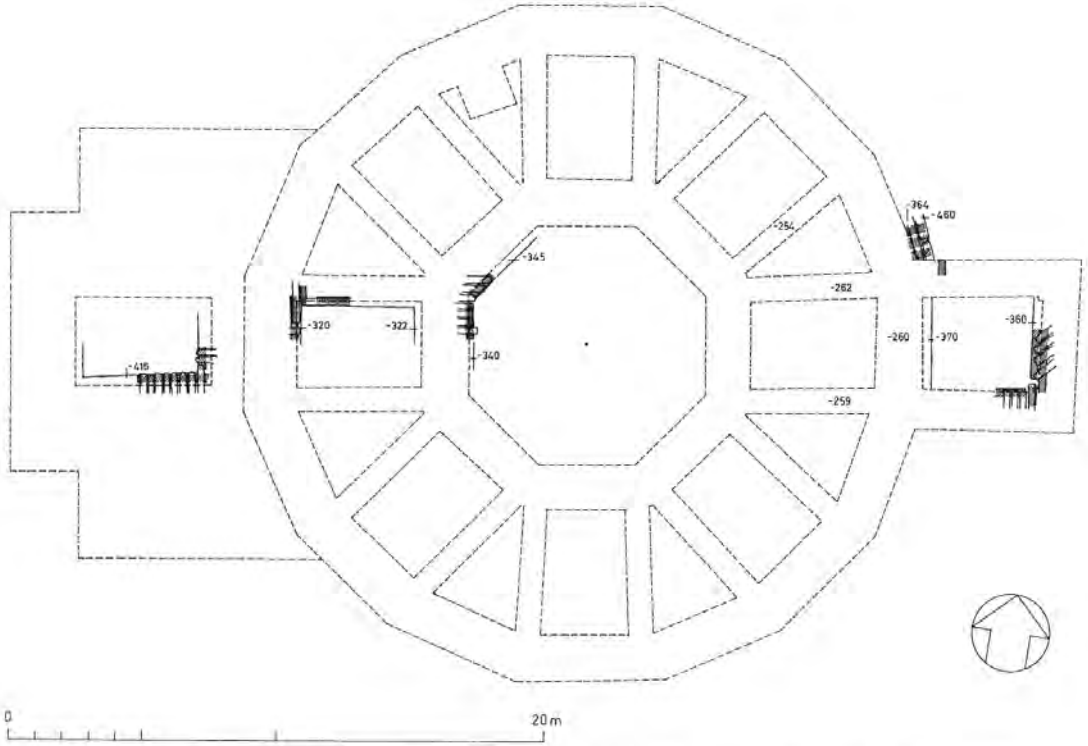

21. Grondplan van de voorromaanse kerk, met aanduiding van de plaatsen waar tot op de onderlaag van boomstammen gegraven werd

Grundriß der vorromanischen Kirche, mit Andeutung der Stellen, wo bis auf das Fundament aus Baumstämmen gegraben wurde

Torhout

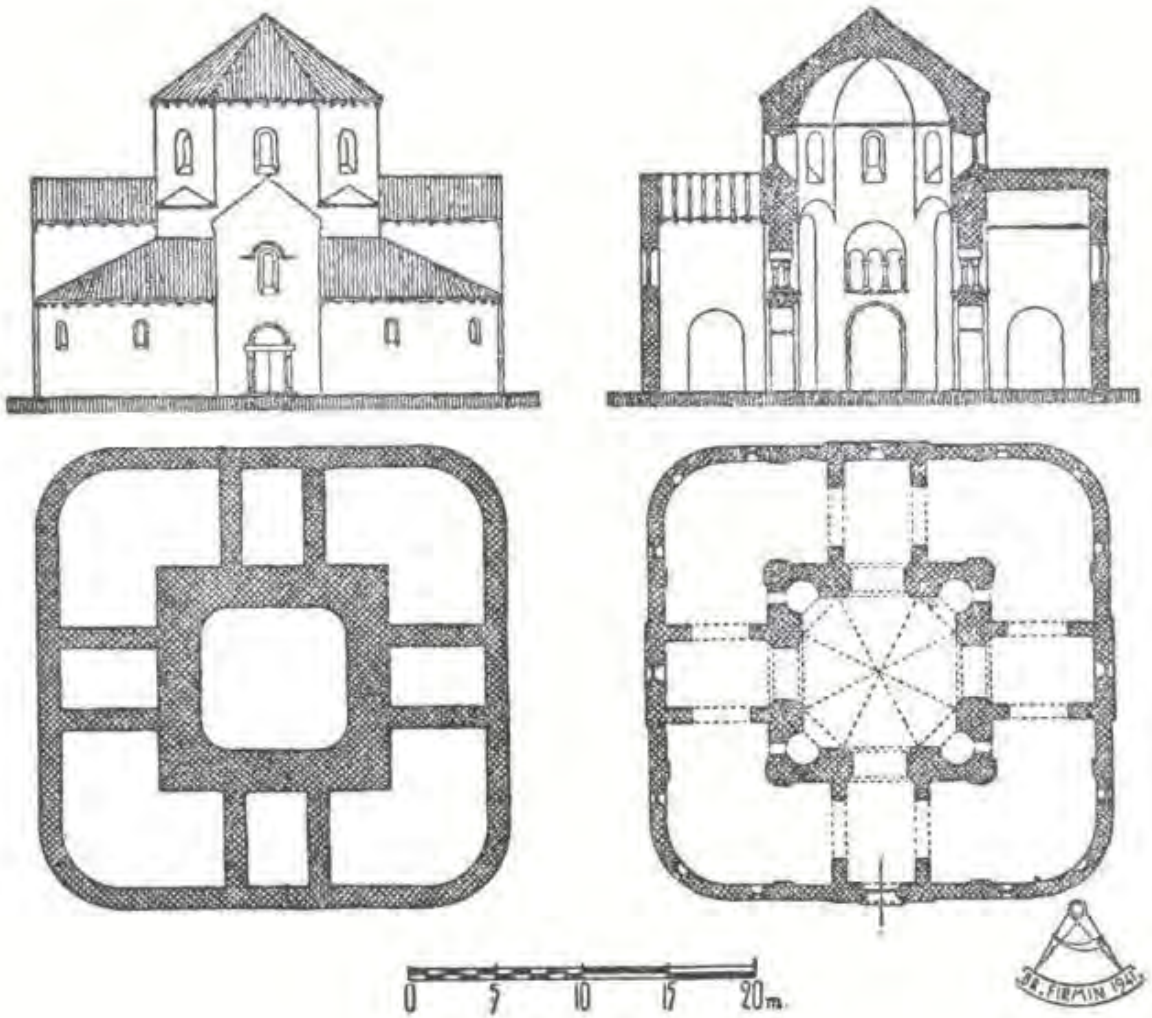

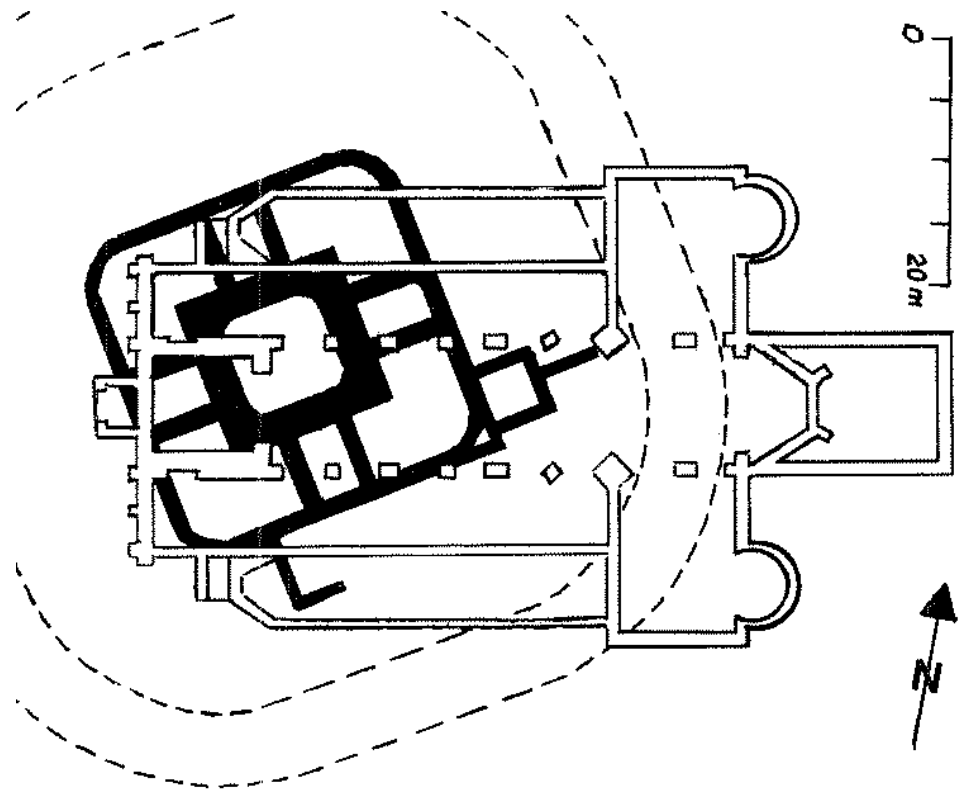

De teksten vermelden een 7de eeuwse (?) kloosterkerk.
Vanaf de 10de eeuw een parochiekerk onder patronaat van de graaf van Vlaanderen

Klimaat

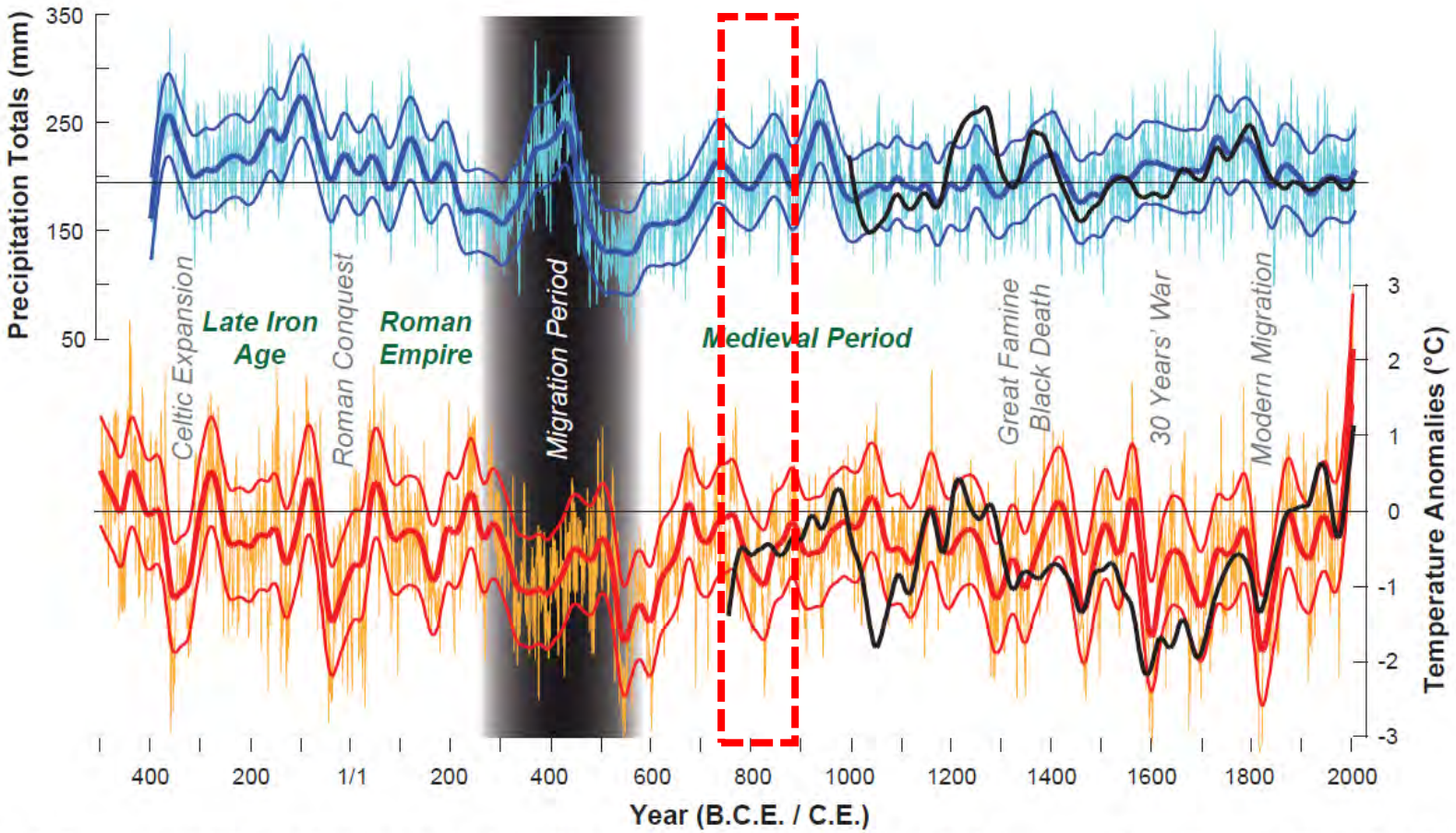

Fig. 4. Reconstructed AMJ precipitation totals (**top**) and JJA temperature anomalies (**bottom**) with respect to the 1901–2000 period. Error bars are ±1 RMSE of the calibration periods. Black lines show independent precipitation and temperature reconstructions from Germany (*19*) and Switzerland (*18*). Bold lines are 60-year low-pass filters. Periods of demographic expansion, economic prosperity, and societal stability are noted, as are periods of political turmoil, cultural change, and population instability.

Buntgen et al., 2011

OPEN NEDERZETTINGEN

- Geen erfafbakeningen (toch niet zichtbaar)
- Eerder losse plaatsing van erfelementen, soms met veel 'lege' ruimte
- Soms wel bepaalde ordeningsprincipes zichtbaar, maar op niveau van de nederzetting
- 6de-10de eeuw

Deschepper, in prep.

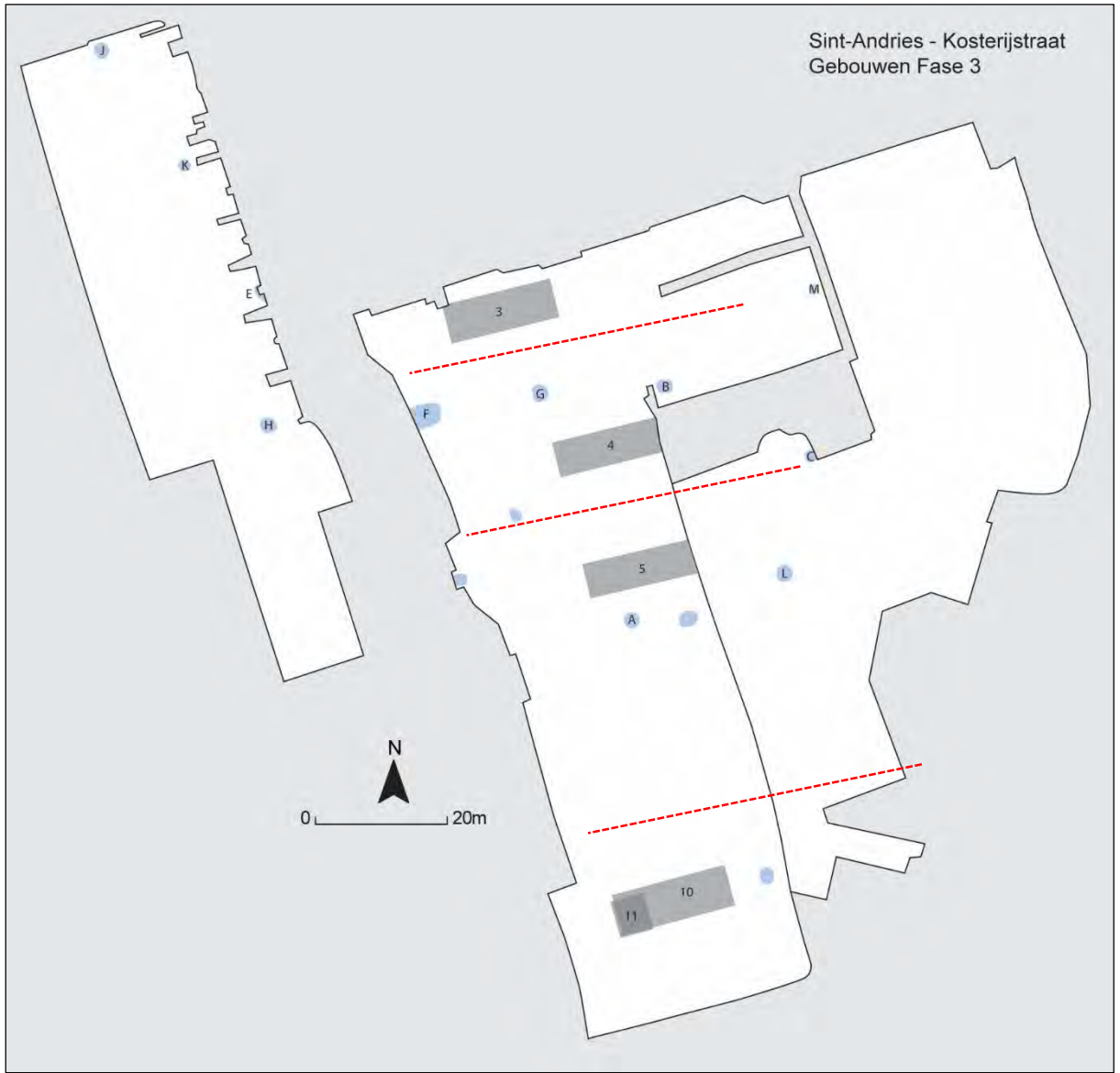

Yannick De Smet

GESLOTEN / OMGRACHTE NEDERZETTINGEN

"Type 1": sites gericht op grootschalige veeteelt
8ste-9de eeuw

Réttir in Iceland

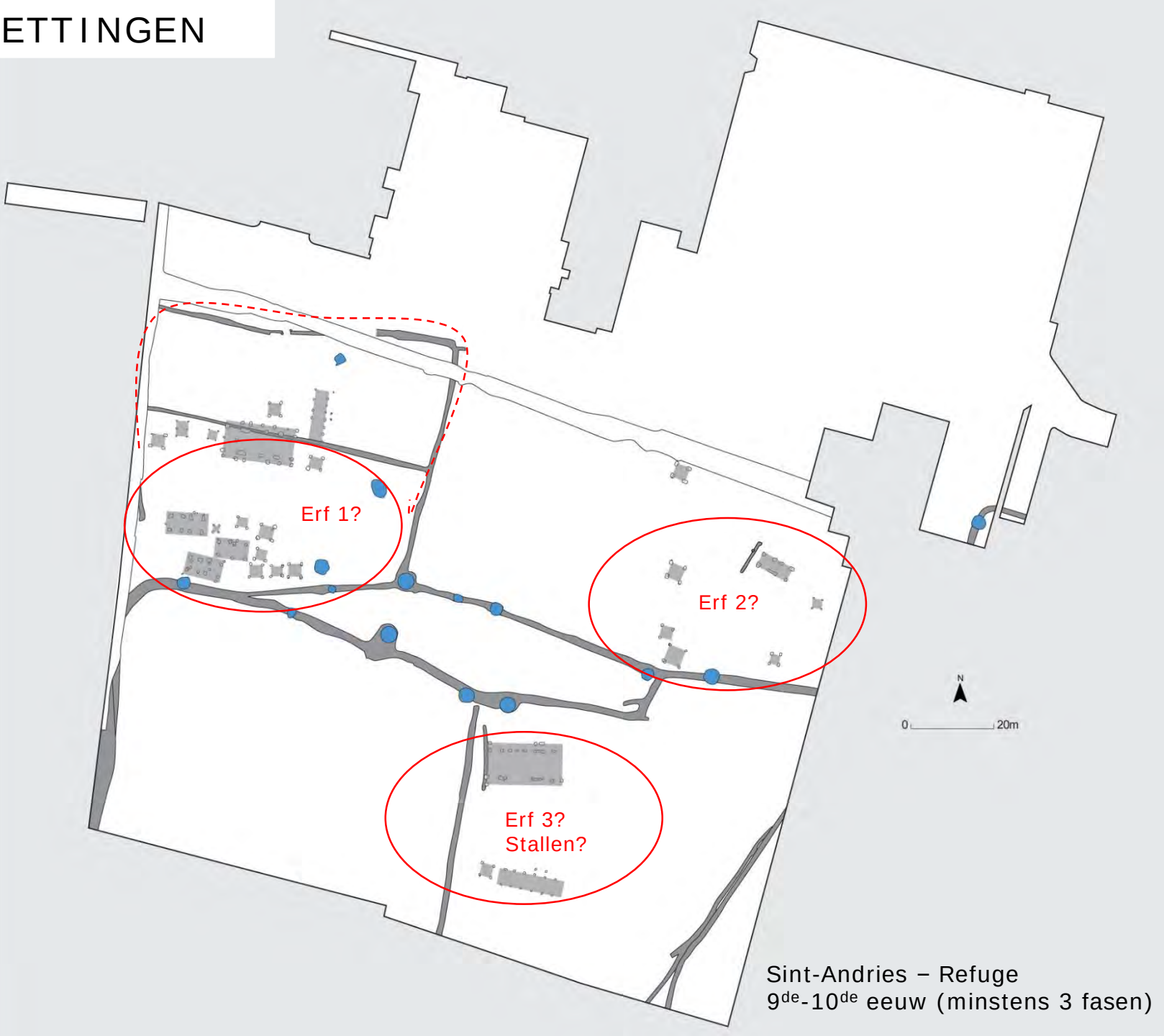

Sint-Andries – Refuge
9de-10de eeuw (minstens 3 fasen)

GESLOTEN NEDERZETTINGEN

"Type 1": sites gericht op grootschalige veeteelt

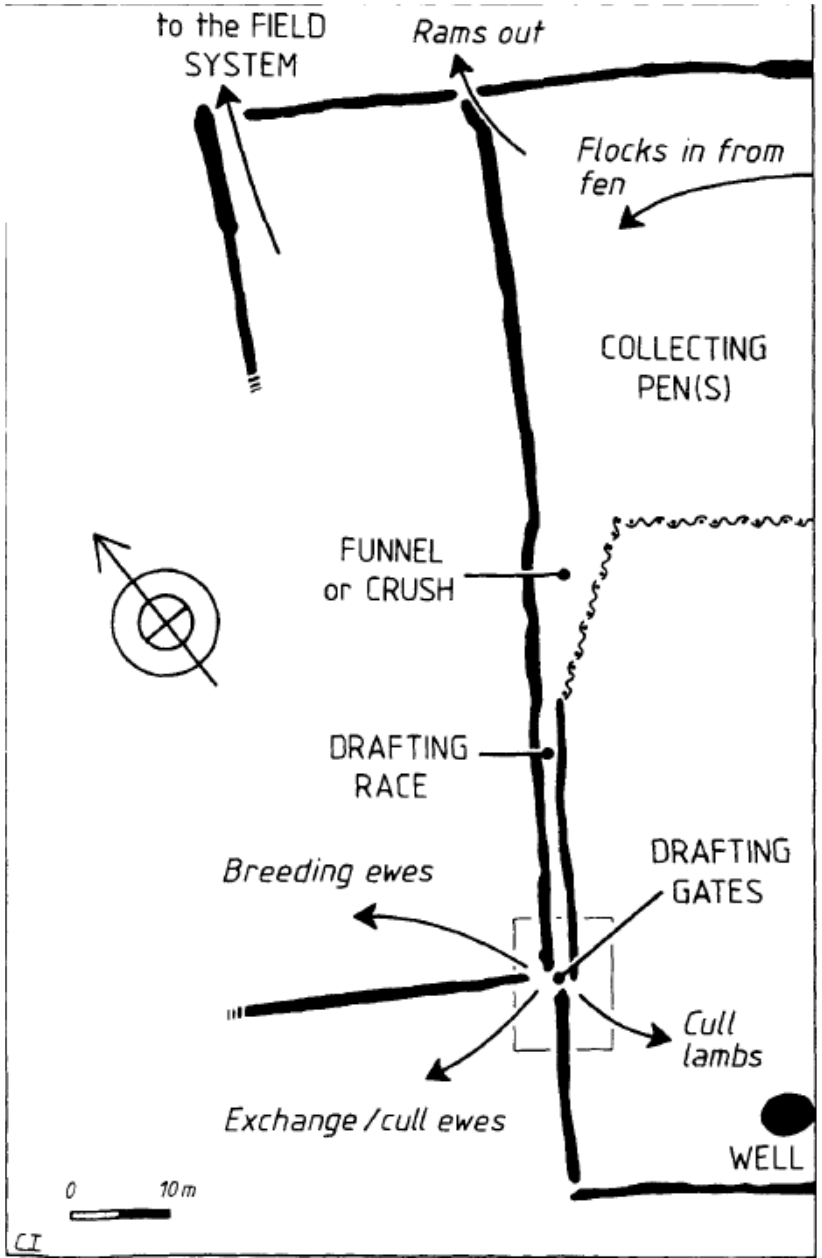

Pryor 1996, 318, fig. 2

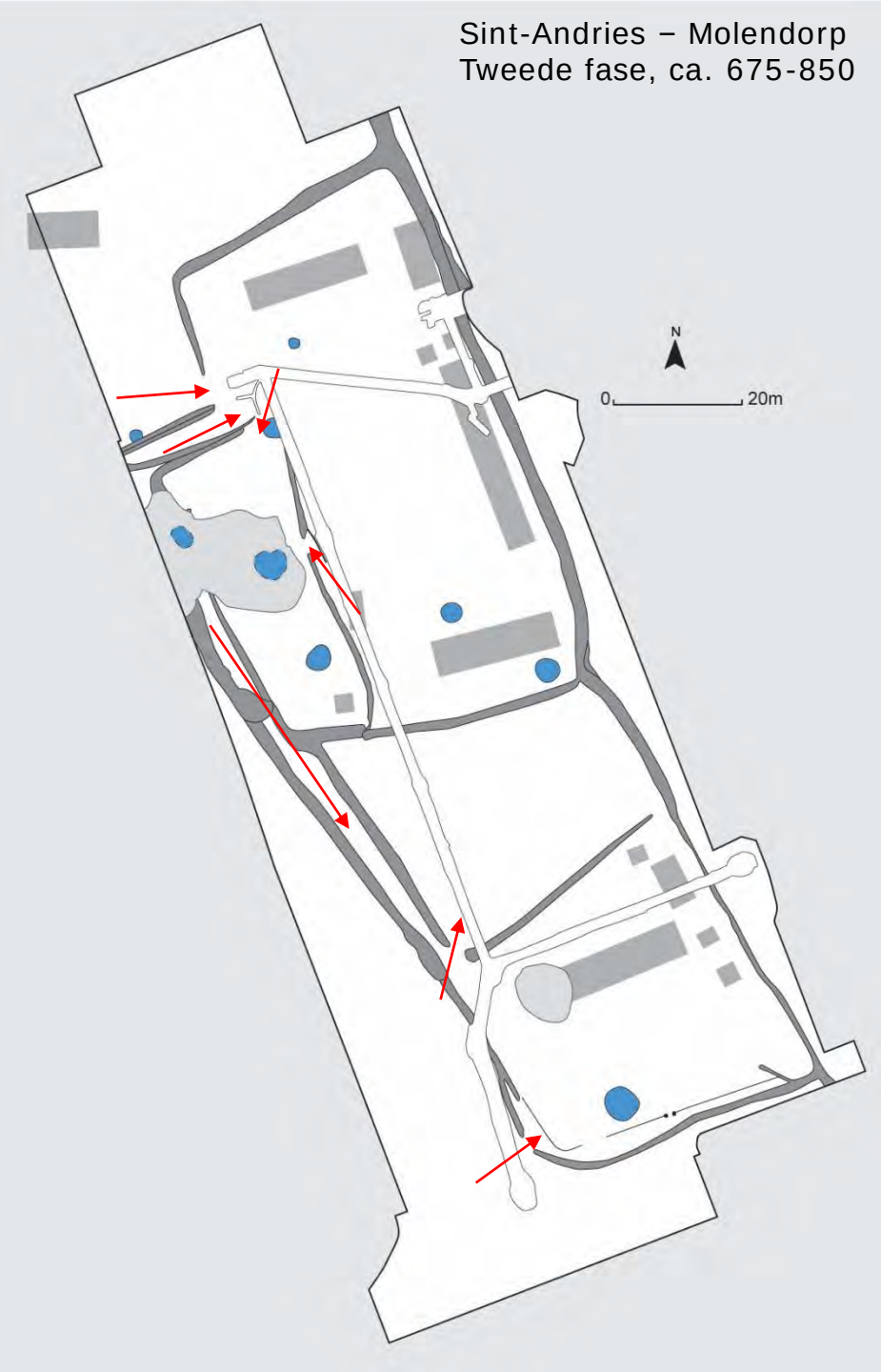

Deschepper, in prep.

Ruiselede – Bundingstraat
8ste eeuw

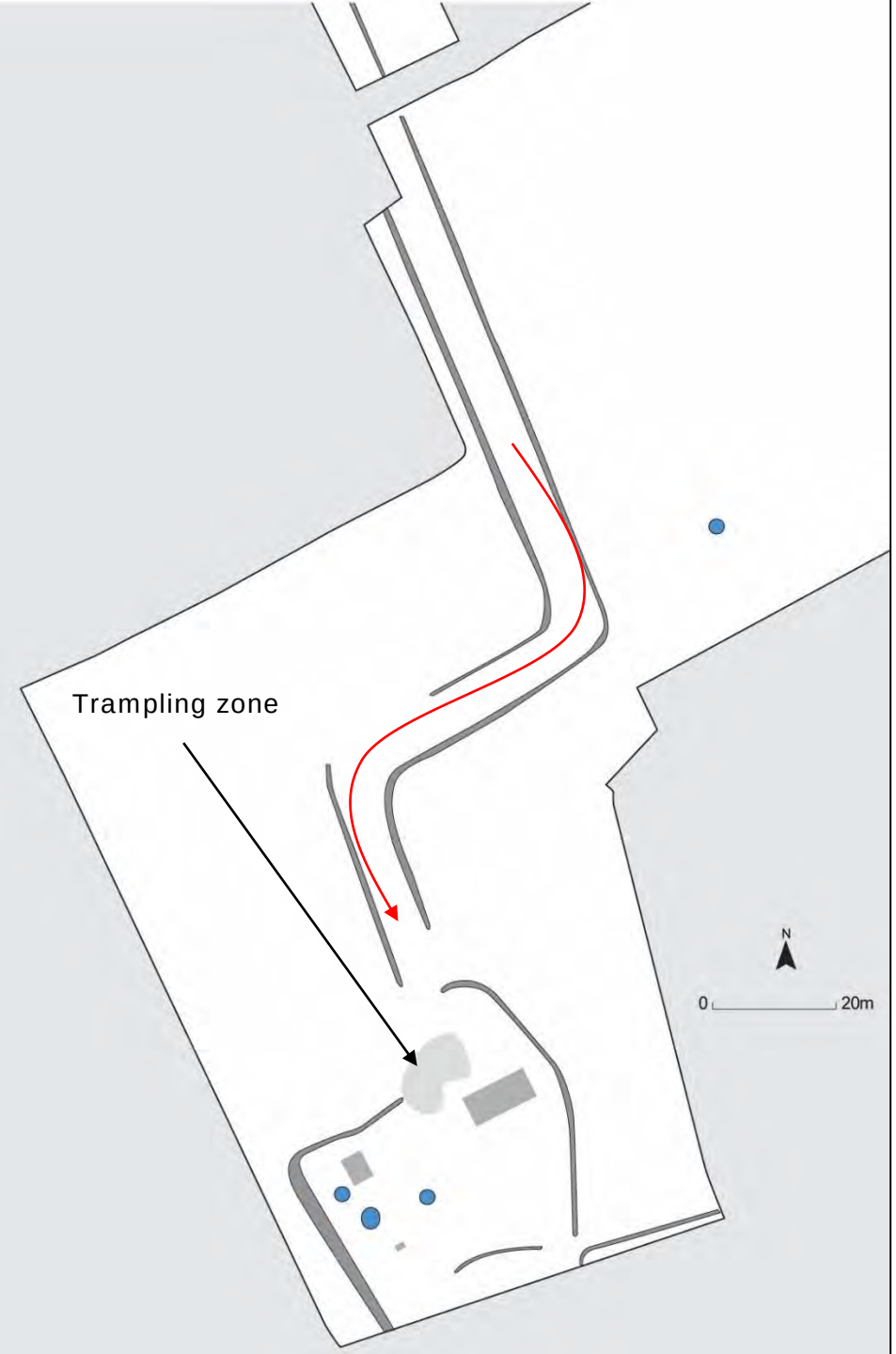

Chicane: om snelheid van kudde vee te verlagen

Poperinge – 't Appelgoedje
8ste eeuw

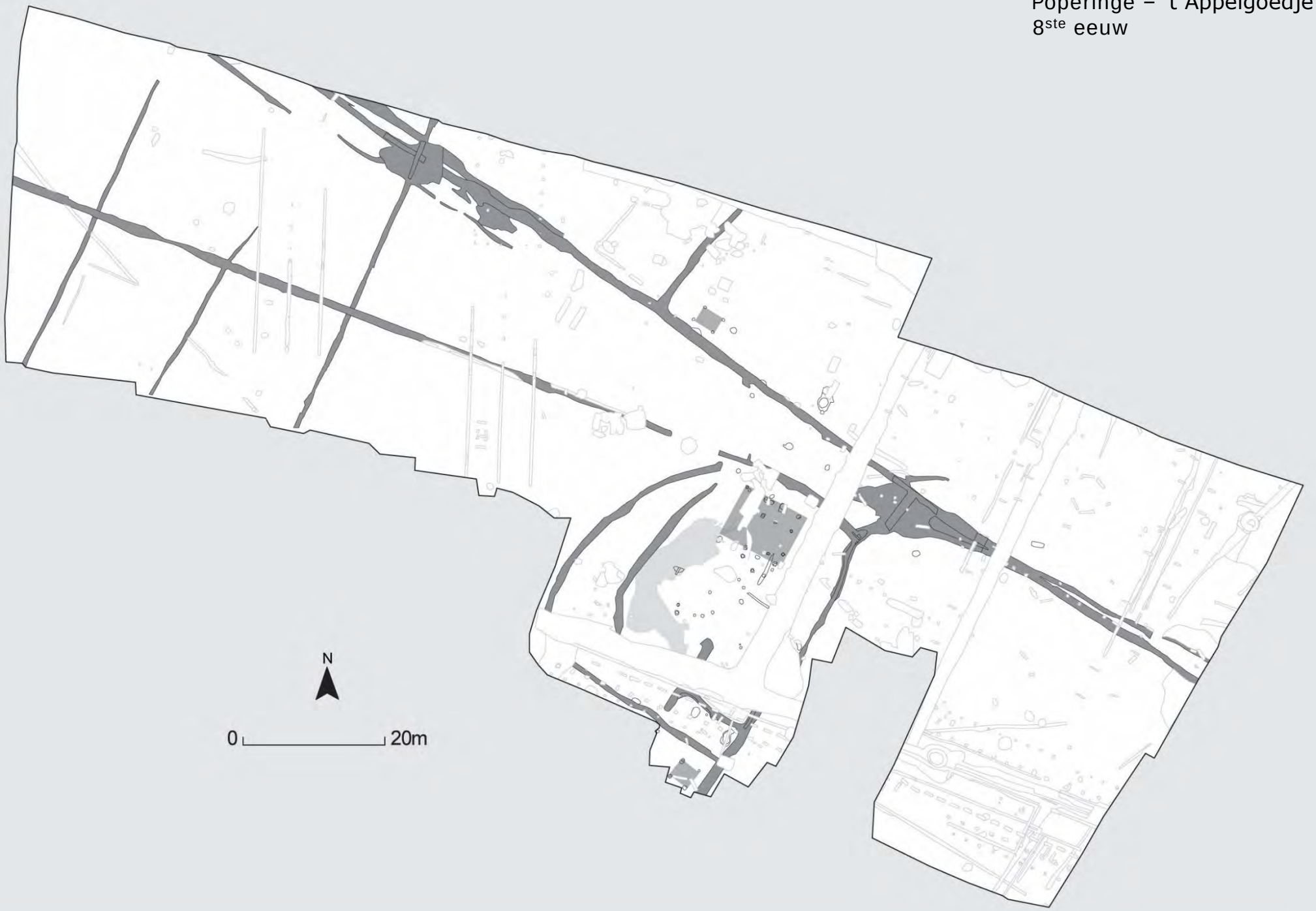

Poperinge – 't Appelgoedje
8ste eeuw

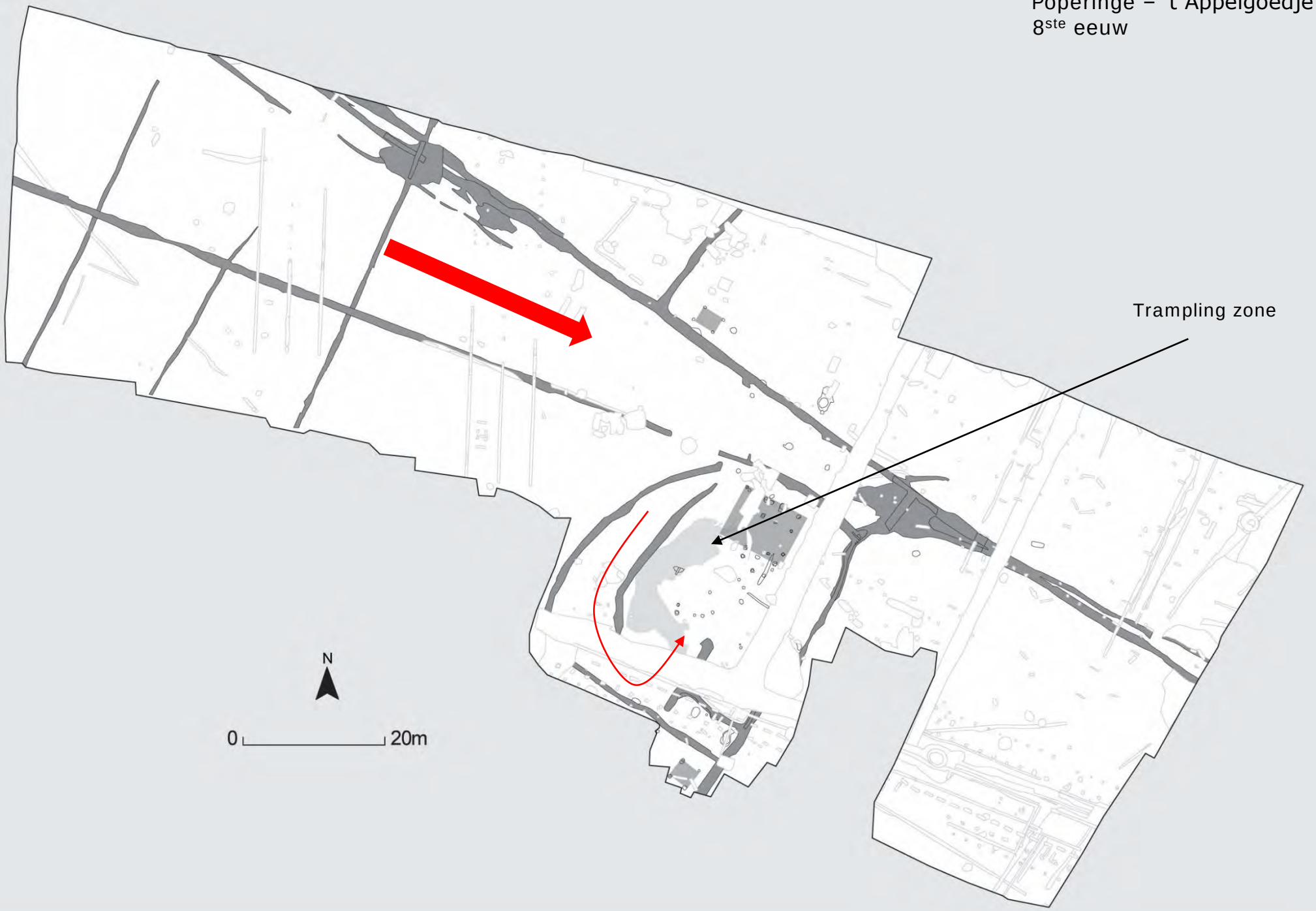

Vee sorteren: volwassen dieren apart nemen van jongere dieren

Gebouwen 9de eeuw

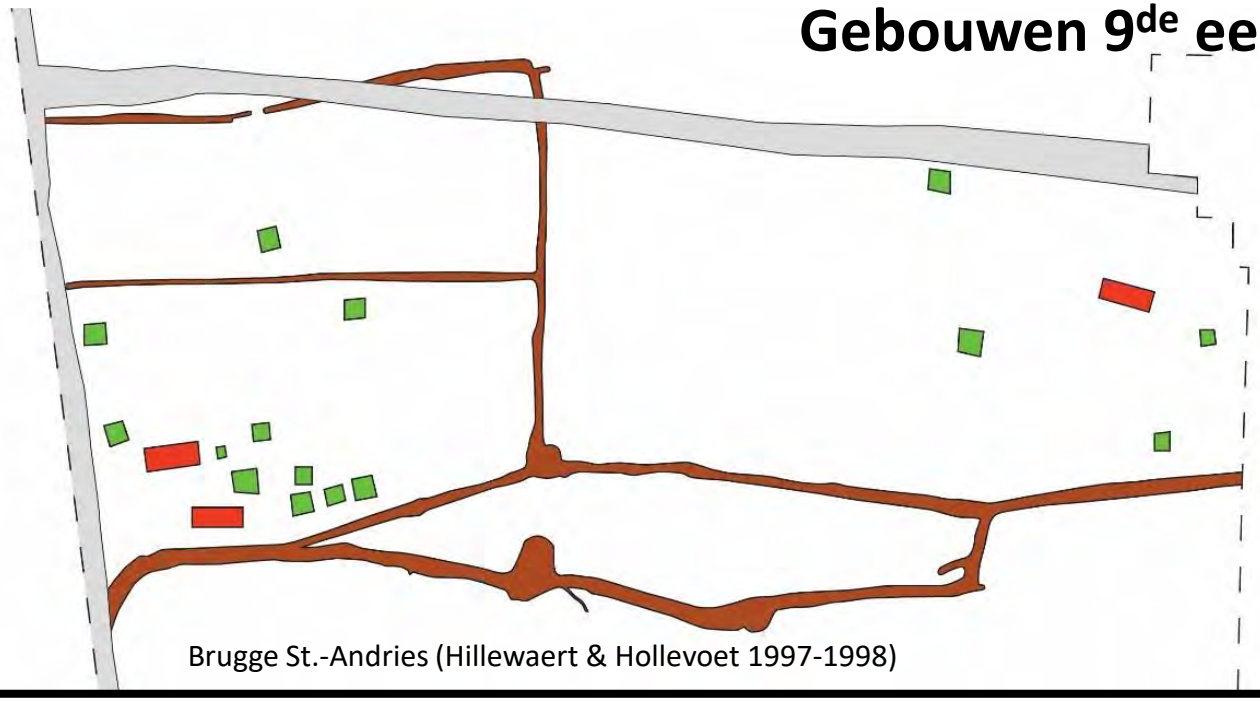

Brugge St.-Andries (Hillewaert & Hollevoet 1997-1998)

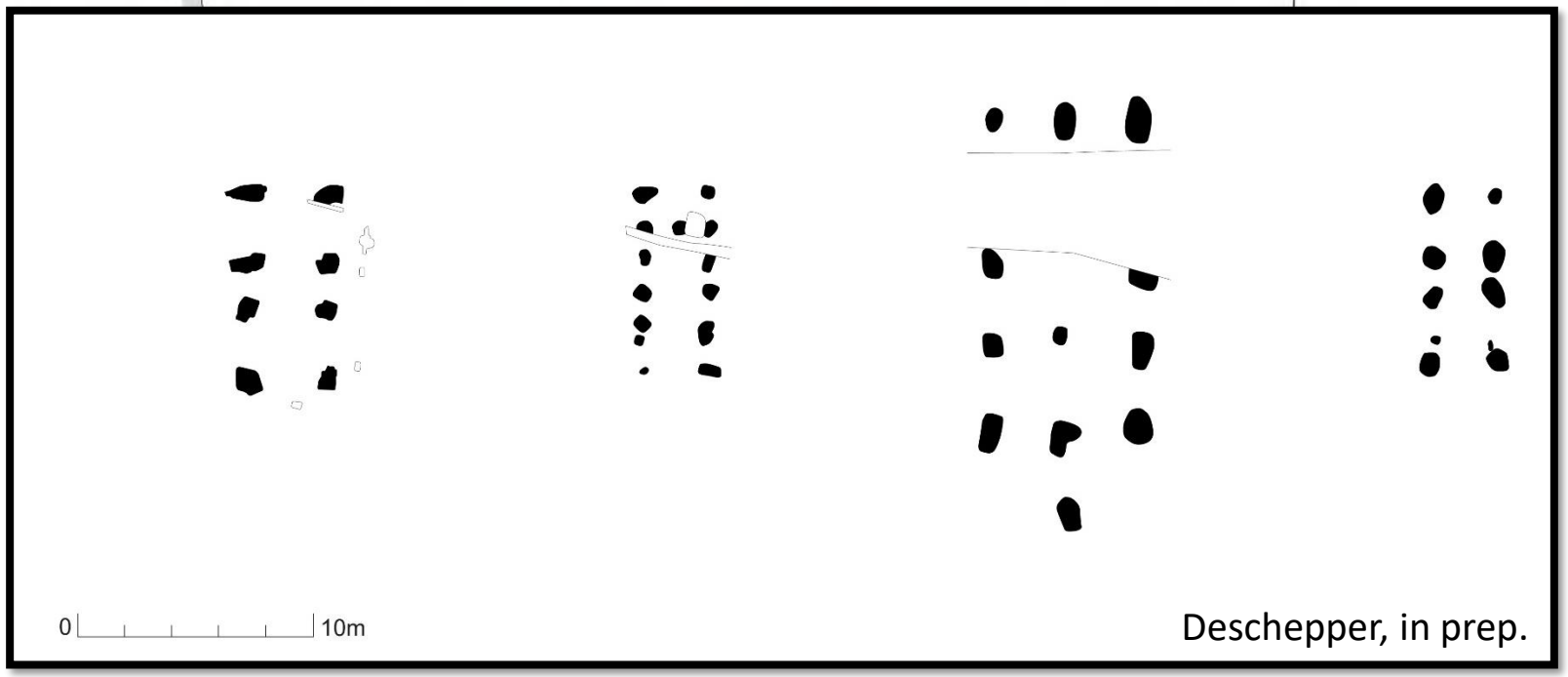

Deschepper, in prep.

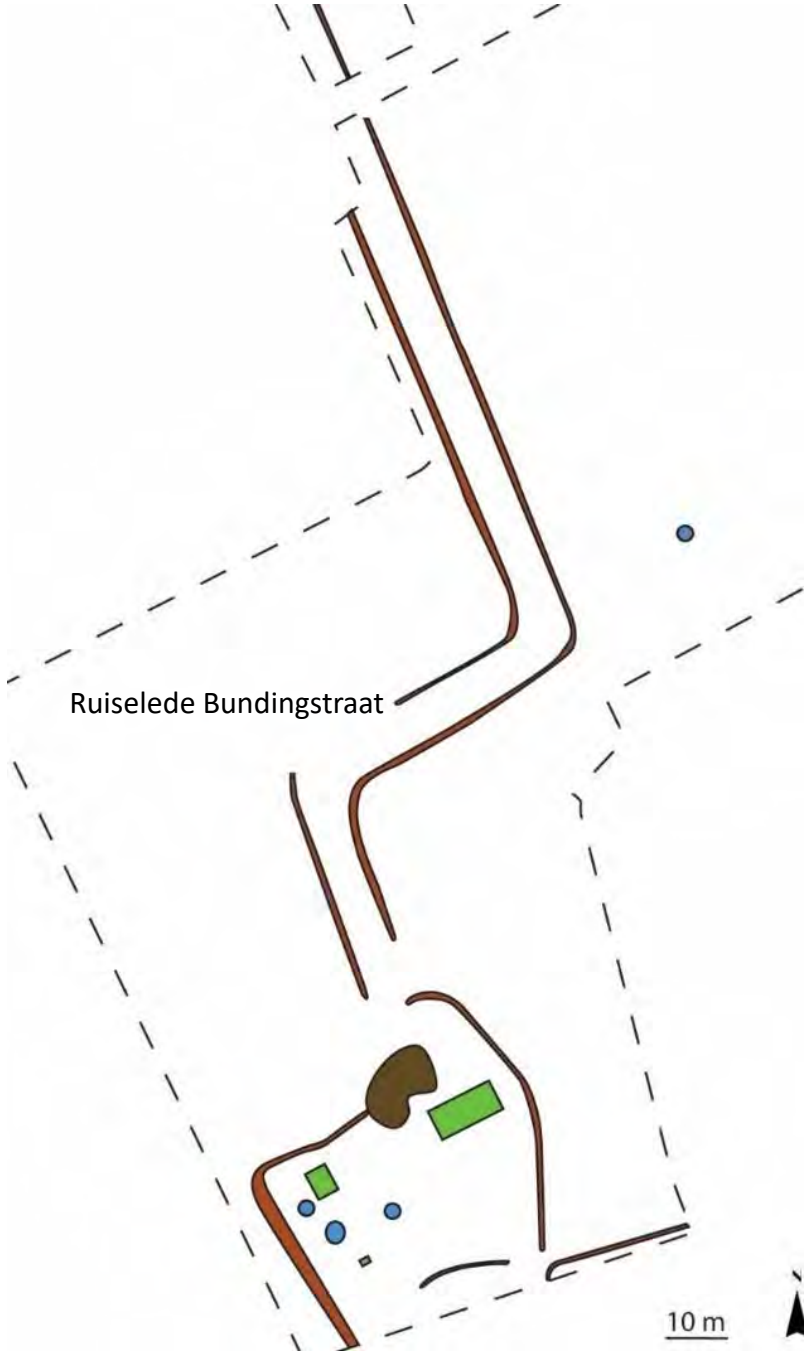

Gebouwen 10de eeuw

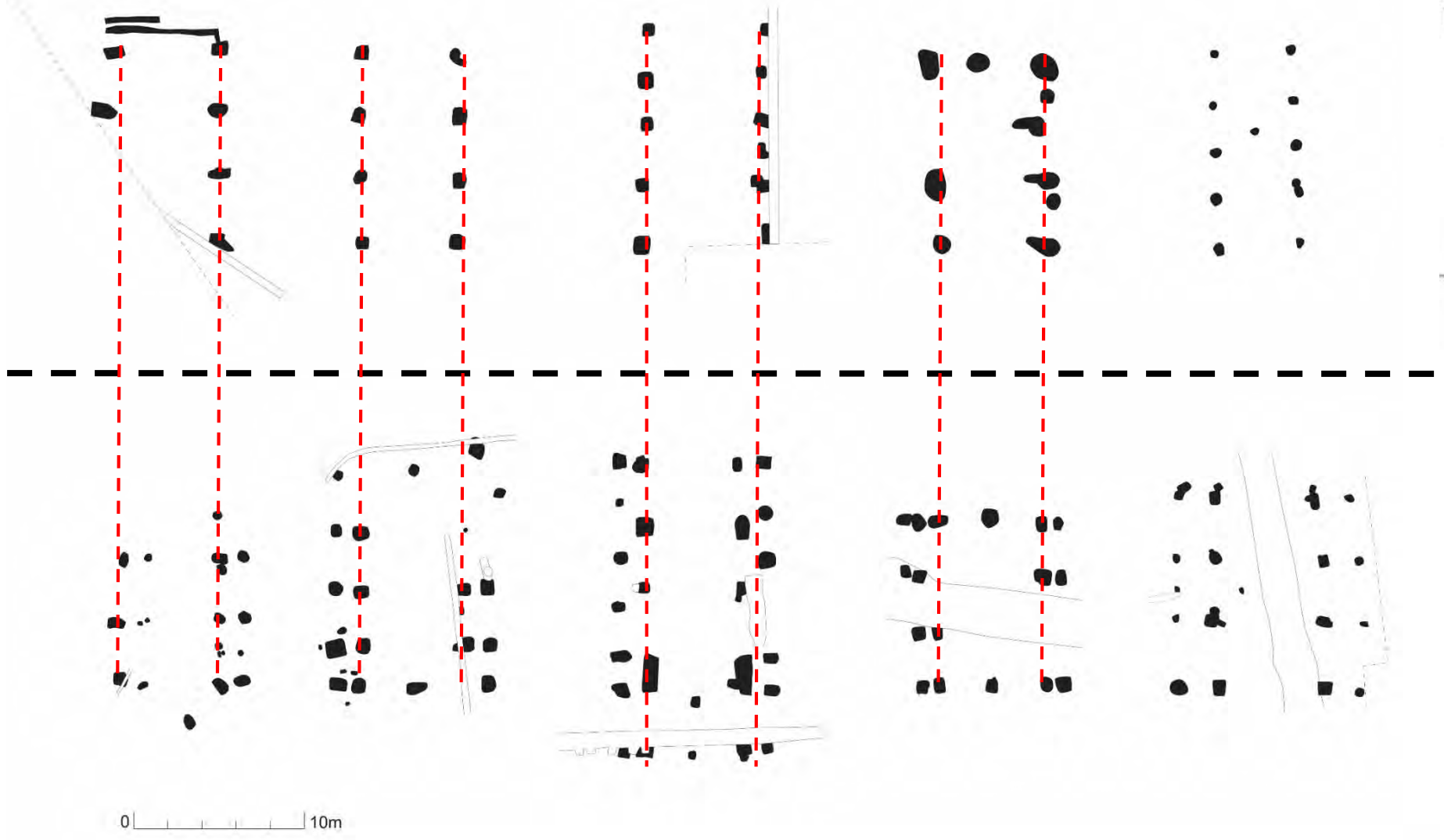

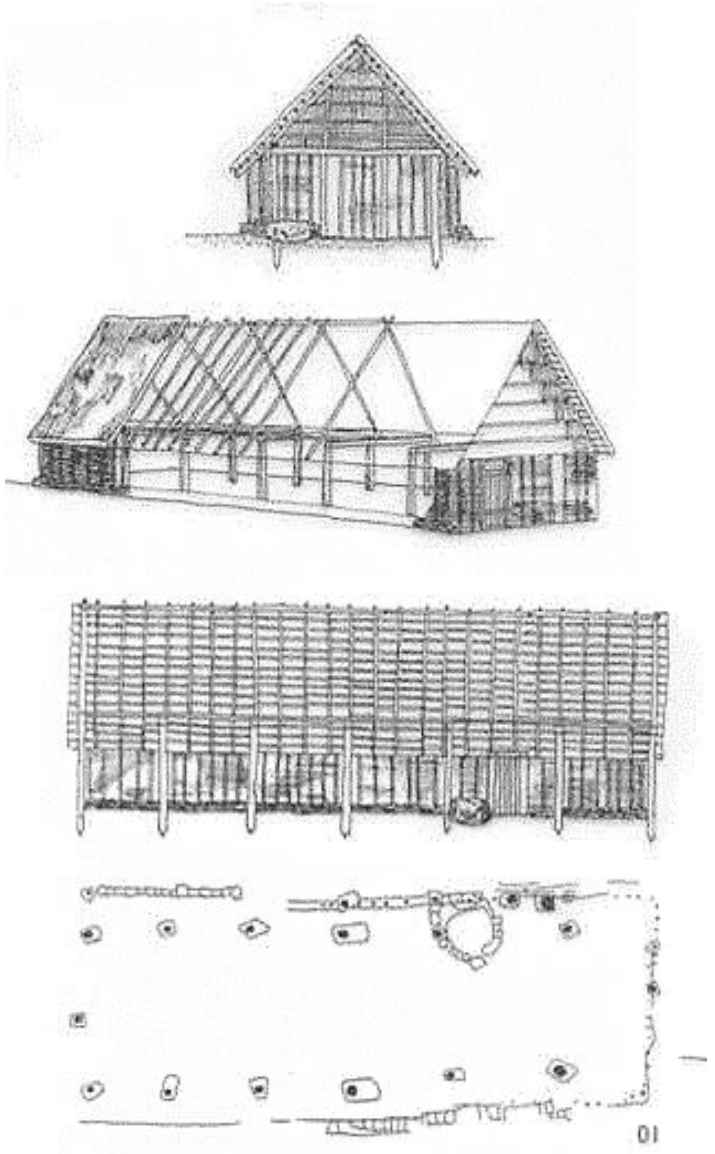

Van Heeringen et al. 1988

Deschepper, in prep.

De Noormanneninvallen

- ***Vikingr***: Oud-Noors voor zeevaarder, strijder
- *Jarl*: zeekoning
- Ca. 790-1066
- Z-Scandinavië: Noorse , Deense en Zweedse groepen
- Sterk expansionistisch, gedreven door:
  - **drang naar buit en eer**
  - **Interne competitie**
  - **Bevolkingsdruk**
- Expansierichtingen Noren: W; Denen: Z; Zweden: O

Haithabu

Osebergschip (ontdekt 1904-1905): 834AD

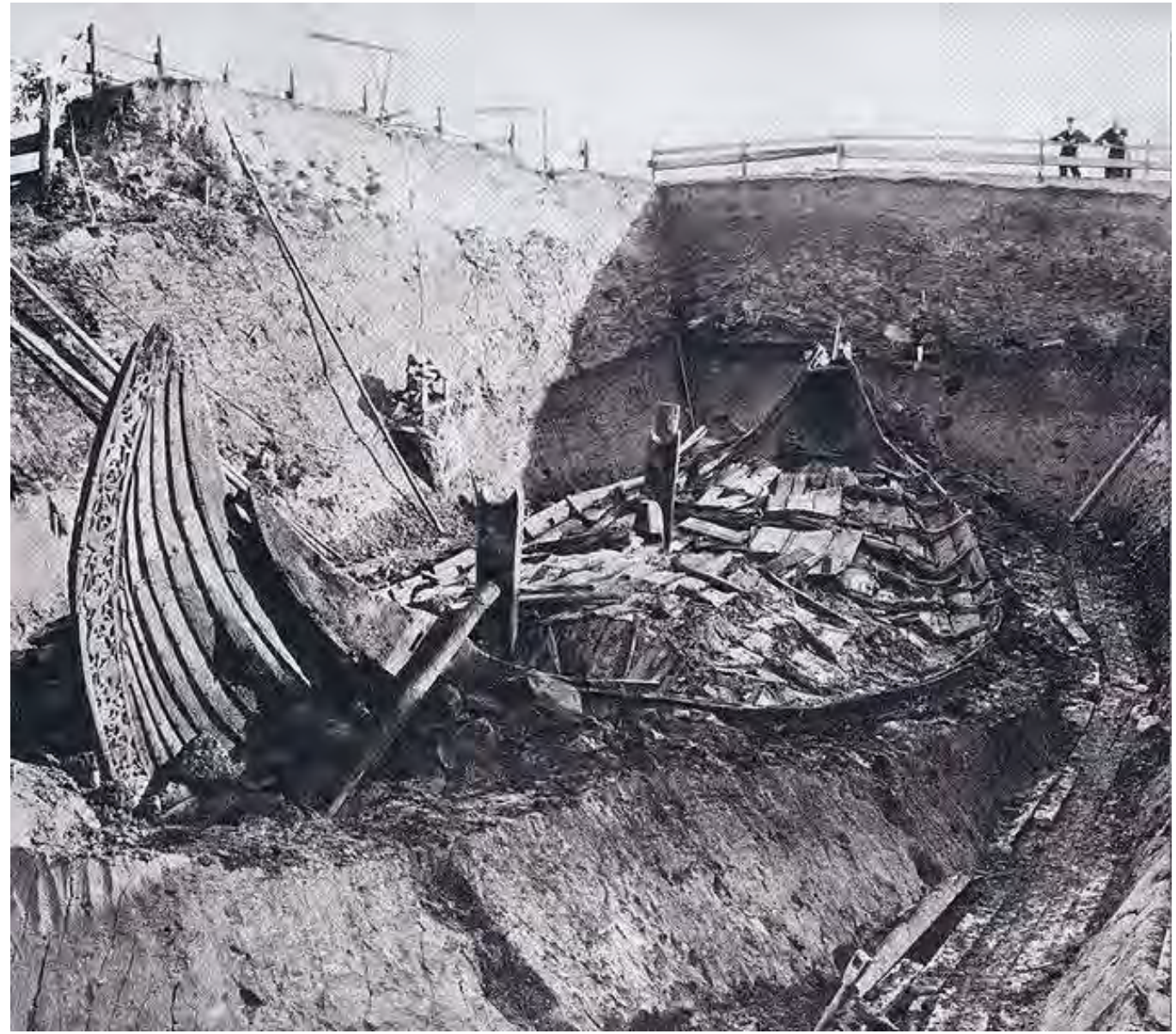

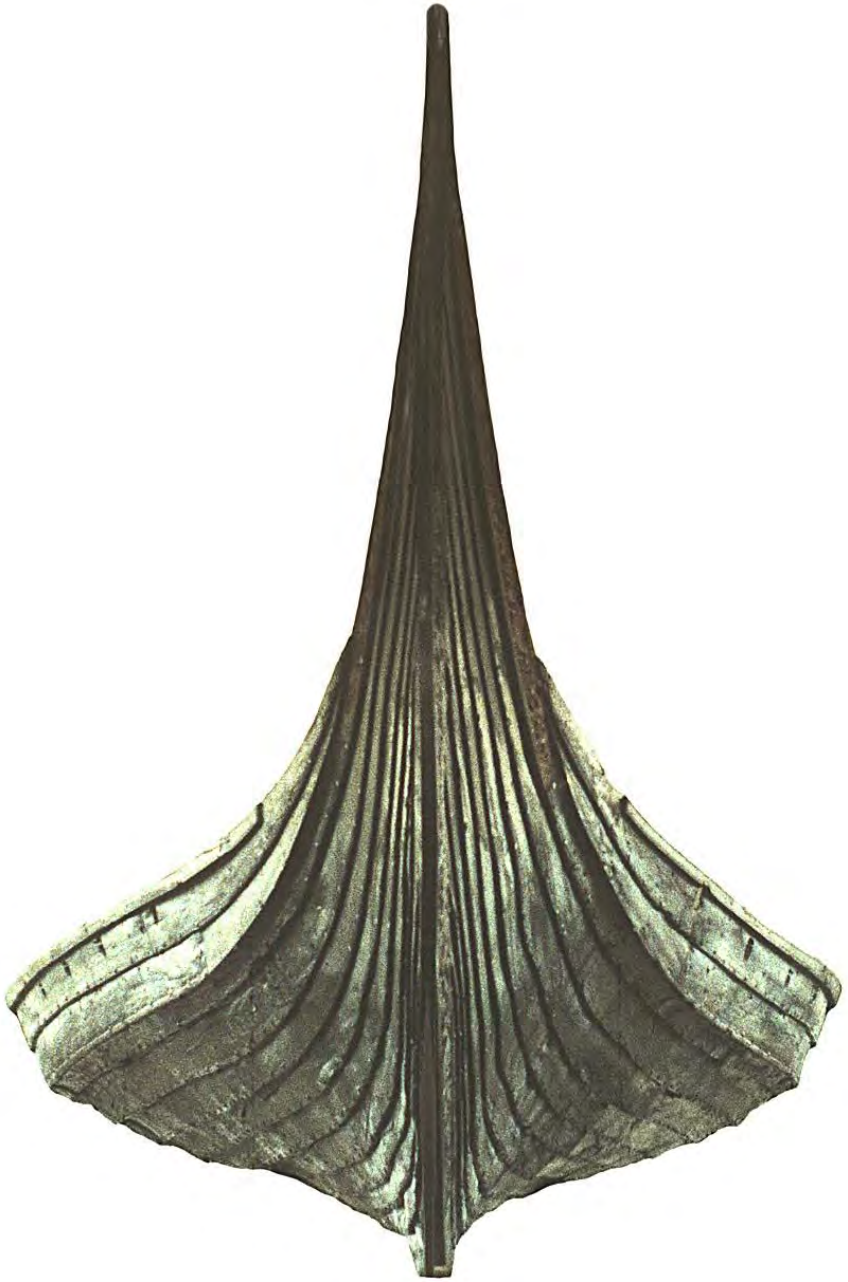

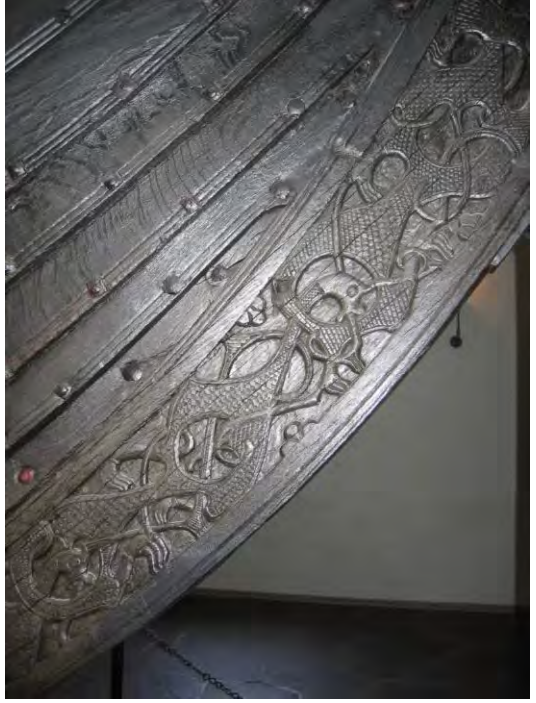

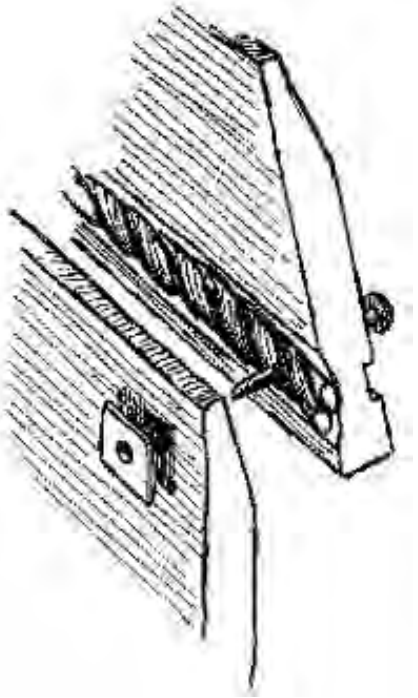

Fasen in de zuidelijke expansie

- Eerst kleinschalig: 789: Wessex, 3 schepen verschijnen voor de kust:

  “de vertegenwoordiger van de Koning ging op weg om hen uit te nodigen naar de hoeve van de Koning want Hij wist niet wie ze waren,

  maar ze sloegen hem dood”

- 793 *Lindisfarne-eiland* (Northumbria): klooster platgebrand
- Ca. **820** eerste raids op de Vlaamse kusten
  - 13 oorlogsschepen uit *Nordmannia*
  - Defensie opgezet door Lodewijk de Vrome, later Karel de Kale
- **892**: Verlaten onze streken

Miracula Sancti Bertini Sithiensia (891):

castella recens facta:

- Ringwalburgen: ronde versterkingen van ca. 200-300m diameter
- Kust- en mondingsgebieden
- Brede, hoge aarden wal en brede gracht
- Aanvankelijk geen bebouwing intern, later civiel bebouwd, grafelijk domein of abdij
- Zichtbaar in stratenpatronen (oa Deventer-kaart)
- “Oorsprong stadsontwikkeling”

Veurne : IJzermondingsgebied: 240m diameter

Burgh op Schouwen

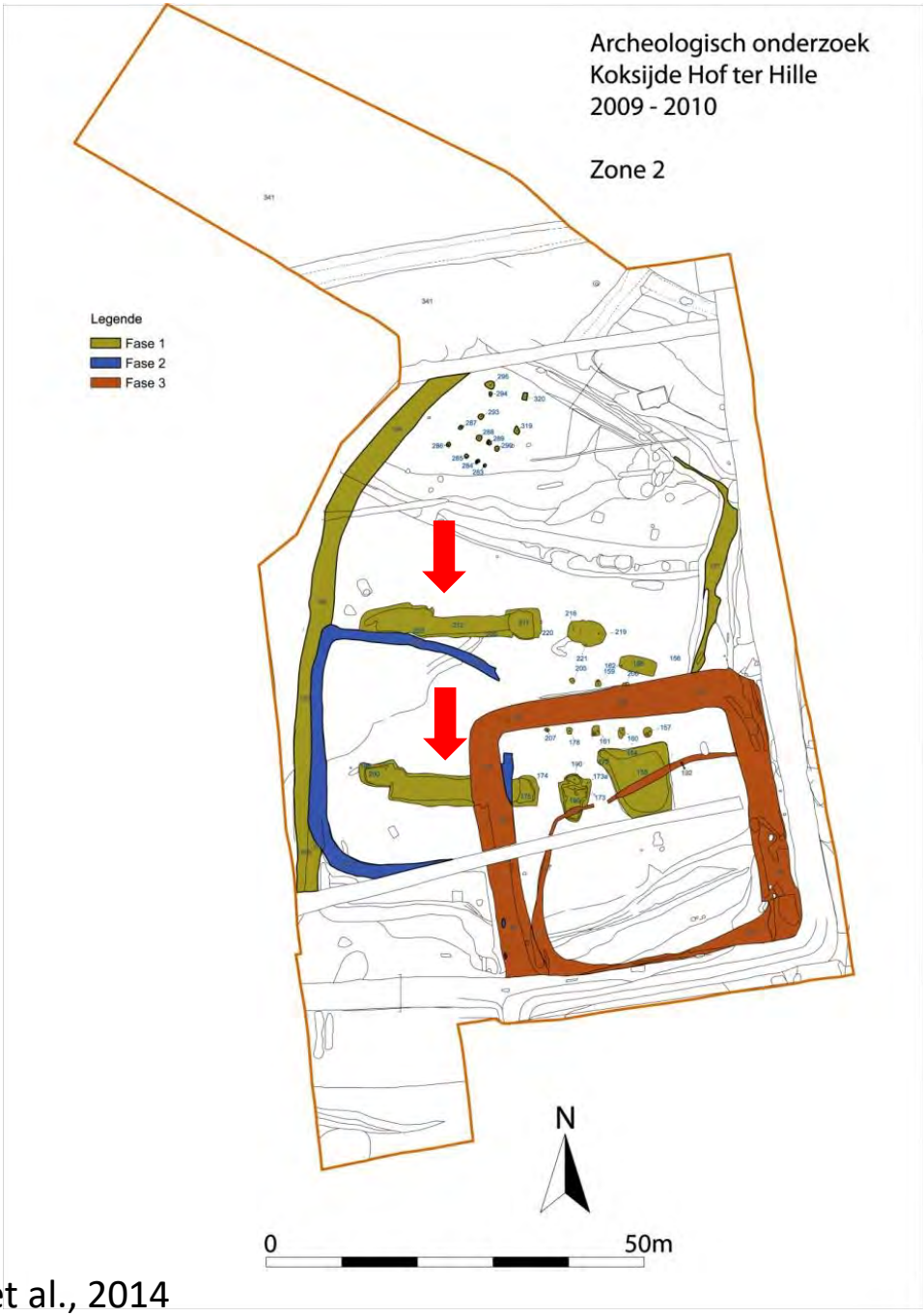

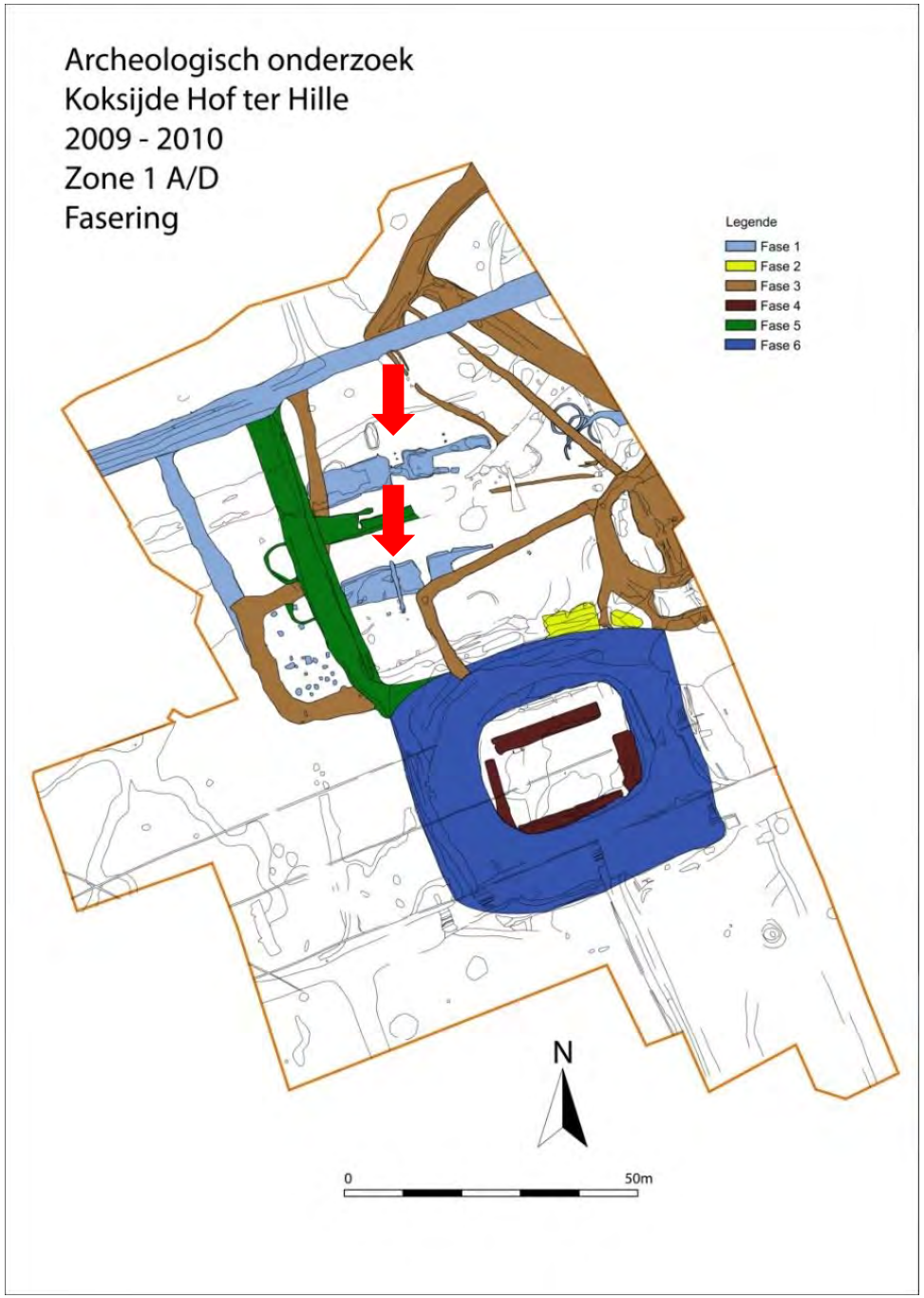

Lehouck et al., 2014

Gebouwen ca. 900AD Koksijde

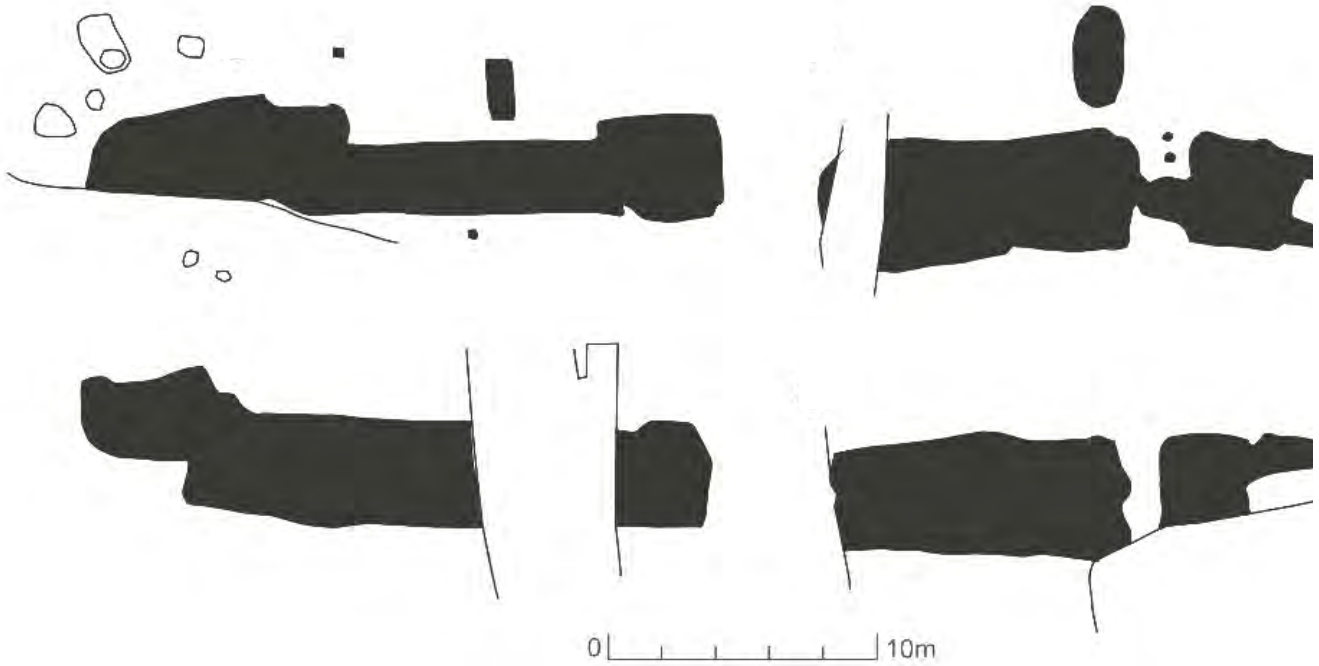

L' Anse au Meadows (Canada)

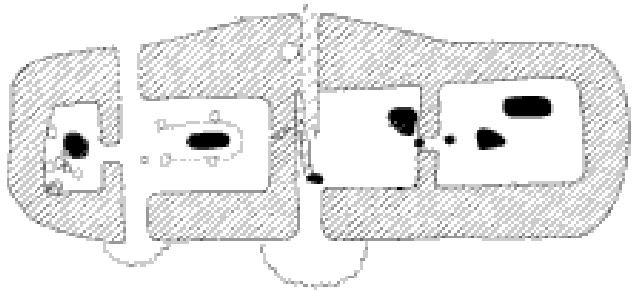

Stung (IJsland)

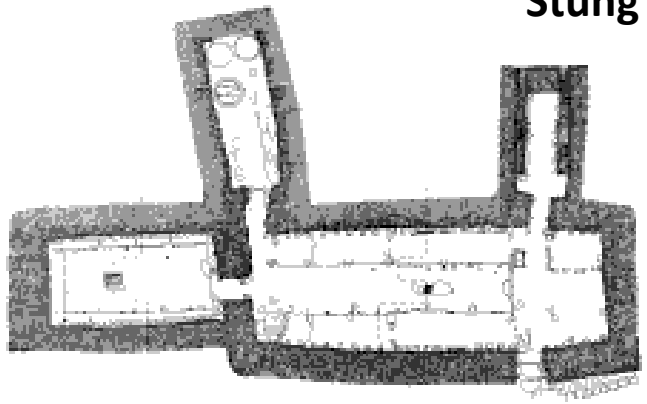

Hofstaddir (IJsland)

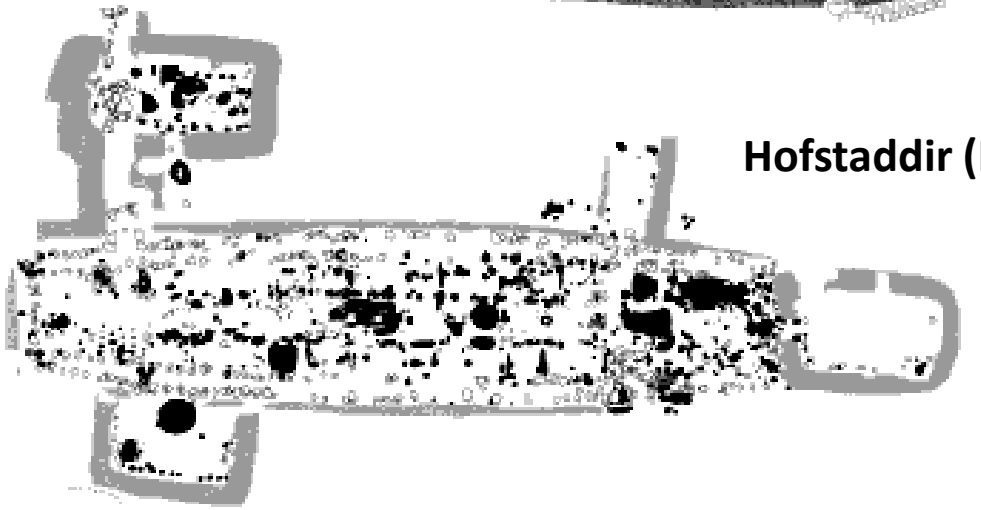

De Clercq 2017

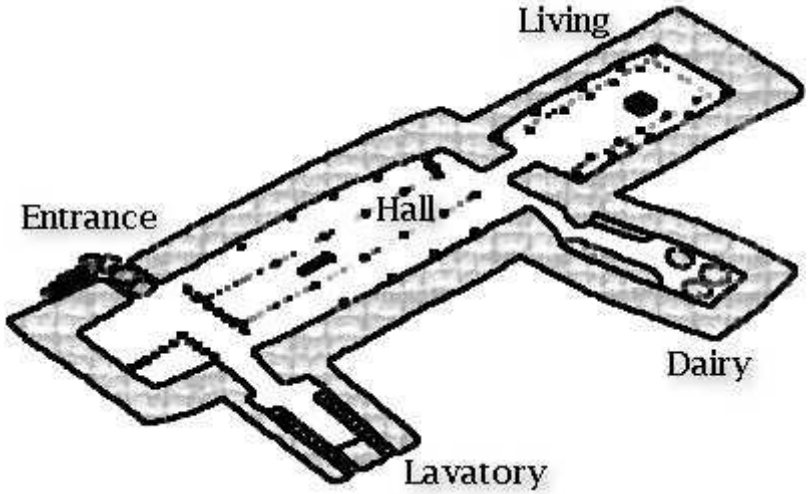

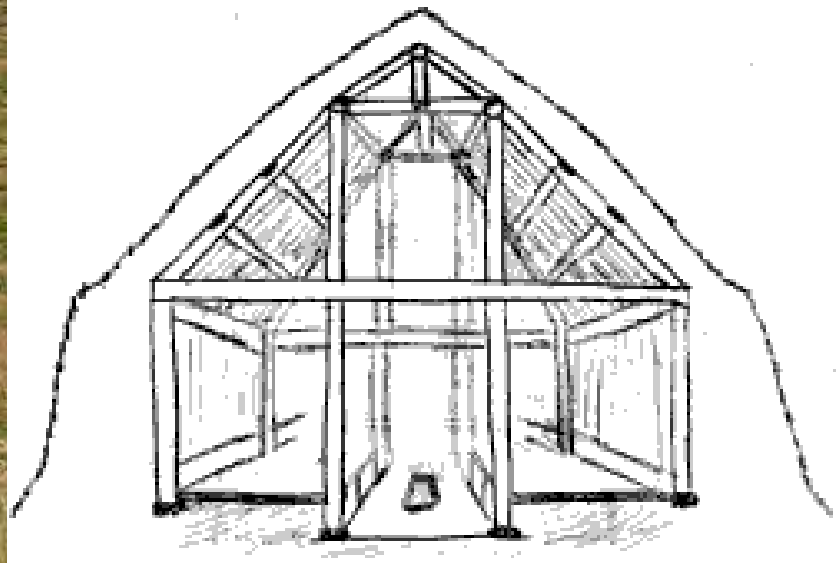

www.hurstwic.org

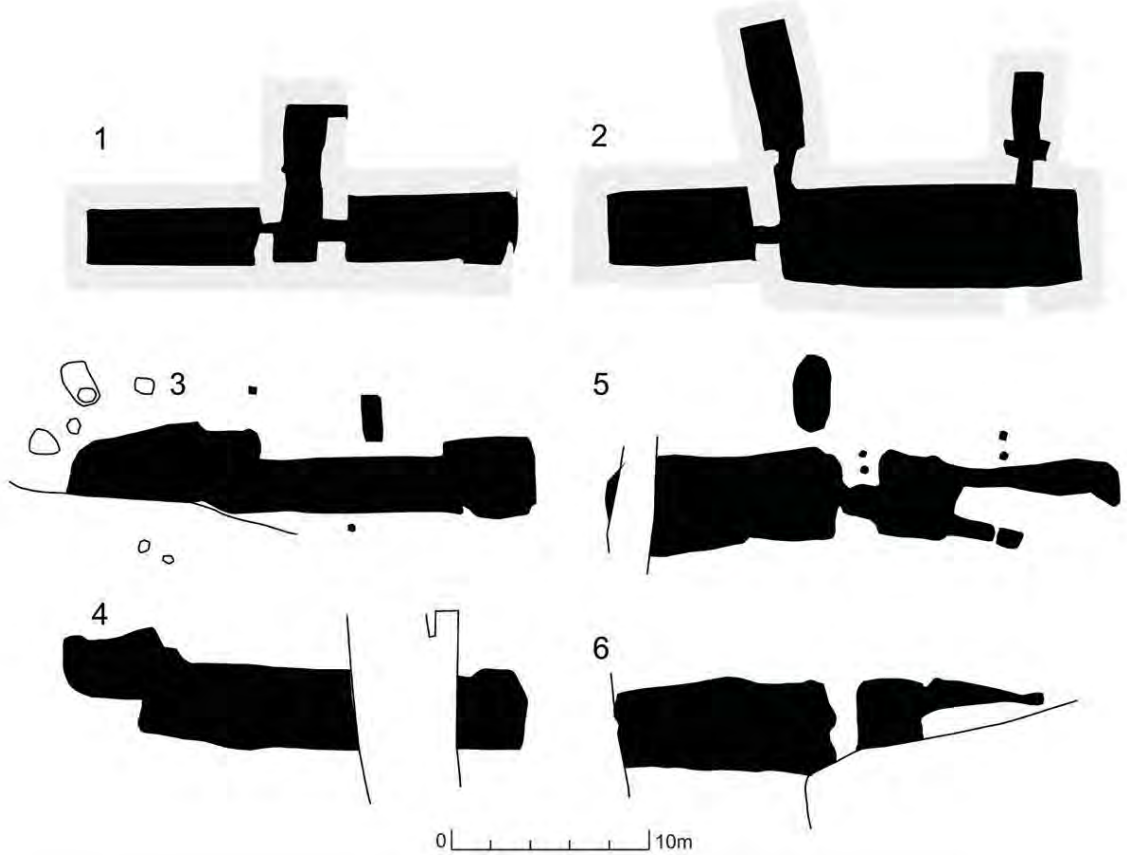

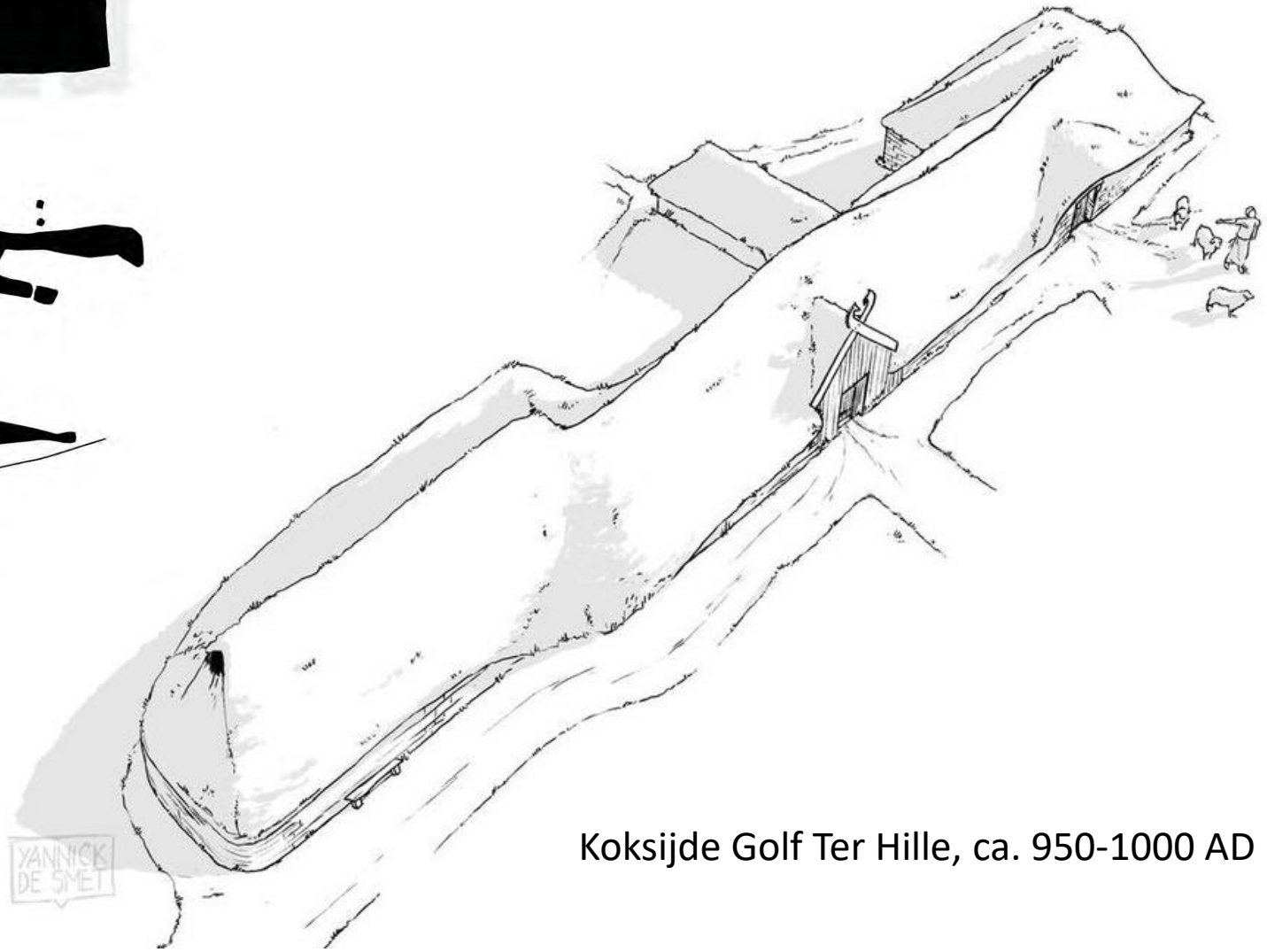

Koksijde Golf Ter Hille, ca. 950-1000 AD

De Clercq 2017

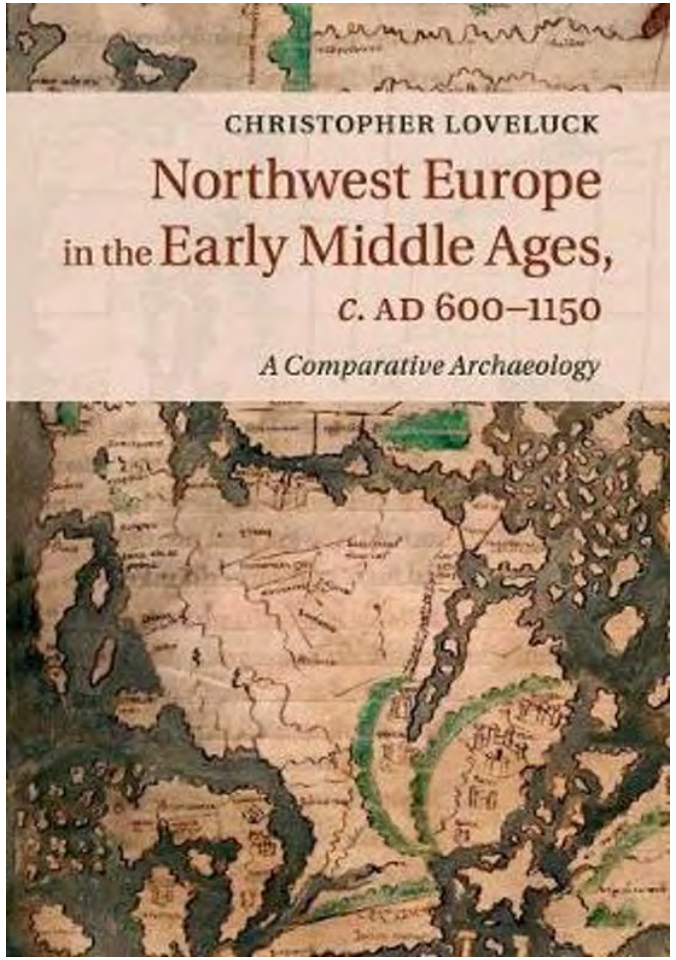

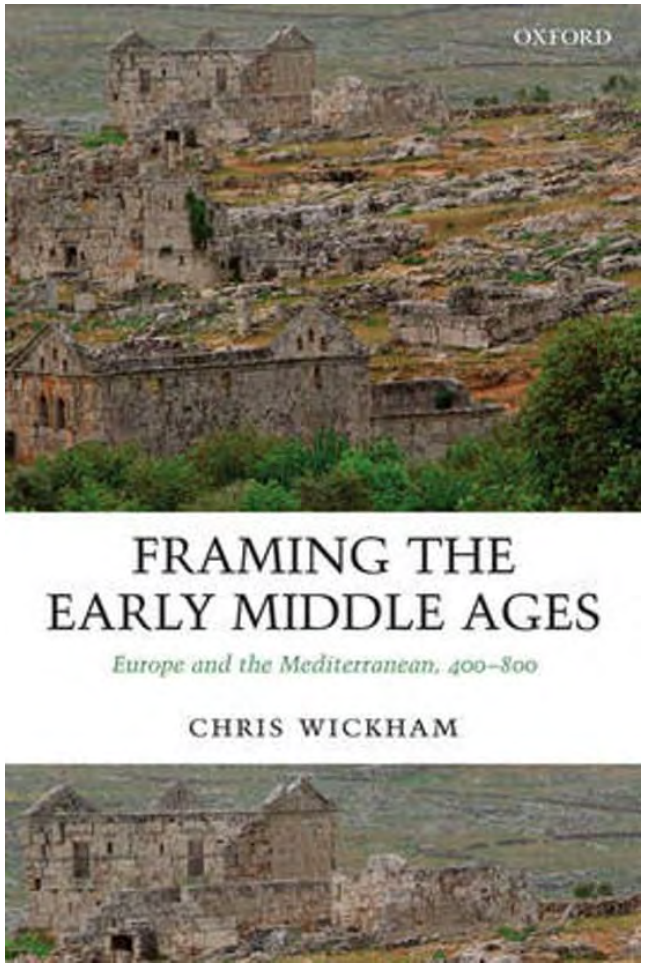

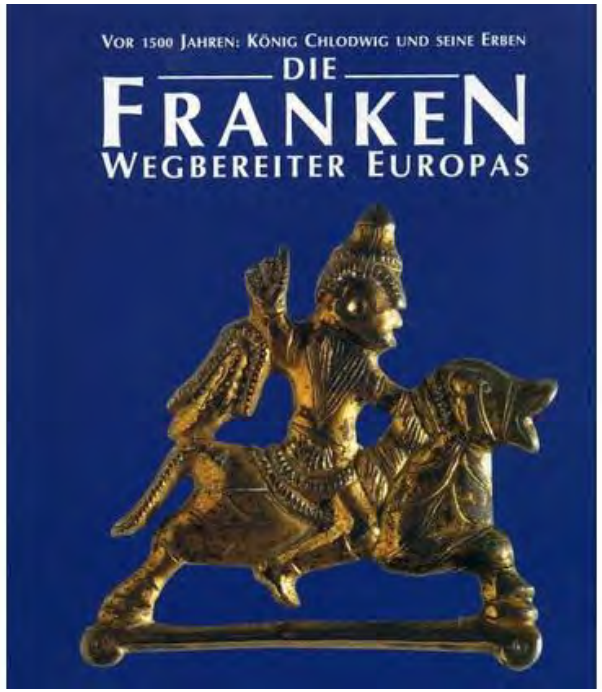

Enkele suggesties mbt overzichtsliteratuur